

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

СЛОВНИК ФІНАНСОВО-ПРАВОВИХ ТЕРМІНІВ

2026

Рекомендовано вченою радою Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (Протокол №5 від 27 жовтня 2026 року)

Рецензенти:

Теремецький В. І. – провідний науковий співробітник відділу правової взаємодії бізнесу та держави Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Опацький Р. М. – професор кафедри адміністративного права і процесу ННІ ПД НПУ Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Укладач: Кисельов І. О. – доцент кафедри права Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, кандидат юридичних наук

Словник фінансово-правових термінів [Електронний ресурс] / уклад.: І. О. Кисельов. – Запоріжжя : Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, 2026. – 202 с. – Режим доступу: <https://doi.org/10.33842/9786178757069>

ISBN 978-617-8757-06-9

Словник присвячений базовим категоріям фінансового права та фінансів – фундаментального правового та економічного напрямку, що формує підґрунтя для розуміння функціонування всієї публічної та приватної фінансової системи. Робота підготовлена на основі узагальнення чинного законодавства, сучасних правових і макроекономічних доктрин, а також практичних механізмів реалізації фінансових відносин. Словник містить детальну інтерпретацію понять, що розкривають сутність публічних фінансів, бюджетного регулювання, податкової системи, міжбюджетних трансфертів та інструментів ринку капіталу.

Видання розраховане на широке коло читачів, насамперед на студентів юридичних та економічних факультетів, для яких фінансове право є ключовою дисципліною у професійній освіті. Словник стане надійним дороговказом для аспірантів, викладачів та науковців, сприяючи уніфікації понятійного апарату в дослідницькій діяльності та підготовці наукових праць. Також книга буде корисною практикуючим юристам, бухгалтерам, аудиторам, фінансовим аналітикам та державним службовцям, які прагнуть поглибити своє розуміння нормативних засад фінансового регулювання та підвищити рівень своєї професійної аргументації.

ISBN 978-617-8757-06-9

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА..... 9

А..... 11

Аваль.....	11
Авізо.....	11
Авуари.....	12
Ажіо	13
Акредитив	13
Актив.....	14
Акцепт.....	15
Акцизний податок (акциз)	16
Акція	16
Альтернативна вартість.....	17
Амортизація	18
Андеррайтинг	18
Антидемпінгове мито.....	19
Ануїтет.....	20
Анулювання державного боргу.....	20
Арбітраж (фінансовий).....	21
Асигнування	22
Аудит	22
Аукціон.....	23
Аутсорсинг фінансовий	24

Б..... 24

База оподаткування	24
Базовий актив	25
Баланс підприємства	26
Банківська гарантія	26

Банківська ліцензія	27
Банківська система.....	28
Банківська таємниця	28
Банківський нагляд	29
Банківський рахунок	30
Банкрутство	30
Безготівкові розрахунки	31
Безповоротна фінансова допомога	32
Бенефіціар.....	32
Бланковий індосамент	33
Бланковий кредит	33
Брокер.....	34
Бухгалтерський облік.....	35
Бюджет	35
Бюджетна класифікація	36
Бюджетна правосуб'єктність...37	
Бюджетна програма	37
Бюджетна система.....	38
Бюджетна установа	38
Бюджетне асигнування.....	39
Бюджетне зобов'язання	40
Бюджетне право	40
Бюджетне правопорушення ...41	
Бюджетне призначення	41
Бюджетне регулювання.....	42
Бюджетний дефіцит	43
Бюджетний кодекс	43
Бюджетний моніторинг	44
Бюджетний період	44
Бюджетний правопорядок45	
Бюджетний профіцит	46
Бюджетний процес.....	46

Бюджетні правовідносини 47

В 48

Валовий внутрішній продукт
(ВВП) 48
Валовий прибуток 48
Валюта 49
Валютна інтервенція 49
Валютна операція 50
Валютна позиція банку 50
Валютне регулювання 51
Валютний контроль 51
Валютний коридор 52
Валютний курс 52
Валютний опціон 53
Валютні цінності 54
Векселедавець 54
Векселедержатель 55
Вексель 55
Венчурний капітал 56
Видатки бюджету 56
Відкритий ринок
(операції НБУ) 57
Відсоткова ставка (процент) ... 57
Відсотковий своп 58
Військовий збір 58
Власний капітал 59
Внутрішній державний борг ... 59
Волатильність 60
Вторинний ринок цінних
паперів 61

Г 61

Гарант 61
Гарантійний фонд 62
Гіперінфляція 62

Головний розпорядник
бюджетних коштів 63
Граничний обсяг боргу 63
Грант 64
Грошова база 65
Грошова експансія 65
Грошова маса 66
Грошова реформа 66
Грошова система 67
Грошовий агрегат 68
Грошовий обіг 68
Грошовий ринок 69
Грошово-кредитна (монетарна)
політика 69

Д 70

Давальницька сировина 70
Дебіторська заборгованість ... 71
Девальвація 71
Дезінфляція 72
Декларант 72
Декларація податкова 73
Депозит (вклад) 73
Депозитарій цінних паперів ... 74
Депозитарна установа 74
Депозитна лінія 75
Депозитний сертифікат 75
Державний борг 76
Державний бюджет 76
Деривативи
(похідні фінансові інструменти)
..... 77
Дефляція 77
Дефолт 78
Диверсифікація 78
Дивіденди 79
Дилер 80

Дисконт	80
Дисконтування.....	81
Дискреційна фінансова політика	81
Дискреційні витрати	82
Довгостроковий борг	82
Договір фінансового лізингу...	83
Дотація	84
Дотація вирівнювання	84
Доходи бюджету	85

Е 85

Еквайринг	85
Економічні нормативи діяльності банків.....	86
Електронні гроші	87
Емісійна різниця	87
Емісія грошей	88
Емісія цінних паперів.....	88
Емітент	89
Ескроу-рахунок	89
Ефективна відсоткова ставка ..	90

Є 91

Єдиний податок	91
Єдиний соціальний внесок.....	91

Ж 92

Жиророзрахунки	92
Жорстка грошово-кредитна політика	92

З 93

Забезпечення кредиту	93
Загальний фонд бюджету	94

Запозичення бюджетні.....	94
Застава	95
Зведений бюджет.....	95
Зелений банкінг (екологічні фінанси).....	96
Зобов'язання фінансове	97
Зовнішній державний борг.....	97
Золотий стандарт	98
Золотовалютні резерви	99

І 99

Інвестиції.....	99
Інвестиційна компанія	100
Інвестиційний сертифікат.....	100
Інвестиційний фонд	101
Індексація (фінансова)	101
Індосамент.....	102
Індосант.....	102
Інкасо	103
Інсайдерська інформація	103
Інститути спільного інвестування (ICI)	104
Інституційні інвестори	104
Інфляція	105
Інфраструктура фінансового ринку.....	106
Іпотека	106

К 107

Казначейська система виконання бюджету	107
Казначейські зобов'язання...	107
Капітал.....	108
Капіталізація відсотків	108
Капітальні видатки	109
Касове виконання бюджету ..	110

Касовий метод	110
Касовий розрив	111
Квазігроші	111
Кількісне пом'якшення	112
Кліринг	112
Клірингова установа	113
Кодифікація фінансового законодавства	114
Комерційний банк	114
Комерційний кредит	115
Конверсія державного боргу	115
Конвертованість валюти	116
Консолідація державного боргу	116
Консолідований бюджет	117
Конткорент	117
Контрибуція	118
Контролюючі органи	119
Конфіскація	119
Кореспондентський рахунок	120
Корпоративні інвестиційні фонди (КІФ)	120
Корпоративні права	121
Кошторис	121
Кредит	122
Кредитна історія	122
Кредитна лінія	123
Кредитна спілка	123
Кредитний рейтинг	124
Кредитор	124
Кредиторська заборгованість	125

Л 125

Лeverидж (фінансовий важіль)	125
---------------------------------------	-----

Легалізація доходів	126
Лібор (LIBOR)	127
Лізинг	127
Ліквідність	128
Ліміт каси	128
Ломбардний кредит	129
Лоро-рахунок	129

М 130

Маржа фінансова	130
Метод нарахування	130
Митна вартість	131
Митна декларація	132
Митний збір	132
Мито	133
Міжбюджетні трансферти	133
Міжнародний валютний фонд (МВФ)	134
Міжнародні розрахунки	134
Місцевий бюджет	135
Місцеві запозичення	135
Місцеві податки і збори	136
Монетаризм	136
Монетизація дефіциту	137
Моніторинг фінансовий	137
Мораторій на виплату боргу	138
Мультиплікатор грошовий	138

Н 139

Надходження бюджету	139
Нарахований відсоток	140
Націоналізація банку	140
Національний банк України (НБУ)	141
Непряме оподаткування	141
Нерезидент	142

Нетто-активи	143
Неустойка	143
Номінал	144
Номінальна відсоткова ставка	144
Ностро-рахунок	145

О 145

Об'єкт оподаткування	145
Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП)	146
Облігація	146
Облікова ставка НБУ	147
Овердрафт	148
Овернайт	148
Операції репо	149
Операційні витрати	149
Оподаткування	150
Опціон	151
Офшорна зона	151

П 152

Пайовий інвестиційний фонд (ПІФ)	152
Пасив	152
Пеня	153
Первинний ринок цінних паперів	154
Платіжна інфраструктура	154
Платіжний баланс	155
Платник податків	155
Платоспроможність	156
Податкова дисципліна	156
Податкова знижка	157
Податкова консультація	158
Податкова накладна	158

Податкова перевірка	159
Податкова пільга	159
Податкова політика	160
Податкова система	161
Податкова ставка	161
Податкове зобов'язання	162
Податкове право	162
Податкове правопорушення	163
Податковий агент	164
Податковий борг	164
Податковий кодекс	165
Податковий кредит (з ПДВ) ...	166
Податок	166
Податок на додану вартість (ПДВ)	167
Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)	167
Податок на майно	168
Податок на прибуток підприємств	169
Позабюджетні кошти	169
Портфельні інвестиції	170
Поточні видатки	171
Пряме оподаткування	171

Р 172

Ревальвація	172
Резервна валюта	172
Резервний капітал	173
Резервний фонд бюджету	173
Резидент	174
Реструктуризація боргу	175
Рефінансування	175
Ринкова капіталізація	176
Розпорядник бюджетних коштів	176

Роялті	177	Фінансовий контроль	187
С	177	Фінансові санкції	187
Санація.....	177	Форвардний контракт	188
Своп (фінансовий)	178	Ф'ючерс.....	189
Сек'юритизація.....	178	Ц.....	189
Спеціальний фонд бюджету..	179	Цінні папери	189
Спред	180	Ч.....	190
Строковий контракт	180	Чек банківський.....	190
Субвенція	181	Чиста заборгованість.....	190
Субординовані облігації.....	181	Чистий прибуток	191
Субсидія	182	Чисті активи	191
Т.....	182	Ю	192
Таргетування інфляції	182	Юридична особа	192
Трансфертне ціноутворення .	183	Я.....	193
Трансфертний платіж	183	Явне зобов'язання.....	193
Трастові (довірчі) операції ...	184	Якірний інвестор	193
Тратта (переказний вексель)	184	Якість банківського капіталу .	194
Ф	185	ЛІТЕРАТУРА	195
Факторинг	185		
Фінансова система.....	186		
Фінансове право.....	186		

ПЕРЕДМОВА

Сучасна система фінансового права та загальноекономічна практика перебувають у стані постійної трансформації, що зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізацією ринків та новими регуляторними викликами. Швидка динаміка законодавчих змін, поява нових складних інструментів на ринках капіталу і триваюча інтеграція українського правового поля до передових міжнародних стандартів створюють надзвичайно високі вимоги до точності понятійного апарату. Надійний захист прав суб'єктів фінансових правовідносин, ефективне податкове планування, дотримання вимог комплаєнсу чи обґрунтування стратегічних інвестиційних рішень сьогодні просто неможливі без глибокого й чіткого розуміння базових та похідних категорій.

Основна мета створення цього словника полягає у комплексній систематизації, критичному осмисленні та впорядкуванні ключової понятійної бази фінансової сфери. Як укладач, я поставив собі за завдання зібрати, ретельно опрацювати, адаптувати до сучасних реалій та логічно об'єднати в єдиному масиві найважливіші терміни й концепції з фінансового права, оподаткування, бюджетного регулювання, банківської справи та корпоративних фінансів. Усі поняття наведені у формі, яка дозволяє не лише швидко схопити сутність правового чи економічного явища, але й повною мірою зрозуміти його функціональну роль та наслідки застосування у сучасних господарських процесах.

Формування єдиного понятійного фокусу є важливою і невіддільною передумовою для уникнення двозначності в правозастосовній, судовій та аналітичній роботі. На практиці розмитість термінологічних меж нерідко призводить до прикрих помилок при кваліфікації фінансово-правових відносин, викривлення сутності облікових чи податкових процедур або ж неоднакового тлумачення нормативних приписів контролюючими органами. Саме тому під час укладання довідника особлива увага приділялася чіткому розмежуванню суміжних категорій, повній узгодженості поданих викладок із чинними законодавчими актами, судовою практикою та усталеними концепціями сучасної фінансово-правової доктрини.

Видання побудоване за принципом смислової лаконічності, аналітичної глибини та практичної спрямованості. Кожне визначення містить як

фундаментальну теоретичну суть, так і її реальне прикладне значення для ринкового середовища та бізнес-сектору. Матеріал охоплює як класичні інститути фінансового права і публічних фінансів, так і новітні специфічні інструменти ринку цінних паперів, міжбюджетних відносин, транскордонних розрахунків та публічного адміністрування.

Словник розроблений як універсальний і багатофункціональний довідковий інструмент для широкого кола читачів. Для студентів, аспірантів та викладачів закладів вищої освіти це видання стане надійним підґрунтям при підготовці до занять, семінарів, складанні іспитів, а також під час написання курсових, дипломних, кваліфікаційних і наукових праць. Для юристів, адвокатів, бухгалтерів, аудиторів, податкових консультантів і фінансових фахівців матеріал слугуватиме зручним орієнтиром для швидкого уточнення змісту правових норм, оцінки ризиків та кваліфікації фінансово-правових відносин. У свою чергу, підприємцям, топ-менеджерам та власникам бізнесу довідник допоможе впевненіше орієнтуватися у складній термінології при взаємодії з регуляторними органами, банками, контрагентами та інвесторами.

Структура словника адаптована для оперативного, інтуїтивного пошуку інформації та дозволяє використовувати його як у щоденній навчальній діяльності, так і під час вирішення конкретних прикладних бізнес-завдань. Матеріал чітко орієнтований на поступове, системне занурення в проблематику – від базових фінансових понять і загальних принципів до складних правових конструкцій, інвестиційних інструментів та розрахункових механізмів. Це робить видання однаково зручним як для первинного ознайомлення з новим терміном, так і для глибокого системного повторення, перевірки та узагальнення раніше здобутих знань.

Систематизація термінологічного матеріалу в такій формі покликана не лише суттєво спростити пошук необхідної правової інформації, але й сприяти формуванню єдиної, високої понятійної та професійної культури серед здобувачів освіти та фахівців-практиків. Сподіваюся, що пропонована праця стане незамінним, зручним і практичним помічником у навчальному процесі та щоденній професійній діяльності.

З повагою, Ілля Кисельов

А

АВАЛЬ

це спеціальний вид вексельного зобов'язання, за яким певна особа бере на себе повну або часткову відповідальність за виконання фінансового платежу за векселем. Такий інструмент обов'язково оформлюється у вигляді спеціального напису на самому документі або на додатковому аркуші паперу, який професійно називають алонжем. Головна мета впровадження подібного механізму полягає у суттєвому підвищенні довіри до векселя як до надійного фінансового інструменту, оскільки він фактично гарантує платоспроможність боржника перед кредитором. Суб'єктом, що надає таку гарантію, найчастіше виступає банківська установа, проте це може зробити будь-яка інша юридична або фізична особа, яка володіє відповідними ресурсами та бажанням взяти на себе такий ризик.

Авальований вексель найчастіше використовується під час укладання великих комерційних угод, де постачальник товарів прагне отримати додаткові гарантії щодо своєчасного надходження коштів від покупця. Завдяки залученню надійного банку, який виступає офіційним авалістом, цінний папір стає значно ліквіднішим, адже його власник у разі виникнення несплати з боку основного боржника отримує законне право пред'явити вимогу безпосередньо до гаранта. Подібний підхід дозволяє ефективно мінімізувати кредитні ризики в міжнародній торгівлі та складних внутрішніх розрахунках між діловими партнерами. Окрім того, даний механізм сприяє значному пришвидшенню обігу капіталу, дозволяючи підприємствам професійно управляти потоками без постійного залучення прямих грошових запозичень.

АВІЗО

це офіційне повідомлення, яке банк надсилає своєму клієнту або банку-кореспонденту про виконання певних розрахункових операцій чи зміну стану рахунку. Такий документ зазвичай містить детальні відомості про здійснення переказу коштів, відкриття акредитива, виставлення векселя або отримання переказу на користь отримувача. За своєю суттю авізо виконує функцію інформування, підтверджуючи факт проведення фінансової транзакції, що

дозволяє сторонам вчасно відображати відповідні зміни у своїй бухгалтерській звітності. Завдяки цій формі банківського повідомлення сторони можуть оперативнo контролювати рух власних ресурсів, уникаючи непорозумінь та забезпечуючи належний рівень прозорості у взаєминах між банківською установою та її безпосередніми клієнтами.

Цей інструмент використовується для ідентифікації руху грошових потоків у межах безготівкових розрахунків, зокрема під час міжнародних переказів або операцій з цінними паперами. Отримання авізо є сигналом для фінансового відділу підприємства про необхідність зарахування або списання коштів на відповідних балансових рахунках. Важливо розуміти, що такий документ не є платіжним засобом сам по собі, проте він виступає ключовою підставою для вчинення подальших юридично значущих дій щодо управління капіталом. Використання авізо значно підвищує рівень довіри до банківських послуг, адже контрагенти отримують офіційне підтвердження успішної реалізації поставлених завдань щодо переміщення активів у глобальній фінансовій системі.

АВУАРИ

це грошові кошти, цінні папери та інші ліквідні активи, що належать державі, банку або підприємству і перебувають на їхніх рахунках в інших фінансових установах, найчастіше за кордоном. Такий ресурс слугує надійним інструментом для здійснення міжнародних розрахунків, виконання поточних платіжних зобов'язань та підтримки стабільності національної валюти. Авуари можуть бути представлені у формі іноземної валюти, залишків на кореспондентських рахунках, короткострокових векселів або банківських металів. Основна функція цих активів полягає у забезпеченні негайної доступності капіталу для проведення безготівкових операцій, що є критично важливим для успішного функціонування будь-якого фінансового інституту в умовах глобалізованого ринку.

Авуари відіграють ключову роль у системі міжнародних банківських зв'язків, дозволяючи банкам-резидентам оперативнo виконувати доручення клієнтів за межами власної країни. Наявність достатнього обсягу авуарів на кореспондентських рахунках є одним із головних показників ліквідності та платоспроможності фінансової установи. Коли компанії чи банки здійснюють конвертацію коштів або оплату імпорتنих контрактів, вони фактично використовують свої авуари в банках-кореспондентах для завершення транзакцій. Таким чином, цей інструмент забезпечує стабільний потік міжнародної

торгівлі, надаючи бізнесу можливість проводити розрахунки в різних валютах без потреби у фізичному переміщенні готівки через кордони, що значно спрощує та прискорює економічну взаємодію між країнами.

Ажіо

це грошова націнка або різниця між ринковою ціною грошової одиниці, цінного паперу чи іншого активу та їхнім офіційним або номінальним курсом. Таке явище найчастіше виникає в періоди підвищеного попиту на певну валюту, коли учасники ринку готові сплачувати більше за її реальну вартість через очікування майбутнього зростання курсу. Протилежне явище – продаж нижче номіналу або офіційного курсу – називається дизажіо (дисконтом). Важливо розуміти, що наявність помітного ажіо завжди вказує на певний дисбаланс у попиті та пропозиції, що автоматично перетворює цей показник на важливий індикатор настроїв серед інвесторів на світових ринках.

Ажіо відіграє суттєву роль на валютних та фондових біржах, де воно відображає ступінь спекулятивного інтересу до конкретного фінансового інструменту. Коли учасники ринку спостерігають зростання ажіо, вони часто розцінюють це як сигнал для активізації власних торгових стратегій, прагнучи отримати вигоду від майбутніх коливань ціни. Цей показник також активно використовується аналітиками для оцінки реальної вартості золота або іноземної валюти в умовах економічної нестабільності, коли офіційні курси не встигають корегуватися відповідно до ринкових реалій. Отже, вміле відстеження ажіо дозволяє інвесторам краще розуміти приховані механізми ціноутворення та приймати більш обґрунтовані рішення щодо управління власним інвестиційним портфелем у складних макроекономічних умовах.

АКРЕДИТИВ

це спеціальний банківський розрахунковий документ, що містить зобов'язання банку здійснити платіж на користь продавця товарів чи послуг, за умови надання останнім усіх необхідних документів, які підтверджують виконання договору. Такий механізм фактично гарантує безпеку угоди для обох сторін, адже банк виступає незалежним посередником, що контролює дотримання всіх умов контракту. Покупець отримує впевненість у тому, що кошти будуть списані лише після отримання доказів відвантаження товарів, а постачальник – гарантію отримання оплати, незалежно від фінансового

стану покупця в момент розрахунку. Це робить акредитив одним із найбільш надійних способів забезпечення розрахунків у складних міжнародних транзакціях, де сторони можуть не довіряти одна одній або діяти в умовах різного законодавчого регулювання.

Акредитив найчастіше застосовується у зовнішньоекономічній торгівлі, зокрема при закупівлі сировини, обладнання або великих партій товарів на умовах відстрочки платежу. Компанії використовують цей інструмент, коли хочуть мінімізувати ризики, пов'язані з невиконанням зобов'язань контрагентами, оскільки зобов'язання банку за акредитивом є самостійним і не залежить від спорів між продавцем і покупцем за основним договором. На відміну від банківської гарантії, яка забезпечує виконання зобов'язання і застосовується лише в разі його порушення, акредитив є формою розрахунків: платіж за ним здійснюється за звичайного виконання договору проти подання передбачених документів (§ 3 глави 74 ЦК України). Крім того, акредитив дозволяє бізнесу залучати більш вигідні умови фінансування, адже наявність такого інструменту значно підвищує кредитну привабливість поставальника в очах банку. Загалом цей механізм є незамінним фундаментом для стабільного розвитку міжнародного бізнесу, сприяючи розвитку довіри між контрагентами та забезпечуючи високу дисципліну розрахунків у глобальній економіці, що допомагає уникнути суперечок щодо оплати.

АКТИВ

це сукупність майнових прав, грошових коштів, дебіторської заборгованості, запасів та інших ресурсів, які контролюються підприємством унаслідок минулих подій і використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому. У бухгалтерському балансі активи відображаються в окремому розділі (активі балансу), де вони класифікуються за ступенем ліквідності на необоротні та оборотні. Головна мета володіння будь-яким активом полягає в отриманні прибутку від його використання, перепродажу або експлуатації протягом певного періоду часу. Фінансові аналітики ретельно оцінюють якість активів компанії, щоб визначити її реальну вартість та здатність виконувати взяті на себе фінансові зобов'язання перед кредиторами, акціонерами чи іншими зацікавленими сторонами в умовах ринкової конкуренції.

Управління активами є основою фінансової стратегії, оскільки дозволяє оптимізувати структуру капіталу та максимізувати дохідність інвестицій. Підприємства постійно прагнуть збалансувати свій портфель, нарощуючи

високоліквідні активи для забезпечення поточної платоспроможності та одночасно вкладаючи ресурси в основні засоби, що сприяють технологічному розвитку. Крім того, правильна класифікація активів за ступенем ризику та прибутковості дозволяє бізнесу швидко реагувати на зміни економічної ситуації та ефективно залучати нове фінансування. Належний контроль за рухом цих ресурсів допомагає уникнути виникнення касових розривів, забезпечуючи стабільний розвиток компанії та зміцнюючи її позиції на фінансовому ринку в довгостроковій перспективі.

АКЦЕПТ

це згода однієї сторони на укладення договору, виконання умов угоди або оплату фінансового документа відповідно до пропозиції іншої сторони. У банківській та комерційній сфері цей термін найчастіше вживається для підтвердження банком своєї готовності сплатити вексель або інший платіжний інструмент після пред'явлення його до оплати. Процедура акцепту зазвичай фіксується відповідним підписом уповноваженої особи або спеціальним штампом на документі, що юридично зобов'язує сторону виконати взяті на себе фінансові домовленості. По суті, акцепт виступає вирішальним моментом, який перетворює звичайну пропозицію на юридично обов'язковий контракт, забезпечуючи чітку визначеність зобов'язань для всіх учасників ділової транзакції.

Акцепт є невід'ємною частиною розрахунків за зовнішньоекономічними контрактами, адже саме цей крок підтверджує покупця оплатити товар після отримання супровідних документів. Банки активно використовують механізм акцепту під час роботи з акредитивами та векселями, де надійність розрахунку залежить від чіткого дотримання процедурних вимог. Коли фінансова установа акцептує платіж, вона фактично бере на себе відповідальність за перерахування коштів, що значно знижує ризики для поставальника та сприяє розвитку взаємної довіри. Грамотне застосування цього інструменту дозволяє бізнесу уникати конфліктів щодо термінів оплати та гарантує стабільність фінансових потоків у межах довгострокових партнерських відносин.

АКЦИЗНИЙ ПОДАТОК (АКЦИЗ)

це непрямий податок, який включається до ціни певних товарів і послуг, що реалізуються на території держави, і фактично перекладається на кінцевого споживача у складі їхньої вартості. Перелік підакцизних товарів встановлюється законом; в Україні до них належать, зокрема, спирт і алкогольні напої, тютюнові вироби, пальне, транспортні засоби та електрична енергія. Метою введення акцизу є не лише наповнення державного бюджету, а й регулювання рівня споживання певних категорій продукції, що можуть мати негативний вплив на здоров'я населення чи стан навколишнього середовища. Ставки акцизу встановлюються законодавством у твердих сумах з одиниці товару, у відсотках до його вартості або комбіновано, забезпечуючи фіксовані податкові надходження до державної скарбниці.

Адміністрування акцизного податку покладається на виробників та імпортерів підакцизних товарів, які зобов'язані реєструватися в податкових органах та суворо дотримуватися правил маркування продукції. Бізнес повинен вести детальний облік операцій із такими товарами та регулярно звітувати перед контролюючими органами щодо обсягів виробництва чи ввезення. Для підприємств це означає необхідність постійного контролю за змінами в податковому законодавстві, оскільки порушення вимог щодо сплати або декларування акцизу може призвести до значних штрафних санкцій та вилучення товару. Ефективне управління податковими зобов'язаннями дозволяє компаніям мінімізувати ризики та забезпечувати відповідність своєї господарської діяльності вимогам держави.

АКЦІЯ

це емісійний цінний папір, який посвідчує участь його власника (акціонера) у статутному капіталі акціонерного товариства та його майнові й немайнові права, зокрема право на отримання частини прибутку у формі дивідендів. Власники цих паперів, які називаються акціонерами, отримують можливість брати участь в управлінні справами компанії через голосування на загальних зборах, пропорційно кількості акцій, що перебувають у їхньому розпорядженні. Існують різні види акцій, зокрема прості, які дають право голосу, та привілейовані, що зазвичай надають переважне право на отримання дивідендів у визначеному розмірі, але часто обмежують право впливати на прийняття управлінських рішень. Цей інструмент є фундаментальним

елементом корпоративного фінансування, що дозволяє бізнесу залучати значні обсяги капіталу для власного розвитку.

Акції активно торгуються на фондових біржах, формуючи показник ринкової капіталізації публічних компаній. Інвестори купують ці папери з метою отримання прибутку від їхнього зростання в ціні або через регулярні виплати дивідендів, що робить їх ключовим елементом інвестиційних портфелів. Аналіз акцій базується на вивченні фінансових звітів, перспектив галузі та загальної макроекономічної ситуації, що допомагає оцінити інвестиційну привабливість конкретного емітента. Для багатьох корпорацій емісія акцій є стратегічним кроком для виходу на нові ринки, технологічного переоснащення чи реалізації великих інвестиційних проєктів, забезпечуючи при цьому високу ліквідність активів для мільйонів інвесторів по всьому світу.

АЛЬТЕРНАТИВНА ВАРТІСТЬ

це економічний показник, що відображає цінність найкращої з відкинутих альтернатив, від якої довелося відмовитися під час прийняття певного рішення про використання обмежених ресурсів. В умовах обмеженості часу, грошей або сировини вибір одного варіанту автоматично означає втрату вигоди, яку можна було б отримати від іншого способу дій. Ця концепція дозволяє оцінити не лише прямі витрати, а й приховані втрати, що супроводжують будь-яку господарську діяльність. Розуміння такого показника є критично важливим для формування стратегічного мислення, оскільки він допомагає порівняти реальну ефективність різних напрямків та обрати той, що принесе максимальний сукупний результат для бізнесу або індивідуального інвестора в майбутньому.

Поняття альтернативної вартості застосовується під час аналізу інвестиційних проєктів, планування виробничих потужностей та управління особистими фінансами. Наприклад, вкладання капіталу в придбання нового обладнання передбачає альтернативну вартість у вигляді потенційного доходу від розміщення цих коштів на депозиті або іншому фінансовому інструменті. Бізнесмени використовують цей підхід, щоб уникати суб'єктивних рішень та зосереджувати зусилля на найбільш продуктивних сферах діяльності. Враховуючи можливі втрати від невибраних варіантів, підприємства можуть значно оптимізувати свої витрати та ефективніше розподіляти ресурси, уникаючи неефективних проєктів, які приносять менший прибуток, ніж могли б дати альтернативні варіанти інвестування на ринку.

АМОРТИЗАЦІЯ

це систематичний розподіл вартості необоротних активів, яка амортизується (будівель, обладнання, транспортних засобів, нематеріальних активів), протягом строку їх корисного використання, що забезпечує поступове перенесення цієї вартості на витрати діяльності. Такий метод дозволяє підприємству рівномірно розподіляти витрати на придбання дороговартісних активів протягом кількох років, що значно спрощує планування фінансових результатів та оподаткування. Оскільки будь-яке майно з часом фізично зношується або морально застаріває, амортизаційні відрахування, будучи негрошовими витратами, зберігають кошти в обороті підприємства і слугують джерелом фінансування заміни або оновлення застарілих технічних засобів. Таким чином, цей механізм забезпечує безперервність виробничого циклу, дозволяючи компаніям підтримувати високий рівень продуктивності без раптових критичних навантажень на бюджет у момент оновлення активів.

Бухгалтерський облік амортизації відіграє ключову роль у формуванні звітності, оскільки суми відрахувань прямо впливають на розмір чистого прибутку компанії. Фінансові менеджери обирають різні способи нарахування, наприклад, лінійний або прискорений, залежно від того, як інтенсивно актив експлуатується та наскільки швидко він втрачає свою ринкову вартість. Крім того, правильне відображення амортизації дозволяє керівництву приймати обґрунтовані рішення щодо інвестування у модернізацію виробництва, спираючись на реальний стан основних фондів. Завдяки цьому інструменту бізнес зберігає фінансову стійкість, адже акумульовані кошти дозволяють своєчасно впроваджувати інновації та залишатися конкурентоспроможним гравцем на ринку, не вилучаючи обіговий капітал із поточної діяльності.

АНДЕРРАЙТИНГ

це процес професійного аналізу та оцінки фінансових ризиків, що здійснюється фахівцями для визначення доцільності надання кредиту, страхування чи розміщення цінних паперів на ринку. В банківській сфері андеррайтинг передбачає ретельну перевірку платоспроможності потенційного позичальника, включаючи аналіз його доходів, кредитної історії та вартості заставного майна. У сфері страхування цей процес дозволяє компанії встановити справедливий розмір страхового тарифу, враховуючи ймовірність настання негативної події для конкретного клієнта. Мета такої експертизи полягає у

мінімізації ймовірності збитків, забезпечуючи фінансову стабільність установи та захист інтересів усіх учасників ринку через обґрунтований підхід до прийняття ризиків на себе.

Андеррайтинг відіграє фундаментальну роль при виході компаній на фондовий ринок, коли інвестиційні банки виступають посередниками між емітентом та інвесторами. Андеррайтери беруть на себе зобов'язання щодо організації випуску акцій чи облігацій, визначають оптимальну ціну розміщення та часто гарантують викуп частини цінних паперів, які не вдалося продати вчасно. Такий підхід допомагає бізнесу залучити необхідне фінансування з меншими зусиллями, оскільки банк бере на себе значну частину відповідальності за успіх емісії. Завдяки професійній оцінці ризиків, інвестори отримують надійні інструменти, а фінансові ринки функціонують значно ефективніше, уникаючи необґрунтованих фінансових втрат у процесі обігу капіталу між різними контрагентами.

АНТИДЕМПІНГОВЕ МИТО

це спеціальний вид імпортного мита, що встановлюється державою з метою захисту внутрішнього ринку від недобросовісної конкуренції з боку іноземних виробників. Застосовується воно у випадках, коли іноземні компанії здійснюють «демпінг» – продаж товарів на зовнішніх ринках за цінами, нижчими за їхню нормальну вартість, тобто за ціну аналогічного товару на внутрішньому ринку країни експорту (або нижчими за собівартість). Встановлення такого мита має на меті компенсувати різницю в ціні та вирівняти умови для місцевих виробників, які не можуть конкурувати з штучно заниженими цінами імпортованої продукції. Цей інструмент регулюється правилами Світової організації торгівлі (СОТ) та є легітимним методом торговельного захисту, якщо факт шкоди національній галузі доведено в ході спеціальних розслідувань.

Застосування антидемпінгового мита передбачає складну процедуру ініціювання розслідування, під час якого уповноважені органи аналізують обсяги імпорту, динаміку цін та фінансовий стан національних підприємств. Якщо доведено, що дешевий імпорт завдає суттєвої матеріальної шкоди або загрожує зупинкою виробництва, уряд запроваджує додатковий податковий тягар на конкретні товарні групи від певних експортерів. Це змушує імпортерів коригувати свою цінову політику або обсяги поставок, що сприяє відновленню конкурентного середовища. Для бізнесу, який займається міжнародною торгівлею, важливо моніторити чинні антидемпінгові заходи,

оскільки потрапляння під такий захисний механізм може зробити експорт продукції економічно недоцільним через стрімке зростання вартості для кінцевого покупця.

Ануїтет

це фінансовий інструмент, що передбачає здійснення серії рівних за розміром платежів через однакові проміжки часу протягом певного періоду. Ця форма розрахунків найчастіше використовується при погашенні кредитів, виплаті пенсій, страхових відшкодувань або інвестиційних доходів. Основною характеристикою ануїтету є стабільність грошових потоків, що дозволяє як боржникам, так і кредиторам чітко планувати свої фінансові зобов'язання та очікувані надходження. Оскільки платежі є фіксованими, це значно спрощує процес бухгалтерського обліку та фінансового моделювання, надаючи сторонам впевненість у дотриманні графіка взаєморозрахунків протягом дії договору.

Ануїтетні платежі є стандартом у споживчому та іпотечному кредитуванні, де позичальник щомісяця сплачує однакову суму, яка складається з частини основного боргу та нарахованих відсотків. На початкових етапах більшу частку такого платежу займають відсотки, проте з плином часу структура змінюється на користь погашення тіла кредиту. Крім того, ануїтети активно використовуються в інвестиційному плануванні, наприклад, при формуванні накопичувальних пенсійних схем, де клієнт забезпечує собі стабільний дохід після завершення активної трудової діяльності. Розуміння механіки ануїтету дозволяє ефективно управляти особистими фінансами та приймати зважені рішення щодо залучення довгострокового фінансування, забезпечуючи рівномірне навантаження на бюджет без ризику виникнення неочікуваних фінансових труднощів.

Анулювання державного боргу

це повна або часткова відмова держави від виконання своїх зобов'язань перед внутрішніми чи зовнішніми кредиторами, що фактично означає анулювання чинних боргових інструментів. Така міра є надзвичайно радикальним кроком, до якого уряди вдаються лише в умовах глибокої економічної чи політичної кризи, коли обслуговування боргу стає неможливим без шкоди для основних державних функцій або існування країни як такої.

Наслідками такого рішення стають повна втрата довіри міжнародної фінансової спільноти, суттєве зниження суверенного кредитного рейтингу, закриття доступу до міжнародних ринків капіталу на тривалий період та, як наслідок, високі витрати на залучення нових позик у майбутньому.

Анулювання боргу, або дефолт із подальшим повним списанням, розглядається як крайній інструмент, оскільки він має руйнівний вплив на стабільність фінансової системи. Замість відкритого анулювання держави частіше вдаються до процедур реструктуризації – зміни термінів погашення, зниження відсоткових ставок або зміни валюти запозичень за згодою з кредиторами. Це дозволяє уникнути юридичних наслідків та масштабних судових позовів, зберігаючи хоча б мінімальні зв'язки з інвесторами. Проте, у випадках, коли борг визнається нелегітимним або «одіозним» (наприклад, укладеним корумпованим режимом проти інтересів власного народу), правові підстави для повного анулювання можуть обговорюватися на міжнародному рівні, хоча такі прецеденти є винятково рідкісними та складними для реалізації.

АРБІТРАЖ (ФІНАНСОВИЙ)

це сукупність торговельних операцій, що полягають у одночасній купівлі та продажі одного й того самого або взаємопов'язаного активу на різних ринках чи за різними цінами з метою отримання прибутку від існуючої різниці в котируваннях. Суть методу полягає у використанні тимчасової неефективності ринку, коли ціна активу не є синхронізованою через географічні, технічні або інституційні бар'єри. Арбітражні операції вважаються відносно низькоризиковими, оскільки угоди зазвичай виконуються одночасно, мінімізуючи вплив цінових коливань у часі. Це явище відіграє важливу стабілізаційну роль для світових фінансових систем, адже завдяки арбітражним трейдерам ціни на активи швидко вирівнюються, забезпечуючи цілісність ринку.

У практичній діяльності існує кілька видів арбітражу. Просторовий арбітраж передбачає купівлю активу на одному ринку та його миттєвий продаж на іншому (наприклад, між біржами різних країн). Валютний арбітраж використовує різницю в крос-курсах валют, статистичний арбітраж базується на математичних моделях виявлення тимчасових цінових відхилень, а арбітраж між спотовим і строковим ринками використовує розбіжності між ціною базового активу та похідного інструмента (наприклад, між акцією та ф'ючерсом на неї). У сучасному трейдингу основну частину арбітражних угод здійснюють високочастотні алгоритми, які здатні ідентифікувати цінові дисбаланси за мілісекунди. Для учасників ринку це означає, що можливість

заробітку на арбітражі вимагає не лише глибокої аналітики, а й доступу до швидкісної інфраструктури, оскільки конкуренція в цій сфері є надзвичайно високою.

АСИГНУВАННЯ

це сума грошових коштів, виділена з бюджету держави або підприємства на певні цілі, виконання конкретних програм або утримання бюджетних установ протягом фінансового року. По суті, асигнування є лімітованим дозволом на витрачання фінансових ресурсів у межах затвердженого бюджетного плану. Кожна сума, виділена як асигнування, має суворо цільовий характер, що означає неможливість спрямування цих грошей на інші потреби без внесення офіційних змін до бюджетної документації. Така дисципліна контролю забезпечує прозорість розподілу публічних коштів та дозволяє уряду або керівництву компанії чітко відстежувати ефективність фінансування окремих напрямків діяльності.

Асигнування є ключовим інструментом бюджетного процесу, де головні розпорядники коштів отримують обсяг ресурсів, необхідний для реалізації поставлених завдань. У державному секторі вони поділяються на поточні, що спрямовуються на фінансування операційних витрат (зарплати, комунальні послуги), та капітальні, які передбачають інвестиції в будівництво, придбання обладнання чи розвиток інфраструктури. Для бізнесу використання системи внутрішніх асигнувань дозволяє ефективно децентралізувати фінансову відповідальність, надаючи керівникам підрозділів фіксовані бюджети. Це вимагає від відповідальних осіб суворого дотримання планових показників та звітування за кожен витрачений одиницю, оскільки перевищення встановленого ліміту асигнувань вважається порушенням бюджетної дисципліни.

Аудит

це незалежна перевірка бухгалтерської звітності, фінансового стану, обліку та господарської діяльності підприємства з метою висловлення об'єктивної думки про їхню достовірність і відповідність нормам чинного законодавства. Основна мета аудиту полягає у забезпеченні довіри до фінансової інформації компанії з боку її власників, інвесторів, кредиторів та державних органів. У процесі перевірки аудитор аналізує первинну документацію, оцінює ефективність системи внутрішнього контролю та виявляє можливі помилки чи

ознаки шахрайства. Результатом такої роботи стає офіційний аудиторський висновок, який є критично важливим документом для підтвердження прозорості бізнесу та належного управління активами. В Україні аудиторську діяльність регулює Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» 2017 року.

Аудит, як правило, поділяється на зовнішній та внутрішній. Зовнішній аудит проводиться незалежними професійними фірмами для підтвердження річної звітності та є обов'язковим для багатьох категорій компаній, зокрема акціонерних товариств та фінансових установ. Внутрішній аудит здійснюється штатними фахівцями для постійного моніторингу процесів, мінімізації операційних ризиків та оптимізації витрат. Якісно проведений аудит не лише допомагає виправити облікові неточності, але й надає керівництву цінні рекомендації щодо покращення бізнес-процесів, що сприяє підвищенню ефективності роботи та захисту від потенційних фінансових втрат. В умовах сучасної економіки наявність підтвердженої аудиторами звітності часто є необхідною умовою для отримання інвестицій, співпраці з великими міжнародними партнерами та участі у тендерах.

Аукціон

це публічний спосіб продажу товарів, майнових прав чи цінних паперів, при якому право на купівлю отримує учасник, що запропонував найвищу ціну. Процедура аукціону базується на принципах конкуренції та прозорості, дозволяючи продавцю визначити реальну ринкову вартість активу, на який немає фіксованої ціни. Учасники торгів змагаються шляхом підвищення ставок, що робить цей механізм особливо ефективним для реалізації унікальних об'єктів, предметів мистецтва, ліцензій на користування надрами, земельних ділянок або активів, вилучених у боржників. Після завершення торгів переможець зобов'язаний укласти договір купівлі-продажу на запропонованих ним умовах, що надає результатам аукціону юридично обов'язкового характеру.

Аукціони активно використовуються в державному та приватному секторах. Електронні аукціони стали стандартом для державних закупівель та приватизації майна, що значно знижує корупційні ризики завдяки автоматизації процесу. Для бізнесу аукціони є важливим каналом ліквідації надлишкових запасів, старих основних засобів або реалізації дебіторської заборгованості. Також існують різні формати торгів, наприклад, аукціон «на зниження» (голландський), де початкова ціна поступово зменшується до моменту

прийняття пропозиції одним з учасників. Ефективна участь в аукціоні вимагає від підприємців чіткого розрахунку граничної ціни придбання, щоб не потрапити у пастку «прокляття переможця» – ситуацію, коли через азарт ціна придбання активу перевищує його реальну економічну вигоду.

АУТСОРСИНГ ФІНАНСОВИЙ

це передача функцій щодо ведення бухгалтерського обліку, формування звітності, податкового планування або управління фінансовими потоками зовнішній спеціалізованій компанії. У сучасних умовах бізнес обирає цей шлях, щоб зосередитися на ключових напрямках своєї діяльності, довіряючи рутинні, проте критично важливі фінансові операції професіоналам. Аутсорсингова компанія бере на себе відповідальність за дотримання законодавчих вимог, своєчасну подачу звітності та мінімізацію ризиків, пов'язаних із помилками в обліку, забезпечуючи високу якість фінансової підтримки завдяки вузькій спеціалізації своїх експертів.

Фінансовий аутсорсинг дозволяє компаніям значно оптимізувати витрати на утримання власного штату бухгалтерів, оренду офісних приміщень та придбання ліцензій на спеціалізоване програмне забезпечення. Це особливо актуально для малого та середнього бізнесу, якому важко забезпечити повноцінний відділ з відповідним рівнем компетенцій. Крім того, зовнішні партнери часто мають кращий доступ до новітніх фінансових технологій та інструментів автоматизації, що підвищує швидкість та точність опрацювання даних. Однак головним ризиком при переході на аутсорсинг залишається захист конфіденційної корпоративної інформації, тому вибір надійного партнера з бездоганною репутацією та чітко прописаними зобов'язаннями щодо нерозголошення даних є основою успішного використання цієї моделі бізнесу.

Б

БАЗА ОПОДАТКУВАННЯ

це вартісна, фізична або інша характеристика об'єкта оподаткування, яка є основою для обчислення суми податку, що підлягає сплаті до бюджету. Податкове законодавство чітко визначає, що саме вважається базою для

конкретного податку: наприклад, для податку на прибуток це фінансовий результат (дохід за мінусом витрат), для ПДВ – договірна вартість товарів чи послуг, а для податку на нерухомість – загальна площа об'єкта. Від правильного визначення бази залежить законність та обґрунтованість податкових зобов'язань, тому будь-які помилки у її розрахунку можуть призвести до нарахування штрафних санкцій та виникнення конфліктів із контролюючими органами.

Управління базою оподаткування є важливим елементом податкового планування. Підприємства шукають легальні шляхи для її оптимізації, використовуючи податкові пільги, враховуючи витрати, що зменшують оподатковуваний дохід, або застосовуючи прискорену амортизацію. Для фінансових менеджерів важливо розуміти, як кожна господарська операція впливає на зміну податкової бази, щоб уникнути подвійного оподаткування та забезпечити ефективний грошовий потік компанії. В умовах частих змін податкового законодавства регулярний аудит та моніторинг показників, що формують базу, є необхідною умовою стабільної роботи та фінансової безпеки будь-якого бізнесу.

БАЗОВИЙ АКТИВ

це фінансовий інструмент (акції, облігації, валюта), товар (нафта, золото, зерно) або інший об'єкт, на основі якого випускається та ціна якого визначає вартість похідного фінансового інструменту (деривативу), такого як ф'ючерс, опціон або своп. Вартість похідного інструмента є похідною від вартості базового активу і змінюється слідом за нею. Таким чином, власник деривативу отримує прибуток або збиток залежно від того, як змінюється ціна об'єкта, що лежить в основі контракту, без обов'язкового володіння самим активом.

Концепція базового активу є фундаментом для стратегій хеджування та спекулятивної торгівлі. Наприклад, інвестор може купити ф'ючерс на нафту (базовий актив), щоб зафіксувати ціну купівлі на майбутнє, мінімізуючи ризик її здорожчання. Водночас наявність широкого переліку базових активів дозволяє фінансовим ринкам створювати складні інструменти для управління ризиками, що дають змогу бізнесу страхуватися від коливань курсів валют, відсоткових ставок чи цін на сировину. Для фінансового директора розуміння природи базового активу є критично важливим при роботі з деривативами, оскільки саме волатильність ціни цього активу безпосередньо

впливає на фінансовий результат компанії та обсяги необхідного забезпечення для підтримання відкритих позицій.

БАЛАНС ПІДПРИЄМСТВА

це основна форма фінансової звітності, яка відображає фінансовий стан компанії на конкретну дату у вигляді рівноваги між її активами та джерелами їх формування. Баланс будується на фундаментальному рівнянні: $\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Власний капітал}$. Це означає, що все майно, яким володіє компанія, було профінансоване або за рахунок залучених коштів (боргів перед кредиторами), або за рахунок власного капіталу (внесків акціонерів та накопиченого прибутку). Документ розділений на дві рівні за підсумком частини, що дозволяє інвесторам та аналітикам оцінити ліквідність, платоспроможність та фінансову стійкість організації.

Баланс є «знімком» стану бізнесу в певний момент часу. Активи в ньому розташовані за ступенем зростання ліквідності (від необоротних засобів до грошових коштів), а пасиви – за ступенем терміновості погашення зобов'язань. Керівництво використовує баланс для моніторингу ефективності використання ресурсів: наприклад, висока частка дебіторської заборгованості може свідчити про проблеми з розрахунками, тоді як надмірні боргові зобов'язання – про ризик банкрутства. Крім того, аналіз балансу є обов'язковим при зверненні за кредитами, оскільки банк оцінює співвідношення активів та боргів для визначення кредитоспроможності позичальника. Регулярний контроль за показниками балансу допомагає компанії вчасно коригувати свою фінансову стратегію та уникати касових розривів.

БАНКІВСЬКА ГАРАНТІЯ

це зобов'язання банку (гаранта) сплатити кредитор (бенефіціару) певну грошову суму за вимогою останнього у разі, якщо боржник (принципал) не виконає своїх договірних зобов'язань. Це потужний інструмент мінімізації ризиків у ділових відносинах, який дозволяє бізнесу отримувати контракти, брати участь у тендерах або купувати товари з відстроченням платежу, надаючи контрагенту надійну фінансову підтримку від авторитетної фінансової установи. На відміну від прямого кредиту, за гарантією банк не надає кошти в користування, а виступає «страхувальником» успішного виконання угоди.

Банківська гарантія є незамінною під час проведення тендерних процедур, де учасник повинен підтвердити серйозність своїх намірів (тендерна гарантія), або під час виконання довгострокових контрактів (гарантія виконання). Для бенефіціара такий інструмент є гарантією захисту від невиконання контрагентом умов договору, оскільки він має право отримати виплату від банку навіть у разі банкрутства боржника. З боку принципала використання гарантії дозволяє вивільнити обігові кошти, які інакше довелося б «заморожувати» як грошову заставу. Однак отримання гарантії вимагає від компанії проходження процедури андеррайтингу, оскільки банк оцінює її фінансовий стан, виставляючи комісію за надання такої послуги залежно від рівня ризику та суми гарантії.

БАНКІВСЬКА ЛІЦЕНЗІЯ

це офіційний дозвіл, що видається уповноваженим державним органом (центральною банком або регулятором фінансового ринку), який надає фінансовій установі право на здійснення банківських операцій, зокрема залучення депозитів від фізичних та юридичних осіб, відкриття і ведення банківських рахунків, а також проведення розрахунково-касового обслуговування. Отримання такої ліцензії є складним регуляторним процесом, що вимагає підтвердження наявності достатнього рівня капіталу, кваліфікованого менеджменту, надійної системи управління ризиками та дотримання жорстких вимог щодо прозорості структури власності. Ліцензія є основою довіри клієнтів, оскільки підтверджує, що діяльність установи знаходиться під постійним наглядом держави та відповідає встановленим фінансовим стандартам.

Відсутність ліцензії забороняє будь-якій компанії використовувати у своїй назві слово «банк» або пропонувати банківські продукти. В Україні банківську ліцензію видає Національний банк України, а небанківські фінансові установи можуть надавати окремі фінансові послуги лише на підставі власних ліцензій, виданих регулятором. Для банків, що вже здійснюють діяльність, ліцензія є найціннішим активом, оскільки її відкликання за порушення нормативів або виявлення протиправної діяльності означає миттєве припинення роботи установи, блокування рахунків та ініціювання процедури ліквідації. Інвестори та контрагенти завжди перевіряють актуальність банківської ліцензії у державних реєстрах перед початком співпраці, оскільки це мінімізує ризики втрати коштів через шахрайство або неплатоспроможність установи.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

це сукупність центрального банку та інших банків, що діють на території держави; в Україні банківська система складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені й діють на території України. Вона забезпечує перерозподіл фінансових ресурсів у економіці: акумулює вільні кошти від вкладників (фізичних та юридичних осіб) та спрямовує їх у вигляді кредитів на розвиток бізнесу, споживчі потреби чи державні проекти. Як правило, сучасна банківська система має дворівневу структуру. Перший рівень – це центральний банк, який не займається безпосереднім обслуговуванням клієнтів, а здійснює грошово-кредитну політику, емісію національної валюти та нагляд за діяльністю комерційних банків. Другий рівень складається з комерційних банків, що безпосередньо працюють з клієнтами, пропонуючи їм широкий спектр фінансових послуг.

Ефективність банківської системи визначає швидкість обігу грошей та доступність капіталу для розвитку економіки країни. Банки виступають посередниками, які знижують транзакційні витрати, оцінюють ризики та забезпечують платіжну інфраструктуру – від простих переказів між рахунками до складних міжбанківських клірингових розрахунків. Стабільність банківської системи залежить від довіри учасників ринку, тому вона жорстко регулюється державою через систему обов'язкового резервування коштів, нормативи достатності капіталу та механізми страхування депозитів. Будь-які збої в цій системі миттєво відображаються на всій економіці, тому банки постійно впроваджують інновації в кібербезпеці, цифровізації послуг та системах автоматизованого контролю, щоб відповідати глобальним стандартам надійності.

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ

це правовий режим захисту інформації про клієнта, стан його рахунків, обсяги операцій та інші відомості, які стали відомі банку у процесі обслуговування. До цієї категорії належать дані про залишки на рахунках, історію транзакцій, умови кредитних договорів, відомості про майновий стан та господарську діяльність клієнтів. Захист такої інформації є фундаментом довіри до банківської системи: клієнт повинен бути впевнений, що його конфіденційні фінансові дані не будуть використані третіми особами без його згоди або законних підстав.

Банки зобов'язані впроваджувати суворі заходи безпеки – як технічні (шифрування баз даних, обмеження доступу персоналу), так і юридичні (підписання угод про нерозголошення, внутрішній аудит доступу). Розкриття інформації, що становить банківську таємницю, допускається лише у випадках, прямо передбачених законом: найчастіше це запити правоохоронних органів, судових установ або органів фінансового моніторингу в межах кримінальних чи податкових розслідувань. Для бізнесу та приватних осіб важливо розуміти, що банківська таємниця не є абсолютною – вона припиняється перед вимогами законодавства щодо протидії відмиванню коштів (AML) та фінансуванню тероризму. Будь-яке незаконне розголошення таких даних персоналом банку тягне за собою дисциплінарну, цивільну, а в багатьох юрисдикціях і кримінальну відповідальність.

БАНКІВСЬКИЙ НАГЛЯД

це система постійного контролю, яку здійснює центральний банк або спеціалізований державний регулятор за діяльністю комерційних банків та інших фінансових установ. Основна мета цього нагляду полягає у забезпеченні стабільності банківської системи, захисті інтересів вкладників та запобіганні банкрутствам, що можуть спричинити системні економічні кризи. Наглядові органи встановлюють обов'язкові економічні нормативи, такі як вимоги до достатності капіталу, ліквідності, ризиковості активів та обмеження на концентрацію кредитів. Регулятор проводить як дистанційний моніторинг на основі регулярної фінансової звітності, так і виїзні інспекційні перевірки безпосередньо в установах для виявлення прихованих ризиків та оцінки якості управління.

Банківський нагляд базується на ризик-орієнтованому підході, де регулятор фокусує увагу на банках з найвищими показниками вразливості або тих, що займають критичну частку ринку. Якщо в ході нагляду виявляються порушення, регулятор має право застосовувати заходи впливу, починаючи від письмових зауважень та накладення штрафів до вимог заміни керівництва, обмеження окремих видів діяльності або навіть відкликання банківської ліцензії. Для власників та топменеджменту банків суворе дотримання наглядових вимог є критичним завданням, оскільки це визначає не лише операційну спроможність банку, а й загальний рівень довіри інвесторів та клієнтів до установи. В сучасних умовах нагляд також охоплює контроль за дотриманням банками антикорупційних стандартів, правил кібербезпеки та процедур фінансового моніторингу.

БАНКІВСЬКИЙ РАХУНОК

це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірних засадах для зберігання грошових коштів і здійснення розрахунково-касових операцій. Відповідно до Цивільного кодексу України за договором банківського рахунка банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком. Залежно від призначення розрізняють поточні та вкладні (депозитні) рахунки, а також кореспондентські рахунки банків і рахунки умовного зберігання (ескроу). Банк не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів клієнта і встановлювати не передбачені договором або законом обмеження його права розпоряджатися коштами.

Банківський рахунок є базовим інструментом безготівкових розрахунків і водночас об'єктом публічно-правового регулювання. Його відкриття супроводжується ідентифікацією та верифікацією клієнта відповідно до законодавства у сфері фінансового моніторингу, а інформація про рахунки та операції за ними становить банківську таємницю. Списання коштів з рахунка здійснюється на підставі розпорядження клієнта, а без такого розпорядження – лише за рішенням суду, а також у випадках, установлених законом або договором між банком і клієнтом. Для суб'єктів господарювання належне ведення рахунків забезпечує прозорість грошових потоків, дотримання касової дисципліни та можливість документального підтвердження господарських операцій під час перевірок.

БАНКРУТСТВО

це визнана судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та реструктуризації і погасити встановлені грошові вимоги кредиторів. Це складний юридичний та фінансовий процес, який має на меті або справедливий розподіл активів компанії між кредиторами для мінімізації їхніх збитків, або оздоровлення бізнесу, якщо це економічно доцільно. Процедура банкрутства регулюється спеціальним законодавством, яке забезпечує черговість задоволення вимог кредиторів, захищаючи права працівників, податкових органів та інших контрагентів у межах наявного ліквідаційного майна. В Україні ці відносини регулює Кодекс України з процедур банкрутства 2018 року.

Ініціювання процедури банкрутства може виходити як від самих боржників, так і від їхніх кредиторів. Сучасне законодавство часто робить акцент на реабілітації: до оголошення ліквідації компанія проходить етапи мораторію на задоволення вимог кредиторів та розробки плану реструктуризації боргів. Якщо ж такі заходи не призводять до успіху, розпочинається ліквідаційна процедура, у межах якої призначається арбітражний керуючий, відповідальний за інвентаризацію майна та його продаж на аукціонах. Для власників та інвесторів банкрутство є критичним етапом, що супроводжується ризиком повної втрати капіталу, а в окремих випадках – перевіркою на наявність ознак навмисного або фіктивного банкрутства, що може призвести до субсидіарної відповідальності керівників і засновників за зобов'язаннями компанії.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ

це спосіб проведення платежів за товари, послуги чи фінансові зобов'язання шляхом перерахування грошових коштів з рахунку платника на рахунок отримувача за допомогою банківських інструментів, без використання готівки. Ця форма розрахунків є основою сучасної фінансової інфраструктури, що забезпечує високу швидкість обігу капіталу, прозорість операцій та зручність для всіх учасників ринку. Основними інструментами безготівкових розрахунків є платіжні картки, системи онлайн-банкінгу, платіжні доручення, електронні гаманці та спеціалізовані сервіси для здійснення переказів.

Безготівкові розрахунки є невід'ємною частиною комерційної діяльності та державного регулювання. Для бізнесу вони дозволяють мінімізувати ризики, пов'язані з інкасацією готівки, автоматизувати бухгалтерський облік та отримувати достовірну історію транзакцій. Державні органи активно стимулюють перехід на безготівкові операції для боротьби з тіньовою економікою та підвищення ефективності податкового адміністрування. Водночас для успішного функціонування цієї системи необхідна надійна технологічна платформа, захищена сучасними протоколами кібербезпеки, оскільки масштаби безготівкових платежів постійно зростають, що вимагає постійного оновлення систем верифікації, боротьби з шахрайством та забезпечення миттєвого клірингу між різними банківськими установами.

БЕЗПОВОРOTНА ФІНАНСОВА ДОПОМОГА

це вид фінансової підтримки, яку одна сторона (надавач) передає іншій стороні (отримувачу) без вимоги її повернення або надання будь-яких еквівалентних послуг чи товарів натомість. У господарській практиці це зазвичай оформлюється як безоплатна передача коштів, товарів або послуг, що не передбачає виникнення у отримувача зобов'язань перед надавачем. Така допомога може надаватися як на благодійних засадах, так і у межах внутрішньокорпоративних відносин, проте вона має суттєві податкові наслідки, оскільки в багатьох юрисдикціях вона розглядається як дохід отримувача, що підлягає оподаткуванню, або ж як витрати, що не враховуються для цілей зменшення бази оподаткування надавача.

Використання безповоротної допомоги вимагає ретельного документального оформлення, щоб уникнути перекваліфікації такої операції контролюючими органами в інший вид правовідносин (наприклад, прихований продаж або замаскований дохід). Компанії часто використовують цей інструмент для підтримки своїх дочірніх структур, фінансування соціальних проєктів або в рамках цільових грантових програм. Фінансовому менеджеру важливо чітко відрізнити безповоротну допомогу від позик, оскільки відсутність умови про повернення коштів змінює підхід до відображення таких операцій у балансі та звіті про фінансові результати, а також безпосередньо впливає на податковий облік та оцінку фінансового стану підприємства.

БЕНЕФІЦІАР

це фізична або юридична особа, яка є кінцевим отримувачем вигоди від фінансової операції, активу або доходу. У банківській та юридичній практиці термін «кінцевий бенефіціарний власник» (UBO) означає особу, яка здійснює вирішальний вплив на управління або діяльність компанії, володіючи часткою в її статутному капіталі (в Україні – не менше 25 %) або контролюючи її іншими способами. Бенефіціар також є ключовою стороною в акредитивах, трастах, страхових полісах та заповітах, де він виступає безпосереднім отримувачем грошових виплат або майна за настання певних обставин.

Ідентифікація бенефіціара є критичним елементом процедур фінансового моніторингу та політики «Знай свого клієнта» (KYC). Банки та інші фінансові установи зобов'язані перевіряти структуру власності компаній-клієнтів, щоб запобігти відмиванню коштів, фінансуванню тероризму або ухиленню від

сплати податків через використання підставних осіб чи складних мереж офшорних компаній. Для бізнесу прозорість бенефіціарної власності є ознакою доброчесності та надійності, що спрощує взаємодію з фінансовими інститутами, отримання інвестицій та участь у міжнародних тендерах. Неналежне розкриття інформації про кінцевих власників може призвести до блокування операцій, розірвання ділових відносин або накладення значних штрафних санкцій на компанію з боку регуляторних органів.

БЛАНКОВИЙ ІНДОСАМЕНТ

це особливий вид передавального напису на зворотному боці цінного папера, такого як вексель або чек, який містить лише підпис індосанта без зазначення імені конкретного отримувача. Такий спосіб передачі перетворює документ на пред'явницький, що дозволяє правам вимоги переходити до будь-якої особи, яка фактично володіє цінним папером, значно спрощуючи процедуру його обігу та дозволяючи передавати право на отримання коштів без вчинення складних юридичних формальностей при кожній наступній операції.

Володілець папера з бланковим індосаментом отримує можливість самостійно визначити подальшу долю документа, зокрема шляхом заповнення бланка власним іменем, вчинення нового індосаменту або простої передачі документа третій особі. Водночас такий інструмент суттєво підвищує ризики, оскільки у випадку втрати або викрадення документа будь-який фактичний держатель набуває законного права пред'явити його до оплати. З огляду на це, при роботі з великими вексельними сумами банківські установи часто надають перевагу іменним індосаментам, які чітко ідентифікують легітимного власника та мінімізують імовірність несанкціонованого розпорядження майном.

БЛАНКОВИЙ КРЕДИТ

це форма короткострокового кредитування, що надається банком на основі довіри до фінансового стану та ділової репутації позичальника без надання ним специфічного заставного забезпечення (наприклад, нерухомості чи товарів в обороті). У міжнародній практиці такий інструмент часто називають «незабезпеченим кредитом» (unsecured loan). Оскільки банк бере на себе підвищений ризик у разі неплатоспроможності клієнта, цей продукт

зазвичай характеризується вищими відсотковими ставками, коротшими термінами погашення та суворими вимогами до кредитної історії або наявності великих оборотів на рахунках у даній фінансовій установі.

Використання бланкового кредиту найчастіше зустрічається у відносинах між банками та їхніми постійними, надійними корпоративними клієнтами, які мають бездоганну кредитну історію та прозору фінансову звітність. Для компанії це швидкий спосіб отримання ліквідності для покриття короткочасних касових розривів без необхідності витрачати час та ресурси на оцінку, страхування та реєстрацію обтяжень на активи. Для банку ж надання такого кредиту вимагає проведення глибокого аналізу фінансових потоків клієнта та встановлення жорстких лімітів, які періодично переглядаються. Фактично, основним «забезпеченням» за таким кредитом є договірна дисципліна та фінансова спроможність клієнта генерувати дохід, достатній для погашення зобов'язань у визначений термін.

БРОКЕР

це професійний посередник на фінансових ринках, який діє за дорученням клієнта та за його рахунок, забезпечуючи виконання угод з купівлі або продажу фінансових інструментів. Брокер надає доступ до торгових платформ, виступає сполучною ланкою між інвестором і біржею, а також надає аналітичну підтримку та технічне забезпечення процесу торгівлі. За свою діяльність брокер отримує винагороду у формі комісійних, які стягуються з кожної проведеної операції або за надані додаткові сервіси, такі як довірче управління чи надання кредитного плеча.

Брокер не виступає стороною угоди, а лише технічно забезпечує її реалізацію, дотримуючись суворих регуляторних вимог та стандартів безпеки. Для інвестора вибір брокера є стратегічно важливим рішенням, оскільки надійність посередника визначає безпеку активів, швидкість виконання ордерів та якість доступу до глобальних ринків. Регульований брокер повинен мати ліцензію відповідного державного органу, забезпечувати відокремлення коштів клієнтів від власних активів компанії та дотримуватися правил внутрішнього контролю для мінімізації конфліктів інтересів між компанією та її клієнтами.

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК

це система безперервного, суцільного та документального вимірювання, фіксації, накопичення та узагальнення інформації про господарську діяльність суб'єкта господарювання у грошовому вираженні. Він базується на принципі подвійного запису, що дозволяє відобразити кожну операцію одночасно на двох взаємопов'язаних рахунках (дебеті та кредиті), забезпечуючи балансову рівність між активами компанії та джерелами їх формування – зобов'язаннями та власним капіталом. Головним завданням обліку є формування достовірної звітності, яка дозволяє власникам, інвесторам та державним органам об'єктивно оцінити фінансовий стан та результати роботи підприємства. Правові засади ведення бухгалтерського обліку визначає Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні».

Бухгалтерський облік є не просто формальністю для податкової служби, а ключовим інструментом стратегічного управління. На основі облікових даних формуються фінансові звіти, такі як баланс, звіт про фінансові результати та звіт про рух грошових коштів, які слугують базою для прийняття управлінських рішень, аналізу рентабельності та оцінки ефективності бізнес-процесів. Сучасний облік інтегрований з автоматизованими системами управління підприємством, що дозволяє здійснювати моніторинг операцій у режимі реального часу, мінімізувати ризики помилок через людський фактор та гарантувати відповідність міжнародним чи національним стандартам, що є критично важливим для отримання кредитування та залучення інвестицій.

БЮДЖЕТ

це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 Бюджетного кодексу України). У масштабах держави бюджет є основним інструментом фінансової політики, через який розподіляються фінансові ресурси для забезпечення функціонування органів влади, фінансування соціальних програм та реалізації інфраструктурних проєктів. В економічному значенні бюджетом називають також фінансовий план підприємства чи домогосподарства. Згідно зі статтею 95 Конституції України виключно законом про Державний бюджет України

визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків.

Бюджетування є безперервним процесом, що включає етапи планування, виконання, моніторингу та аналізу відхилень. Ефективна бюджетна система вимагає чіткої дисципліни, де реальні показники доходів і витрат постійно порівнюються із запланованими для виявлення слабких місць або можливостей для оптимізації. Незалежно від того, йдеться про державні фінанси чи управління корпоративними ресурсами, головною метою бюджету є досягнення балансу, при якому витрати покриваються наявними доходами або залученими фінансовими інструментами, дозволяючи уникнути непередбачених дефіцитів та забезпечити фінансову стійкість установи у довгостроковій перспективі.

БЮДЖЕТНА КЛАСИФІКАЦІЯ

це єдине систематизоване згрупування доходів, видатків (у тому числі кредитування) та фінансування бюджету, що здійснюється за певними ознаками для забезпечення єдності бюджетної системи та порівнянності показників на всіх рівнях. Вона є фундаментом для формування, виконання та звітності про виконання бюджетів, дозволяючи органам влади ефективно відстежувати напрямки використання коштів, визначати їх джерела та контролювати цільове призначення. Бюджетна класифікація включає класифікацію доходів бюджету, класифікацію видатків та кредитування бюджету (функціональну, економічну, відомчу та програмну), класифікацію фінансування бюджету і класифікацію боргу.

Бюджетна класифікація виступає головним інструментом фінансового менеджменту у державному секторі. Вона регламентує кодування кожної фінансової операції, що дає можливість автоматизувати обробку даних у казначейських системах та формувати статистичну звітність для макроекономічного аналізу. Для розпорядників бюджетних коштів суворе дотримання правил бюджетної класифікації при плануванні та здійсненні видатків є обов'язковим, оскільки будь-яке нецільове використання коштів або відображення витрат за невідповідним кодом класифікації є порушенням бюджетного законодавства та тягне за собою жорсткі заходи впливу з боку контролюючих органів.

БЮДЖЕТНА ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ

це визнана законодавством здатність органів державної влади, місцевого самоврядування та бюджетних установ бути учасниками бюджетних правовідносин, набувати відповідних прав та нести обов'язки в процесі складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів. Ця категорія охоплює право на самостійне формування бюджетних запитів, здійснення видатків у межах виділених асигнувань, використання бюджетних коштів за цільовим призначенням та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Обсяг такої правосуб'єктності чітко розмежований: він залежить від статусу установи, її ролі в бюджетному процесі (головний розпорядник, розпорядник нижчого рівня або одержувач коштів) та повноважень, наданих нормативно-правовими актами.

Бюджетна правосуб'єктність є фундаментом фінансової дисципліни, оскільки вона визначає межі легітимних дій кожного розпорядника. Установи, що володіють такою правосуб'єктністю, діють виключно в межах встановлених бюджетних повноважень, що унеможливорює довільний перерозподіл коштів або вихід за межі затверджених лімітів без відповідних процедурних змін. Для керівників бюджетних організацій розуміння обсягу своєї правосуб'єктності має критичне значення, адже вихід за ці межі або неналежне виконання обов'язків кваліфікується як бюджетне правопорушення, що тягне за собою як фінансові санкції, так і адміністративну або кримінальну відповідальність посадових осіб.

БЮДЖЕТНА ПРОГРАМА

це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій (ст. 2 Бюджетного кодексу України). Бюджетна програма є базовою одиницею програмно-цільового методу у бюджетному процесі, за яким бюджетні призначення встановлюються не на утримання установ як таких, а на досягнення визначених і вимірюваних результатів.

Для кожної бюджетної програми затверджується паспорт, у якому визначаються мета, завдання, напрями використання бюджетних коштів, обсяг фінансування та результативні показники (затрат, продукту, ефективності та якості). Кодування програм здійснюється за програмною класифікацією

видатків та кредитування бюджету. Виконання бюджетних програм підлягає оцінці ефективності, а звіти про їх виконання оприлюднюються, що забезпечує підзвітність розпорядників бюджетних коштів і дозволяє зіставляти обсяги витрат із досягнутими суспільно значущими результатами. Саме через систему бюджетних програм відбувається пов'язування фінансових ресурсів із пріоритетами державної та місцевої політики.

БЮДЖЕТНА СИСТЕМА

це сукупність усіх видів бюджетів держави, побудована на певних економічних відносинах і правових нормах, яка забезпечує фінансову основу для реалізації функцій держави та місцевого самоврядування. В Україні вона складається з державного бюджету та місцевих бюджетів (ст. 5 БКУ) і ґрунтується на принципах єдності, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості, публічності та прозорості, відповідальності учасників бюджетного процесу (ст. 7 БКУ), що дозволяє централізувати ресурси для виконання загальнодержавних завдань, водночас делегуючи частину фінансових повноважень на рівень територіальних громад.

Функціонування бюджетної системи вимагає складної взаємодії між різними рівнями влади через систему міжбюджетних трансфертів, яка спрямована на вирівнювання фінансової спроможності територій та забезпечення рівного доступу громадян до державних послуг. Ефективність цієї системи залежить від якості макроекономічного планування, дисципліни виконання бюджетів усіх рівнів та суворого контролю за цільовим використанням коштів. Будь-яка розбалансованість у цій системі, наприклад, через значні дефіцити або нераціональний розподіл доходів, негативно впливає на стабільність національної валюти та економічне зростання, що робить стає функціонування бюджетної системи головним індикатором ефективності державного управління.

БЮДЖЕТНА УСТАНОВА

це орган державної влади, орган місцевого самоврядування або організація, створена ними у встановленому порядку, що повністю утримується за рахунок відповідного державного чи місцевого бюджету. Основною метою

діяльності таких установ є не отримання прибутку, а виконання функцій, покладених на них державою, зокрема в сферах освіти, охорони здоров'я, науки, соціального забезпечення чи державного управління. Фінансування цих організацій здійснюється через систему кошторисів, які визначають ліміти витрат на конкретні цілі, що робить їх діяльність підпорядкованою суворим нормам бюджетного законодавства.

Статус бюджетної установи накладає на керівництво та бухгалтерський персонал суворі обмеження щодо розпорядження ресурсами. Кожна фінансова операція має бути підтверджена планом асигнувань та відповідати кодам бюджетної класифікації, а закупівлі товарів і послуг повинні здійснюватися через прозорі тендерні процедури. Через свою специфіку, бюджетні установи перебувають під постійним наглядом органів державного фінансового контролю, оскільки цільове та ефективне використання державних коштів є критичним елементом суспільної довіри та фінансової безпеки країни.

БЮДЖЕТНЕ АСИГНУВАННЯ

це встановлений обсяг повноважень на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення відповідних витрат, який надається розпоряднику бюджетних коштів на конкретну мету протягом певного бюджетного періоду. Фактично, асигнування є лімітом, у межах якого бюджетна установа має право укладати договори, приймати на себе фінансові зобов'язання та проводити фактичні виплати з бюджету. Розподіл цих коштів проводиться на основі затверджених кошторисів, де кожна сума чітко прив'язана до конкретної статті видатків та коду бюджетної класифікації.

Перевищення встановленого обсягу асигнувань без відповідного коригування бюджетних призначень кваліфікується як порушення бюджетного законодавства. Фінансові служби бюджетних установ зобов'язані здійснювати постійний моніторинг стану асигнувань, оскільки зобов'язання, взяті без відповідних бюджетних асигнувань, не вважаються бюджетними зобов'язаннями і не підлягають оплаті за рахунок бюджетних коштів. Ефективний облік асигнувань дозволяє уникнути фінансових санкцій, забезпечує ритмічність фінансування діяльності установи та є головним критерієм дотримання фінансової дисципліни під час перевірок органами казначейства.

БЮДЖЕТНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

це будь-яке розміщене замовлення, укладений договір, укладена угода чи інший правочин, що вимагає здійснення витрат протягом бюджетного періоду. Воно виникає в момент, коли розпорядник бюджетних коштів бере на себе відповідальність перед третьою особою (постачальником або виконавцем) за оплату товарів, робіт чи послуг, в межах встановлених йому бюджетних асигнувань. Це ключовий етап бюджетного процесу, який юридично фіксує намір держави витратити кошти та перетворює запланований кошторис на конкретну фінансову відповідальність.

Від бюджетного зобов'язання відрізняють бюджетне фінансове зобов'язання – зобов'язання здійснити платіж, причому його виникнення можливе лише за наявності відповідного бюджетного зобов'язання та підтвердженого залишку асигнувань. Установи зобов'язані реєструвати всі взяті зобов'язання в органах казначейства, що дозволяє державі контролювати реальний стан виконання бюджету та уникати виникнення непередбаченої кредиторської заборгованості. Будь-яке зобов'язання, взяте понад затверджені ліміти, вважається бюджетним правопорушенням, що робить безперервний облік і своєчасну реєстрацію цих операцій основою для забезпечення фінансової стабільності та уникнення штрафних санкцій.

БЮДЖЕТНЕ ПРАВО

це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері формування, розподілу, використання та контролю за виконанням бюджетів усіх рівнів, а також визначають правовий статус учасників бюджетного процесу. Ця галузь права встановлює правила, за якими держава та органи місцевого самоврядування акумулюють доходи та здійснюють видатки, забезпечуючи правову основу для функціонування фінансової системи країни. Вона охоплює питання бюджетного устрою, повноважень органів влади щодо розпорядження коштами, процедури розгляду та затвердження бюджетних планів, а також механізми відповідальності за порушення фінансової дисципліни.

Бюджетне право слугує обмежувачем та гарантом правопорядку в управлінні державними ресурсами, оскільки кожна дія, пов'язана з рухом бюджетних коштів, повинна базуватися на конкретній правовій нормі. Для посадових осіб бюджетних установ та органів влади знання бюджетного права є

критично важливим, адже воно визначає рамки їхньої компетенції, дозволяючи уникнути нецільового використання коштів або перевищення повноважень. Суворе дотримання норм цього законодавства є обов'язковою умовою для легітимності будь-яких видатків та запорукою того, що державні фінанси спрямовуються на виконання соціальних та інфраструктурних завдань згідно з встановленими пріоритетами.

БЮДЖЕТНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

це порушення учасником бюджетного процесу встановленого Бюджетним кодексом України та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету (ст. 116 БКУ). Найпоширенішими бюджетними правопорушеннями є нецільове використання бюджетних коштів, взяття зобов'язань без відповідних бюджетних асигнувань, порушення порядку ведення бухгалтерського обліку та звітності.

За вчинення бюджетного правопорушення до учасника бюджетного процесу можуть застосовуватися заходи впливу, передбачені статтею 117 БКУ: попередження про неналежне виконання бюджетного законодавства, зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, їх зменшення або скасування, повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету. Посадові особи, винні у вчиненні бюджетного правопорушення, несуть дисциплінарну, адміністративну (ст. 164-12 КУпАП) або кримінальну (ст. 210, 211 ККУ) відповідальність. Рішення про застосування заходів впливу в межах своїх повноважень приймають Міністерство фінансів України, Державна казначейська служба, Державна аудиторська служба та місцеві фінансові органи.

БЮДЖЕТНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ

це повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом України, законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні та часові обмеження і дозволяє надавати бюджетні асигнування. Фактично, це законодавчо закріплене право витратити певну суму державних чи місцевих коштів на реалізацію конкретних програм, проєктів або утримання установ. Воно встановлює максимальну межу видатків та є фундаментальною базою для початку будь-

якого бюджетного процесу, визначаючи легітимність майбутніх фінансових операцій і напрямки використання акумульованих ресурсів.

Наявність бюджетного призначення є абсолютною та невід'ємною передумовою для взяття бюджетних зобов'язань та здійснення будь-яких платежів. Без затвердженого призначення жодна установа не має права розпочинати закупівлі, укладати договори або здійснювати інші фінансові дії, оскільки вони вважатимуться незаконними і не фінансуватимуться органами казначейства. Зміна обсягів або цільового спрямування бюджетних призначень можлива переважно через внесення змін до закону чи рішення про відповідний бюджет, що забезпечує жорсткий контроль за розподілом та витрачанням суспільних фінансів.

БЮДЖЕТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

це комплекс заходів, що застосовуються органами влади для вирівнювання фінансових можливостей бюджетів різних рівнів з метою забезпечення збалансованості бюджетної системи та надання рівного доступу до публічних послуг на всій території держави. Цей механізм передбачає перерозподіл фінансових ресурсів через систему міжбюджетних трансфертів, відрахувань від загальнодержавних податків та інших інструментів, що дозволяє компенсувати різницю між обсягом видаткових повноважень нижчих ланок бюджетної системи та їхньою власною дохідною базою. Таким чином, бюджетне регулювання сприяє підтримці фінансової стійкості територій та реалізації єдиної державної політики.

Бюджетне регулювання здійснюється за допомогою встановлених формул розрахунку трансфертів, які враховують чисельність населення, податкову спроможність та соціальні потреби відповідних територіальних одиниць. Ефективність цього процесу залежить від прозорості методології розподілу та об'єктивності критеріїв, що застосовуються для визначення обсягів допомоги. Для органів місцевого самоврядування бюджетне регулювання є критично важливим чинником, оскільки воно забезпечує стабільність фінансування делегованих державних повноважень та дозволяє реалізовувати стратегічні завдання розвитку громад навіть за умов обмеженості власних податкових надходжень.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ

це перевищення видатків бюджету над його доходами, що відображає стан незбалансованості державних або місцевих фінансів за певний бюджетний період. Виникнення дефіциту є сигналом про недостатність власних фінансових ресурсів для покриття запланованих витрат, що змушує суб'єктів бюджетного процесу використовувати додаткові джерела фінансування, такі як державні запозичення (випуск облігацій), використання накопичених резервів або, у крайніх випадках, емісійні механізми. Дефіцит може бути як вимушеним наслідком економічного спаду або кризових явищ, так і інструментом стимулювальної бюджетної політики, спрямованої на фінансування інфраструктурних проєктів та соціальних зобов'язань.

Управління бюджетним дефіцитом вимагає суворого контролю за обсягами запозичень, оскільки неконтрольоване зростання державного боргу може призвести до зниження кредитного рейтингу країни, підвищення вартості обслуговування боргових зобов'язань та макроекономічної нестабільності. Фінансова політика держави повинна базуватися на стратегії поступового зниження дефіциту до прийнятних рівнів, що забезпечує довгострокову стійкість бюджетної системи та довіру інвесторів. Оптимальне управління цим показником включає аналіз ефективності видатків, оптимізацію податкового адміністрування та використання ринкових інструментів фінансування, які не створюють надмірного тиску на національну економіку.

БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС

це основний законодавчий акт, який встановлює правові засади функціонування бюджетної системи держави, регулює відносини, що виникають у процесі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів та звітування про їх виконання, а також визначає відповідальність за порушення бюджетного законодавства. Він виступає фундаментом фінансової дисципліни, об'єднуючи норми, що стосуються бюджетної класифікації, компетенції розпорядників коштів, міжбюджетних трансфертів та правил управління державним боргом. Кодекс забезпечує єдність методології обліку та прозорість бюджетного процесу на всіх рівнях управління. Чинний Бюджетний кодекс України прийнято 8 липня 2010 року.

Бюджетний кодекс є головною «настільною книгою» для працівників фінансових органів, бухгалтерів бюджетних установ та аудиторів. Будь-яка

господарська чи фінансова операція у бюджетному секторі має здійснюватися у суворій відповідності до норм цього документа. Його положення регламентують алгоритм дій на кожному етапі бюджетного циклу, починаючи від формування запиту на асигнування до реєстрації зобов'язань в органах казначейства. Незнання або ігнорування норм Бюджетного кодексу тягне за собою ризики нецільового використання коштів, блокування платежів та притягнення посадових осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності, тому дотримання його вимог є обов'язковим для забезпечення легітимності управління державними ресурсами.

БЮДЖЕТНИЙ МОНІТОРИНГ

це система постійного спостереження за станом виконання бюджетів усіх рівнів, яка передбачає збір, обробку, аналіз та узагальнення інформації про надходження доходів, здійснення видатків та стан виконання бюджетних показників у режимі реального часу. Це інструмент оперативного управління, що дозволяє виявляти відхилення від планових параметрів на ранніх стадіях, оцінювати ефективність використання ресурсів та своєчасно реагувати на ризики незбалансованості. Моніторинг охоплює не лише кількісні показники виконання кошторисів, а й якісний аналіз досягнення цілей бюджетних програм, забезпечуючи підзвітність органів влади перед суспільством.

Бюджетний моніторинг є невід'ємною частиною фінансового менеджменту як на державному рівні, так і на рівні окремої бюджетної установи. Використання автоматизованих інформаційних систем дозволяє фінансовим службам відстежувати рух кожної бюджетної гривні, контролювати своєчасність реєстрації зобов'язань та стан кредиторської чи дебіторської заборгованості. Систематичний моніторинг надає керівникам необхідну аналітичну базу для коригування управлінських рішень, оптимізації видатків та уникнення бюджетних порушень, що робить його критично важливим елементом забезпечення фінансової стабільності та дотримання бюджетної дисципліни в динамічних економічних умовах.

БЮДЖЕТНИЙ ПЕРІОД

це визначений законом проміжок часу, на який складається, затверджується і виконується бюджет, що слугує рамкою для планування фінансових показників та звітування про використання публічних коштів. В Україні, як і

в більшості країн світу, основним бюджетним періодом є календарний рік, що розпочинається 1 січня і закінчується 31 грудня відповідного року. Такий часовий відрізок забезпечує циклічність бюджетного процесу, дозволяючи синхронізувати формування доходів з фінансуванням стратегічних державних програм, соціальних виплат та інфраструктурних потреб, зберігаючи при цьому послідовність макроекономічного регулювання.

Дотримання меж бюджетного періоду є обов'язковою вимогою бюджетного законодавства. Бюджетні призначення та бюджетні асигнування втрачають чинність після завершення бюджетного періоду (ст. 57 БКУ), якщо інше не передбачено законом; бюджетні зобов'язання при цьому не припиняються, а неоплачені з них обліковуються як заборгованість. Для бухгалтерів та фінансових менеджерів це означає необхідність завершення всіх розрахунків, закриття рахунків та проведення звірки залишків коштів до 31 грудня. Будь-які операції, що виходять за межі бюджетного періоду, вимагають спеціального правового регулювання, а неузгодженість у часових межах може призвести до неможливості фінансування проєктів та виникнення заборгованості, що не підлягає погашенню за рахунок асигнувань минулого року.

БЮДЖЕТНИЙ ПРАВОПОРЯДОК

це стан врегульованості суспільних відносин у бюджетній сфері, що характеризується неухильним дотриманням усіма учасниками бюджетного процесу норм бюджетного законодавства. Він ґрунтується на суворому дотриманні принципів бюджетної системи, встановлених процедур формування, використання та контролю бюджетних коштів. Бюджетний правопорядок забезпечує стабільність фінансової системи, захист публічних ресурсів від зловживань та ефективність їх розподілу для реалізації державних функцій. Фактично, це правовий режим, за якого кожна бюджетна операція здійснюється лише на законних підставах, у межах визначених повноважень та цільового призначення.

Забезпечення бюджетного правопорядку покладається як на контролюючі органи (Державна казначейська служба, Рахункова палата, органи фінансового контролю), так і на керівників бюджетних установ, які несуть персональну відповідальність за стан фінансової дисципліни. Будь-яке відхилення від законодавчих приписів – від перевищення повноважень до нецільового використання асигнувань – трактується як порушення правопорядку, що тягне за собою застосування заходів примусу: від зупинення операцій з бюджетними коштами до притягнення до адміністративної чи кримінальної

відповідальності. Підтримання такого порядку є критичним для забезпечення довіри до державних інституцій та запобігання корупційним ризикам у процесі управління суспільними фінансами.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОФІЦИТ

це перевищення доходів бюджету над його видатками, що свідчить про стан фінансової збалансованості, при якому держава або орган місцевого самоврядування акумулюють більше ресурсів, ніж спрямовують на фінансування своїх поточних потреб. Профіцит є індикатором бюджетного успіху, оскільки він дозволяє створювати фінансові резерви, спрямовувати кошти на погашення державного боргу або інвестувати у стратегічні проєкти розвитку. Це протилежне поняття до бюджетного дефіциту, яке відображає високу фінансову стійкість суб'єкта бюджетного процесу та наявність потенціалу для гнучкого управління ресурсами.

Виникнення профіциту вимагає не менш відповідального підходу, ніж планування дефіцитного бюджету. Законодавство часто встановлює чіткі правила щодо використання цих коштів, спрямовуючи їх у першу чергу на зменшення обсягів державних запозичень або на формування стабілізаційних фондів. Для бюджетних установ накопичення профіциту на рівні держави чи місцевої влади може означати сприятливіші умови для своєчасного фінансування асигнувань, проте важливо, щоб він не був наслідком недовиконання видаткової частини, що може свідчити про неефективне планування або невиконання державних програм.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС

це регламентована законодавством послідовність стадій складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання та здійснення контролю за дотриманням бюджетного законодавства. Цей процес охоплює діяльність усіх учасників – від органів виконавчої та законодавчої влади до бюджетних установ та одержувачів коштів. Він базується на принципах системності, безперервності та прозорості, забезпечуючи перетворення макроекономічних прогнозів на конкретні фінансові плани, які стають інструментом реалізації державної та регіональної політики протягом бюджетного періоду.

Бюджетний процес є жорстко обмеженим у часі, де кожна стадія має свої суворі терміни, визначені Бюджетним кодексом. Від своєчасної подачі бюджетних запитів розпорядниками коштів залежить загальний графік прийняття головного фінансового документа країни чи територіальної громади. Для менеджерів бюджетних установ участь у бюджетному процесі означає необхідність ефективного планування видатків, точного дотримання лімітів асигнувань та безперервного моніторингу виконання кошторису. Будь-які процедурні збої на будь-якому етапі цього процесу можуть призвести до затримок у фінансуванні, що безпосередньо впливає на здатність установи виконувати свої функції перед суспільством.

БЮДЖЕТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ

це суспільні відносини, що виникають у сфері складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, здійснення контролю за їх виконанням та звітування про їх виконання, а також у процесі розподілу міжбюджетних трансфертів. Ці відносини врегульовані нормами бюджетного законодавства і визначають права та обов'язки суб'єктів, які безпосередньо беруть участь у бюджетному процесі: від органів законодавчої та виконавчої влади до головних розпорядників коштів та органів казначейства. Бюджетні правовідносини мають владний характер, оскільки однією зі сторін завжди виступає держава або орган місцевого самоврядування, що реалізує свої повноваження в інтересах суспільства.

Виникнення, зміна або припинення бюджетних правовідносин завжди пов'язані з певними юридичними фактами: прийняттям закону про бюджет, затвердженням кошторису установи, реєстрацією бюджетних зобов'язань або перерахуванням міжбюджетних трансфертів. Учасники цих відносин зобов'язані діяти виключно у спосіб та в межах повноважень, визначених законодавством. Порушення прав або невиконання обов'язків у цих правовідносинах призводить до настання бюджетно-правової відповідальності, що підкреслює їх критичну важливість для забезпечення фінансової стабільності та дотримання бюджетного правопорядку в державі.

ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ (ВВП)

це макроекономічний показник, що відображає ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених у країні за певний період часу (зазвичай за рік або квартал). Суть цього показника полягає в оцінці загального обсягу економічної активності держави, що дозволяє виміряти масштаби економіки, темпи її зростання або спаду, а також порівнювати продуктивність різних національних господарств. ВВП враховує лише кінцеву продукцію, включаючи проміжні товари, щоб уникнути подвійного рахунку при підрахунку доданої вартості.

Аналіз ВВП є фундаментальним інструментом для фінансового менеджера, інвестора та стратега при прогнозуванні макроекономічних циклів. Рівень та динаміка ВВП безпосередньо впливають на споживчий попит, обсяги корпоративних інвестицій, рівень інфляції та монетарну політику центральних банків. Розуміння структури ВВП (споживання, інвестиції, державні витрати, чистий експорт) допомагає ідентифікувати драйвери зростання та оцінювати стійкість бізнес-середовища.

ВАЛОВИЙ ПРИБУТОК

це фінансовий показник, що відображає різницю між виручкою від реалізації товарів або послуг та прямими витратами на їх виробництво (собівартістю реалізованої продукції). Суть цього показника полягає у вимірюванні ефективності основної операційної діяльності компанії до врахування загальних адміністративних, збутових та фінансових витрат. Він демонструє, наскільки успішно підприємство контролює собівартість та формує ціну на свою продукцію.

Аналіз валового прибутку є критично важливим для фінансового менеджера, оскільки він дозволяє оцінити прибутковість кожного окремого напрямку бізнесу або продуктової лінійки. Використання валового прибутку допомагає у прийнятті рішень щодо коригування виробничих процесів, оптимізації закупівель сировини чи перегляду цінової стратегії. Постійний моніторинг валової маржі дозволяє вчасно виявити негативні тенденції –

наприклад, неконтрольоване зростання витрат на матеріали чи зниження ефективності праці – та вжити заходів для захисту операційної рентабельності бізнесу ще до того, як вони суттєво вплинуть на чистий прибуток.

ВАЛЮТА

це грошова одиниця, яка використовується як засіб розрахунків, міра вартості та засіб накопичення в межах певної держави або міжнародної економічної системи. Сутність цього поняття полягає у визнанні національними або міжнародними інститутами законного платіжного статусу певної грошової одиниці, що дозволяє їй функціонувати в міжнародному обігу. Валюта може бути конвертованою, тобто вільно обмінюватися на інші грошові одиниці, або мати обмеження, що встановлюються державним валютним регулюванням для стабілізації економіки. Грошовою одиницею України є гривня (ст. 99 Конституції України).

Валюта є ключовим фактором при плануванні зовнішньоекономічної діяльності та управлінні інвестиційними портфелями. Зміна валютних курсів безпосередньо впливає на рентабельність імпортно-експортних операцій, вартість залученого капіталу в іноземній валюті та ринкову оцінку активів. Менеджери застосовують інструменти хеджування, такі як форварди, ф'ючерси та опціони, для мінімізації валютних ризиків, що дозволяє захистити прибутковість компанії від несприятливих коливань на міжнародних фінансових ринках та забезпечити передбачуваність грошових потоків.

ВАЛЮТНА ІНТЕРВЕНЦІЯ

це цілеспрямований вплив центрального банку на валютний ринок шляхом купівлі або продажу великих обсягів іноземної валюти за національну. Зміст цього поняття полягає у зміні попиту та пропозиції на валюту з метою регулювання обмінного курсу, стримування його надмірної волатильності або забезпечення виконання цілей монетарної політики. Продаж валюти з резервів використовується для зміцнення національної грошової одиниці при її знеціненні, тоді як купівля іноземної валюти спрямована на стримування надмірного зміцнення національної валюти, що може зашкодити експортерам.

Валютна інтервенція є сигнальним фактором, що свідчить про зміну пріоритетів регулятора та майбутні тренди на ринку. Фахівці враховують такі дії

банку при прогнозуванні валютних ризиків, оскільки вони можуть раптово змінити вартість імпорту, експортну виручку або вартість обслуговування зовнішнього боргу. Розуміння механізму впливу інтервенцій на ліквідність банківської системи та процентні ставки дозволяє менеджеру ефективніше коригувати стратегії хеджування валютних ризиків та підтримувати фінансову стійкість компанії в періоди ринкових турбулентностей.

ВАЛЮТНА ОПЕРАЦІЯ

це операція, що відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» має хоча б одну з таких ознак: пов'язана з переходом права власності на валютні цінності та (або) права вимоги і пов'язаних із цим зобов'язань, предметом яких є валютні цінності (крім операцій між резидентами, якщо такими цінностями є національна валюта); є торгівлею валютними цінностями; полягає у транскордонному переказі або транскордонному переміщенні валютних цінностей. Валютні операції здійснюють резиденти і нерезиденти з урахуванням вимог валютного регулювання та валютного нагляду.

Типовими прикладами валютних операцій є купівля та продаж іноземної валюти, розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами, отримання та повернення кредитів від нерезидентів, транскордонні перекази фізичних осіб, інвестиції за кордон. Національний банк України може запроваджувати заходи захисту, зокрема обмеження щодо окремих операцій, граничні строки розрахунків за експортно-імпортними операціями та вимоги щодо обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті. Банки та інші уповноважені установи виконують функції агентів валютного нагляду, тому суб'єкт господарювання має забезпечити документальне підтвердження підстав кожної операції та дотримання встановлених строків розрахунків.

ВАЛЮТНА ПОЗИЦІЯ БАНКУ

це співвідношення вимог та зобов'язань банку в іноземній валюті за всіма балансовими та позабалансовими операціями. Суть концепції полягає у виникненні ризику через різницю між активами та пасивами, номінованими в різних валютах, що при зміні обмінного курсу безпосередньо впливає на фінансовий результат банку. Якщо вимоги перевищують зобов'язання, позиція вважається довгою, а якщо навпаки – короткою, що створює різні типи валютного ризику для установи.

Валютна позиція банку є критичним індикатором його стійкості до ринкових коливань. Менеджери банків щоденно контролюють дотримання лімітів відкритої валютної позиції, встановлених центральним банком, щоб запобігти надмірним збиткам від несприятливих рухів курсів. Розуміння механізмів формування позиції дозволяє менеджеру банку застосовувати інструменти хеджування, такі як валютні свопи або форвардні контракти, для збалансування активів та пасивів, мінімізуючи при цьому ймовірність виникнення суттєвих фінансових втрат у разі раптової девальвації чи ревальвації національної валюти.

ВАЛЮТНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

це сукупність законодавчих та адміністративних заходів, що здійснюються державою з метою контролю за операціями з валютними цінностями та забезпечення стабільності національної грошової системи. Суть полягає у встановленні правил проведення валютних операцій, умов конвертації, порядку формування золотовалютних резервів та обмежень на рух капіталу. Через ці механізми держава намагається впливати на платіжний баланс, підтримувати курс національної валюти та мінімізувати вплив зовнішніх фінансових шоків на економіку.

Валютне регулювання визначає правове поле, у якому функціонує бізнес, особливо при здійсненні зовнішньоекономічних розрахунків. Менеджери зобов'язані слідкувати за змінами у валютному законодавстві, такими як вимоги щодо обов'язкового продажу валютної виручки, терміни розрахунків за експортно-імпортними операціями та обмеження щодо окремих видів валютних операцій. Розуміння вимог регулятора дозволяє уникнути адміністративних штрафів, блокування рахунків та інших регуляторних ризиків, що можуть призвести до зупинки господарської діяльності підприємства.

ВАЛЮТНИЙ КОНТРОЛЬ

це система заходів, які здійснюються уповноваженими державними органами з метою забезпечення дотримання валютного законодавства під час проведення фінансових операцій. Суть концепції полягає у нагляді за законністю переміщення валютних цінностей через кордон, своєчасністю надходження валютної виручки від експорту та обґрунтованістю валютних платежів за імпортними контрактами. Цей механізм слугує інструментом

запобігання несанкціонованому відтоку капіталу, легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, та ухиленню від сплати податків.

Валютний контроль є невід'ємним аспектом роботи з міжнародними контрагентами, що потребує ведення детального обліку та документального супроводу всіх операцій. Менеджери забезпечують відповідність угод вимогам банку, який виступає агентом валютного нагляду, та вчасно надають документи, що підтверджують правомірність операцій і дотримання граничних строків розрахунків. Ретельне дотримання процедур контролю дозволяє уникнути санкцій з боку регулятора, блокування коштів на рахунках та затримок у виконанні міжнародних зобов'язань, що є критичним для безперебійного функціонування логістичних та комерційних ланцюгів підприємства.

ВАЛЮТНИЙ КОРИДОР

це встановлені центральним банком межі коливань обмінного курсу національної валюти по відношенню до іноземної валюти або кошика валют. Сутність цього поняття полягає у підтримці стабільності фінансової системи шляхом обмеження волатильності курсу: якщо ринковий курс наближається до встановленої верхньої або нижньої межі, центральний банк втручається у торгівлю, проводячи інтервенції для утримання курсу в межах заданого діапазону. Це дозволяє суб'єктам економіки легше прогнозувати ціни на товари та послуги, зменшуючи невизначеність у зовнішньоекономічних розрахунках.

Валютний коридор слугує ключовим орієнтиром при плануванні фінансових результатів та бюджетуванні. Розуміння того, в яких межах регулятор планує утримувати курс, дозволяє менеджеру розраховувати очікувані витрати на імпорт або майбутні надходження від експорту з вищою точністю. Хоча існують ризики, пов'язані з можливим «пробиттям» коридору при кризових явищах, наявність визначеного діапазону спрощує прийняття рішень щодо ціноутворення та управління валютними залишками, оскільки дає розуміння граничних значень ризику, на які компанія може орієнтуватися у своєму фінансовому плануванні.

ВАЛЮТНИЙ КУРС

це ціна грошової одиниці однієї країни, виражена в грошовій одиниці іншої країни. Суть полягає у визначенні вартості валюти на міжнародному ринку,

що формується під впливом попиту та пропозиції, економічних показників, процентних ставок та політичної стабільності. Валютний курс може бути фіксованим, коли він прив'язаний до іншої валюти або кошика валют, або плаваючим, що змінюється під дією ринкових факторів без безпосереднього втручання держави. Офіційний курс гривні до іноземних валют встановлює Національний банк України.

Валютний курс є ключовим параметром при прийнятті рішень про вихід на міжнародні ринки, ціноутворенні експортної продукції та формуванні бюджету компанії. Коливання курсу безпосередньо впливають на конкурентоспроможність товарів та прибутковість компанії, тому менеджери постійно моніторять динаміку валютних котирувань для своєчасного коригування фінансових стратегій. Використання прогнозів валютних курсів дозволяє оптимізувати графіки платежів та застосовувати методи хеджування, що забезпечує захист фінансових результатів від негативного впливу непередбачуваних змін вартості валют.

ВАЛЮТНИЙ ОПЦІОН

це фінансовий дериватив, який надає його власнику право, але не обов'язок, купити або продати певну кількість валюти за заздалегідь визначеною ціною протягом встановленого терміну. Зміст цього поняття полягає у забезпеченні гнучкості управління фінансовими ризиками, оскільки покупець опціону сплачує лише премію за можливість захиститися від несприятливих коливань курсу. Якщо ринкова ситуація складається на користь власника опціону, він реалізує своє право, в іншому випадку – просто відмовляється від угоди, втрачаючи лише сплачену премію.

Валютний опціон є ефективним інструментом хеджування проти ризиків зміни курсу при збереженні потенціалу для отримання вигоди від сприятливих ринкових рухів. На відміну від форвардних контрактів, які зобов'язують до виконання угоди, опціон надає менеджеру право вибору, що особливо цінно в умовах високої волатильності або невизначеності щодо майбутніх грошових потоків від зовнішньоекономічних операцій. Розуміння вартості опціону, що залежить від терміну дії та очікуваної мінливості курсу, дозволяє менеджеру точніше оцінити витрати на страхування фінансових ризиків та оптимізувати бюджетні прогнози компанії.

ВАЛЮТНІ ЦІННОСТІ

це об'єкти, що мають грошову оцінку та визнані чинним законодавством як такі, що можуть бути предметом валютних операцій. Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції» до валютних цінностей належать національна валюта (гривня), іноземна валюта та банківські метали. Це правова категорія, що дозволяє державі здійснювати нагляд за їх обігом, оподаткуванням та переміщенням через митний кордон.

Валютні цінності становлять основу зовнішньоекономічної діяльності компанії та управління її валютними активами. Менеджер повинен чітко розмежовувати різні види таких цінностей для правильного відображення в бухгалтерському обліку, здійснення валютних переказів та дотримання вимог щодо декларування. Розуміння правового статусу цих цінностей допомагає менеджеру ефективно використовувати інструменти інвестування в іноземні активи, мінімізувати ризики порушення валютного законодавства та забезпечувати оптимізацію грошових потоків у відповідності до корпоративної стратегії та вимог регулятора.

ВКСЕЛЕДАВЕЦЬ

це особа, яка виписує вексель і бере на себе безумовне зобов'язання сплатити визначену в ньому суму коштів власнику векселя у встановлений термін (у простому векселі) або дає безумовний наказ платникові здійснити такий платіж (у переказному векселі). Зміст цього поняття полягає у формуванні первинного боргового зобов'язання, яке стає юридичним підґрунтям для подальшого обігу документа як цінного паперу. Відповідальність векселедавця є абсолютною, що означає його обов'язок погасити борг незалежно від причин, які спонукали до виписки документа, якщо ці умови не суперечать вексельному праву.

Виступати векселедавцем означає приймати на себе чіткі часові та фінансові рамки виконання зобов'язань. Менеджери повинні ретельно планувати графіки погашення векселів, оскільки прострочення платежу за цим інструментом веде до негайного протесту векселя, що критично шкодить діловій репутації та може призвести до пред'явлення позовів векселедержателями. Грамотне управління векселями дозволяє компанії ефективно залучати товарні кредити, але потребує дисципліни в управлінні грошовими потоками,

щоб забезпечити наявність ліквідності саме до моменту пред'явлення векселя до оплати.

ВЕКСЕЛЕДЕРЖАТЕЛЬ

це фізична або юридична особа, яка є власником векселя і має законне право вимагати від векселедавця або іншої зобов'язаної особи здійснення платежу за цим документом. Суть полягає у володінні правом вимоги, яке виникає або внаслідок первинного отримання векселя (як оплати за товар чи послугу), або шляхом його придбання на вторинному ринку через індосамент. Векселедержатель має право пред'явити вексель до оплати у встановлений термін або достроково облікувати його у банку, отримавши грошові кошти за мінусом банківського відсотка.

Векселедержатель виступає як кредитор, чиї вимоги мають бути задоволені в чітко визначені терміни. Менеджери компанії, яка володіє портфелем векселів, повинні суворо контролювати дати платежів, оскільки пропуск терміну або відсутність своєчасного протесту векселя може призвести до втрати права регресу до інших відповідальних осіб (індосантів). Ефективне управління векселями дозволяє менеджеру прогнозувати надходження грошових коштів, збалансовувати дебіторську заборгованість та використовувати вексель як інструмент для зменшення касових розривів.

ВЕКСЕЛЬ

це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити визначену суму коштів власнику векселя у встановлений термін або за пред'явленням. Сутність цього поняття полягає у створенні інструменту відстрочення платежу, який може вільно передаватися третім особам шляхом передавального напису (індосаменту), що перетворює борг на ліквідний актив. Векселі бувають прості, де зобов'язання бере на себе безпосередньо боржник, та переказні (тратти), де векселедавець наказує третій особі здійснити платіж на користь отримувача.

Вексель є гнучким інструментом управління короткостроковою ліквідністю. Він дозволяє підприємству отримувати товарні кредити без залучення банківських позик, а також виступає засобом взаєморозрахунків між контрагентами, що особливо актуально за дефіциту грошових коштів. Менеджери використовують вексельний портфель для оптимізації дебіторської та

кредиторської заборгованості, враховуючи при цьому юридичні нюанси протесту векселя та можливість його обліку (продажу) в банку для отримання «живих» грошей до настання терміну погашення.

ВЕНЧУРНИЙ КАПІТАЛ

це форма прямих інвестицій, що спрямовуються у молоді компанії (стартапи) з високим потенціалом росту та значними ризиками, які не мають доступу до традиційних банківських кредитів чи публічних ринків капіталу. Сутність цього поняття полягає у наданні фінансування на ранніх етапах розвитку в обмін на частку в капіталі компанії. Інвестори, або венчурні капіталісти, розраховують на суттєве зростання вартості своїх акцій у майбутньому через масштабування бізнесу, вихід компанії на IPO або її продаж стратегічному інвестору.

Венчурний капітал є специфічним джерелом фінансування, яке кардинально відрізняється від боргових інструментів. При залученні таких коштів менеджмент компанії отримує не лише гроші, а й експертну підтримку, зв'язки та стратегічний досвід інвесторів, проте при цьому відбувається розмивання частки власності існуючих акціонерів. Менеджери, які працюють з венчурним капіталом, зосереджуються на підготовці детальних бізнес-планів, оцінці вартості компанії на різних етапах розвитку та забезпеченні належної прозорості для інвесторів, щоб підтримувати довіру та стимулювати подальші раунди фінансування.

ВИДАТКИ БЮДЖЕТУ

це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів, спрямованих на погашення основної суми боргу, та повернення надміру сплачених до бюджету сум (ст. 2 Бюджетного кодексу України). Зміст цього поняття полягає у розподілі державних фінансових ресурсів між різними секторами економіки, соціальною сферою, оборонним сектором та адміністративним апаратом. Видатки бюджету є інструментом державної політики, що дозволяє впливати на економічний розвиток, перерозподіляти національний дохід та забезпечувати надання суспільних благ, таких як охорона здоров'я, освіта та інфраструктура.

Видатки бюджету є джерелом формування попиту на товари та послуги. Розуміння структури бюджетних видатків та пріоритетів фінансування

дозволяє менеджеру прогнозувати обсяги державних закупівель, оцінювати ризики своєчасності оплати за контрактами та адаптувати власну стратегію продажів відповідно до бюджетного циклу. Ефективний фінансовий менеджмент у взаємодії з бюджетними установами потребує чіткого дотримання процедур казначейського обслуговування, оскільки саме обмеження бюджетних видатків часто визначають терміни реалізації проєктів та умови фінансових розрахунків.

Відкритий ринок (операції НБУ)

це один з інструментів грошово-кредитної політики центрального банку, який полягає у купівлі або продажі державних цінних паперів на вторинному ринку. Сутність цього поняття полягає у регулюванні обсягу грошової маси в обігу та впливі на рівень відсоткових ставок, адже продаючи цінні папери, центральний банк вилучає надлишкову ліквідність із банківської системи, а купуючи їх, впливає додаткові кошти, що стимулює кредитування та економічну активність.

Операції на відкритому ринку є індикатором стану банківської ліквідності та вартості запозичень. Аналізуючи дії регулятора, менеджер може прогнозувати динаміку відсоткових ставок за кредитами та депозитами, що критично важливо для планування витрат на обслуговування боргу та розміщення вільних грошових коштів. Розуміння вектору монетарної політики, який транслюється через ці операції, дозволяє компанії вчасно адаптувати свою фінансову стратегію до змін вартості грошей на ринку та краще оцінювати макроекономічні ризики для бізнесу.

Відсоткова ставка (процент)

це ціна, яку позичальник сплачує кредитору за користування наданими в борг грошовими коштами протягом певного періоду. Зміст цього поняття полягає у визначенні вартості капіталу в часі, де ставка відображає рівень ризику невиклати боргу, очікуваний рівень інфляції та вартість відмови від поточного споживання грошей на користь майбутнього. Вона встановлюється у відсотках до суми кредиту і є фундаментальним регулятором економічної активності, впливаючи на рішення як фізичних осіб щодо заощаджень, так і компаній щодо масштабних інвестиційних проєктів.

Відсоткова ставка є одним із найважливіших показників, який безпосередньо впливає на капітальні витрати та структуру фінансування компанії. Розуміння динаміки ставок дозволяє менеджеру приймати рішення про доцільність залучення банківських кредитів, випуск облігацій або вибір інструментів для розміщення вільних грошових коштів. Менеджер постійно аналізує зміну облікової ставки центрального банку та ринкових ставок, оскільки ці коливання змінюють вартість обслуговування боргу та визначають ефективність поточних проєктів, змушуючи компанію оперативно реагувати на зміни вартості грошей для підтримання фінансової стабільності та прибутковості бізнесу.

Відсотковий своп

це фінансова угода між двома сторонами про обмін потоками відсоткових платежів протягом певного часу на основі узгодженої номінальної суми основного боргу. Суть полягає в тому, що одна сторона зазвичай сплачує фіксовану відсоткову ставку, а інша – плаваючу, що прив'язана до певного ринкового індексу. Сама сума основного боргу сторонами не обмінюється, а здійснюється лише періодичне взаємне перерахування різниці між ставками, що дозволяє компаніям перетворювати структуру свого боргового портфеля без зміни самого кредитного договору.

Відсотковий своп є ефективним інструментом хеджування ризику зміни відсоткових ставок. Якщо компанія має кредит з плаваючою ставкою і очікує її зростання, вона може укласти своп для фіксації своїх витрат на обслуговування боргу. Це дає менеджеру змогу краще прогнозувати грошові потоки та уникати негативного впливу ринкової волатильності на прибутковість компанії. Менеджери використовують цей інструмент для оптимізації вартості запозичень, підлаштовуючи структуру зобов'язань під свої довгострокові стратегічні цілі та оцінку майбутніх макроекономічних змін.

Військовий збір

це загальнодержавний збір, запроваджений в Україні з 3 серпня 2014 року як джерело фінансування потреб оборони; порядок його справляння визначено пунктом 16-1 підрозділу 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Платниками збору є платники податку на доходи фізичних осіб, а об'єктом оподаткування – доходи, визначені статтею 163

ПКУ. З 1 грудня 2024 року основна ставка збору становить 5 % (для військовослужбовців збережено ставку 1,5 %), а з 1 січня 2025 року обов'язок сплачувати збір поширено також на платників єдиного податку. Збір зараховується до державного бюджету.

Військовий збір є невід'ємною частиною розрахунків при нарахуванні заробітної плати персоналу та інших виплат фізичним особам. Менеджери зобов'язані забезпечити правильність утримання цього збору згідно з чинним податковим законодавством, адже відповідальність за своєчасне перерахування коштів до бюджету несе податковий агент. Ретельний облік цих виплат є критично важливим для уникнення штрафних санкцій під час податкових перевірок та підтримки належної дисципліни у фінансовій звітності підприємства, що напряду впливає на правове поле діяльності компанії.

Власний капітал

це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань, тобто вартість засобів, сформованих за рахунок внесків власників і результатів діяльності підприємства. Сутність цього поняття полягає у формуванні фінансової основи бізнесу за рахунок внесків засновників, а також нерозподіленого прибутку, отриманого в результаті успішної господарської діяльності. Власний капітал виступає головним гарантом фінансової незалежності компанії та захищає її від банкрутства в моменти криз, оскільки на відміну від позикових коштів, він не потребує відсоткових виплат.

Власний капітал є ключовим індикатором фінансової стійкості та здатності компанії до самофінансування. Менеджер використовує показники власного капіталу для аналізу рентабельності інвестицій та визначення оптимального співвідношення між власними і залученими ресурсами. Ефективне управління структурою капіталу дозволяє мінімізувати вартість залучених фінансових ресурсів та максимізувати прибутковість для власників, при цьому зберігаючи необхідний рівень платоспроможності для забезпечення безперервності операційних процесів та розвитку підприємства.

Внутрішній державний борг

це загальна сума зобов'язань держави перед своїми резидентами, що виникає внаслідок залучення фінансових ресурсів усередині країни. Зміст цього поняття полягає в емісії державних цінних паперів, які купують

комерційні банки, інституційні інвестори та громадяни, що дозволяє державі фінансувати дефіцит бюджету без залучення зовнішніх запозичень, які несуть у собі ризики курсових коливань та залежності від міжнародних кредиторів. Внутрішні боргові зобов'язання формують національний ринок капіталу та дають державі змогу підтримувати функціонування соціальних та інфраструктурних проєктів коштом внутрішніх накопичень.

Внутрішній державний борг є важливим показником, що впливає на загальну вартість грошей в економіці. Значні обсяги державних запозичень можуть призводити до ефекту витіснення, коли держава споживає надлишкову ліквідність банківської системи, що спричиняє зростання відсоткових ставок для комерційного сектору. Менеджери аналізують дохідність державних цінних паперів як безризиковий базовий індикатор при оцінці інвестиційних проєктів та виборі стратегії розміщення тимчасово вільних коштів, враховуючи, що динаміка внутрішнього боргу безпосередньо впливає на макроекономічну стабільність та інвестиційний клімат у країні.

Волатильність

це статистичний показник, що характеризує мінливість ціни фінансового активу або прибутковості портфеля за певний проміжок часу. Суть полягає у вимірюванні розмаху коливань вартості інструменту: чим вища волатильність, тим суттєвішими є цінові рухи та тим вищим є рівень невизначеності й ризику для інвестора. У фінансах вона часто розраховується як стандартне відхилення дохідності активу, що дозволяє кількісно оцінити ймовірні відхилення від середнього значення.

Волатильність є ключовим параметром при оцінці ризиків та прийнятті інвестиційних рішень. Висока волатильність основних активів компанії, таких як валюта розрахунків чи ціни на сировину, змушує менеджерів впроваджувати стратегії хеджування для захисту маржинальності бізнесу. Розуміння волатильності активів, у які вкладені вільні кошти підприємства, допомагає краще оцінити потенційні збитки в короткостроковому періоді та скоригувати структуру інвестиційного портфеля відповідно до готовності компанії до прийняття фінансових ризиків.

ВТОРИННИЙ РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ

це ринок, на якому здійснюється перепродаж уже випущених в обіг фінансових інструментів між інвесторами. Сутність цього поняття полягає у забезпеченні ліквідності фінансової системи, адже саме тут власники цінних паперів можуть вільно реалізувати свої активи, а нові інвестори – придбати їх, не беручи участі в первинній емісії. Ціноутворення на вторинному ринку базується виключно на поточному співвідношенні попиту і пропозиції, відображаючи реальну ринкову оцінку компанії чи держави в режимі реального часу.

Вторинний ринок є основним майданчиком для оперативного управління ліквідністю та корегування інвестиційного портфеля компанії. Розуміння механізмів торгівлі на цьому ринку дозволяє менеджеру швидко конвертувати надлишкові грошові кошти у дохідні активи або оперативно виходити з інвестицій для фінансування основної діяльності. Активне відстеження котирувань на вторинному ринку дає можливість оцінити ринкові настрої та ефективність капітальних вкладень, оскільки ринкова вартість паперів на вторинному ринку виступає головним індикатором успішності стратегії підприємства та його фінансового здоров'я в очах зовнішніх інвесторів.

Г

ГАРАНТ

це сторона у правовідносинах, яка бере на себе відповідальність за виконання зобов'язань іншою стороною (боржником) перед кредитором у разі порушення боржником умов договору. Зміст цього поняття полягає у забезпеченні виконання зобов'язань за допомогою надання гарантії, що знижує ризики для кредитора. Якщо боржник не виконує свої зобов'язання, гарант зобов'язаний виплатити кредитору визначену суму або виконати іншу дію, передбачену договором гарантії. Гарантом найчастіше виступає банк або інша фінансова установа, що володіє відповідними ліцензіями та капіталом.

Використання інституту гаранта є важливим інструментом для отримання вигідніших умов кредитування або успішної участі в тендерах. Залучення гаранта дозволяє компанії довести свою надійність, що часто стає

вирішальним фактором при укладанні великих контрактів або отриманні довгострокових позик. Менеджери аналізують вартість отримання гарантії, порівнюючи її з економічним ефектом від виграного контракту чи зниження відсоткової ставки за кредитом, та забезпечують своєчасне виконання всіх процедур для підтримки ділової репутації перед гарантом.

ГАРАНТІЙНИЙ ФОНД

це спеціалізований фінансовий резерв, який створюється для мінімізації ризиків та забезпечення захисту інтересів вкладників або кредиторів у разі неплатоспроможності фінансової установи. Суть полягає у формуванні пулу активів, внески до якого здійснюють учасники ринку, що дозволяє гарантувати виплати клієнтам за певними зобов'язаннями, коли банк чи інша організація не в змозі виконати свої умови самостійно. Цей механізм є фундаментальною складовою стабільності фінансової системи, оскільки він зміцнює довіру споживачів до фінансових інститутів.

Гарантійний фонд є зовнішнім чинником, що знижує загальні системні ризики компанії та її контрагентів. Менеджери враховують існування таких фондів при оцінці надійності фінансових партнерів, обираючи для співпраці установи, які мають надійне покриття своїх зобов'язань. Також розуміння того, які саме зобов'язання та в яких обсягах покриваються фондом, дозволяє менеджеру розробляти ефективніші стратегії управління фінансовими ризиками, обираючи оптимальні інструменти для розміщення вільних грошових коштів та управління операційною ліквідністю компанії.

ГІПЕРІНФЛЯЦІЯ

це надзвичайно швидке та неконтрольоване зростання цін, що призводить до стрімкої втрати купівельної спроможності національної валюти. Сутність цього поняття полягає у руйнуванні грошової системи, коли інфляційні очікування стають самопідсилювальними, а населення та бізнес намагаються якнайшвидше позбутися готівки, обмінюючи її на матеріальні активи або іноземну валюту. Зазвичай гіперінфляція супроводжується дефіцитом товарів, випуском грошей в обіг у великих номіналах та глибокою економічною кризою, що фактично зупиняє нормальне функціонування ринкового механізму.

Гіперінфляція створює умови, в яких традиційні методи обліку та фінансового планування втрачають свою змістовність. Менеджер змушений відмовитися від розрахунків у національній валюті на користь стабільних іноземних валют або індексів для оцінки вартості активів та зобов'язань. У таких критичних обставинах головним завданням стає збереження реальної вартості оборотного капіталу шляхом мінімізації грошових залишків, прискорення дебіторської заборгованості та заміни монетарних активів на товарно-матеріальні цінності, що дозволяє уникнути катастрофічних втрат від знецінення грошей.

ГОЛОВНИЙ РОЗПОРЯДНИК БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

це бюджетна установа в особі її керівника, яка отримує повноваження шляхом встановлення їй бюджетних призначень і здійснює розподіл та доведення бюджетних асигнувань до підпорядкованих розпорядників нижчого рівня та одержувачів бюджетних коштів. Зміст цього поняття полягає у забезпеченні централізованого управління державними або місцевими фінансовими ресурсами, де головний розпорядник несе повну відповідальність за цільове використання коштів, ефективність виконання бюджетних програм та достовірність звітності в межах визначених бюджетних призначень.

Взаємодія з головним розпорядником бюджетних коштів є критично важливою при роботі в системі державних закупівель. Менеджер повинен розуміти, що саме головний розпорядник затверджує паспорти бюджетних програм, які визначають напрями витрачання коштів, обсяги фінансування та результативні показники. Знання ієрархії розподілу бюджетних ресурсів допомагає компанії правильно вибудовувати договірні відносини, оцінювати ризики вчасного фінансування контрактів та забезпечувати відповідність документації вимогам бюджетного законодавства для гарантованої оплати наданих товарів, робіт чи послуг.

ГРАНИЧНИЙ ОБСЯГ БОРГУ

це встановлений законодавством або нормативними актами максимальний розмір державного чи муніципального боргу, який не може бути перевищений протягом відповідного бюджетного періоду. Сутність цього поняття полягає у забезпеченні фіскальної дисципліни та запобіганні надмірному борговому навантаженню, що дозволяє підтримувати макроекономічну

стабільність і гарантувати спроможність держави чи територіальної громади вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами. Встановлення лімітів боргу обмежує можливості влади щодо безконтрольного нарощування дефіциту бюджету та сприяє довгостроковій платоспроможності публічних фінансів.

Показник граничного обсягу боргу виступає важливим індикатором суверенного або регіонального ризику. Менеджери враховують цей ліміт при оцінці надійності державних або муніципальних облігацій, оскільки наближення до встановленої межі може сигналізувати про погіршення бюджетної ситуації та підвищення ймовірності дефолту чи реструктуризації зобов'язань. Розуміння обмежень на боргові запозичення допомагає компаніям краще оцінювати ризики при роботі з державними контрактами, розробляти стратегії управління капіталом у нестабільні періоди та прогнозувати динаміку процентних ставок, які безпосередньо залежать від рівня державного боргу та якості управління державними фінансами.

ГРАНТ

це безоплатна та безповоротна фінансова допомога, що надається доном (державою, міжнародною організацією, фондом або приватною структурою) на реалізацію конкретного проєкту або досягнення чітко визначених цілей. Суть полягає у цільовому характері коштів, де отримувач бере на себе зобов'язання виконати умови грантової угоди, забезпечити прозору звітність про використання грошей та досягти задекларованих результатів, що робить грант інструментом фінансування розвитку, науки, соціальних ініціатив або бізнес-інновацій без обов'язку повернення капіталу чи сплати відсотків.

Грант є специфічним джерелом фінансування, яке потребує ретельної організації окремого управлінського обліку. Оскільки грантові кошти мають суворо обмежене цільове призначення, менеджер повинен забезпечити жорсткий контроль за їх використанням у повній відповідності до кошторису проєкту, оскільки будь-яке нецільове витрачання або помилки у звітності можуть призвести до вимоги повернення фінансування. Ефективне адміністрування грантів дозволяє компанії залучати додаткові ресурси для розвитку без зростання боргового навантаження, водночас підвищуючи репутацію організації як надійного партнера у реалізації важливих суспільних чи технологічних програм.

ГРОШОВА БАЗА

це сукупність готівки в обігу та резервів комерційних банків, які знаходяться на кореспондентських рахунках у центральному банку. Суть полягає у визначенні базису для створення грошової маси в економіці, адже саме ці кошти, що емітуються центральним банком, є первинними грошима, які через механізм грошового мультиплікатора перетворюються на ширші грошові агрегати. Регулювання розміру грошової бази дозволяє центральному банку безпосередньо впливати на загальний обсяг ліквідності в банківській системі та рівень інфляційного тиску в країні.

Грошова база є ключовим індикатором потенціалу банківської системи щодо кредитування бізнесу. Розуміння динаміки цього показника дозволяє менеджеру прогнозувати зміни у доступності банківського фінансування та загальний тренд вартості грошей на ринку. Якщо центральний банк нарощує грошову базу, фінансовий менеджер може очікувати зростання ліквідності в банківському секторі, що часто створює сприятливі умови для залучення нових кредитних ліній або покращення умов обслуговування наявного боргового портфеля, при цьому одночасно оцінюючи довгострокові ризики прискорення інфляції, які можуть вплинути на собівартість продукції та ціноутворення компанії.

ГРОШОВА ЕКСПАНСІЯ

це політика центрального банку, спрямована на збільшення грошової маси в економіці для стимулювання економічного зростання та підвищення рівня зайнятості. Зміст цього поняття полягає у зниженні облікової ставки, купівлі державних цінних паперів на відкритому ринку або зменшенні нормативів обов'язкових резервів для комерційних банків, що полегшує доступ до кредитних ресурсів та знижує вартість запозичень для бізнесу й населення. Збільшення пропозиції грошей сприяє інвестиційній активності та споживанню, проте при надмірному використанні несе ризики зростання інфляції та девальвації національної валюти.

Грошова експансія створює умови дешевого фінансування, які відкривають можливості для масштабування бізнесу за рахунок залучення доступних кредитних коштів. Менеджер використовує періоди такої політики для рефінансування існуючих дорогих боргів або фінансування довгострокових капітальних інвестицій, які стають більш привабливими при нижчих

відсоткових ставках. Розуміння циклів грошової експансії дозволяє компанії стратегічно планувати свою ліквідність, адже надмірна пропозиція грошей також вимагає від менеджера пильного моніторингу інфляційних ризиків та своєчасного коригування цін на продукцію чи послуги для збереження прибутковості підприємства.

ГРОШОВА МАСА

це загальний обсяг грошових коштів, які знаходяться в обігу та використовуються суб'єктами господарювання, державою та населенням для здійснення розрахунків і платежів. Сутність цього поняття полягає у розподілі грошей за ступенем їхньої ліквідності, що групуються в агрегати (M0, M1, M2, M3), де кожен наступний агрегат включає попередній та додає менш ліквідні активи, як-от ощадні депозити чи цінні папери. Динаміка грошової маси є важливим об'єктом аналізу центрального банку, оскільки її невідповідність потребам економіки веде або до інфляційних процесів, або до економічного застою.

Показник грошової маси є макроекономічним індикатором, що сигналізує про стан ділової активності та купівельну спроможність на ринку. Зростання грошової маси зазвичай стимулює попит на товари та послуги, що дає менеджеру змогу прогнозувати збільшення обсягів продажів, проте водночас вимагає моніторингу інфляційних очікувань, які можуть призвести до зростання собівартості через подорожчання сировини чи праці. Оцінка динаміки цього показника допомагає компанії приймати виважені рішення щодо цінової політики, планування грошових потоків та стратегічного управління оборотним капіталом у відповідь на зміни загальної пропозиції грошей в економіці.

ГРОШОВА РЕФОРМА

це комплекс заходів, що здійснюються державою з метою повного або часткового перетворення грошової системи, включаючи зміну грошової одиниці, порядку її емісії, номіналів банкнот, а також умов їх обміну. Зміст цього поняття полягає у зміцненні національної валюти, боротьбі з гіперінфляцією, припиненні використання іноземних валют у внутрішніх розрахунках або технічному оновленні грошового обігу для підвищення ефективності платежів. Реформа може бути неконфіскаційною (повний обмін грошових знаків за

встановленим співвідношенням) або конфіскаційною (з обмеженням обміну чи частковою втратою заощаджень), що безпосередньо впливає на рівень довіри до державних інституцій.

Грошова реформа є подією екстремальної невизначеності, яка потребує негайної адаптації бізнес-процесів. Як правило, менеджеру необхідно в стислі терміни провести перерахунок цін, дебіторської та кредиторської заборгованостей, змінити бухгалтерське програмне забезпечення та переоцінити активи компанії. Головними викликами у такі періоди є збереження ліквідності, захист капіталу від знецінення під час перехідного періоду та управління договірними відносинами, оскільки раптова зміна грошових одиниць може спричинити юридичні колізії в умовах контрактів та виникнення значних валютних ризиків.

ГРОШОВА СИСТЕМА

це встановлена державою форма організації грошового обігу, що включає грошову одиницю, види грошових знаків, порядок їх емісії, механізми регулювання грошової маси та функціонування фінансових інституцій. Суть полягає у забезпеченні стабільності та довіри до національних грошей як засобу платежу, накопичення та міри вартості, що є необхідною умовою для нормального функціонування економічних суб'єктів. Вона базується на законодавчій базі та забезпечується ресурсами центрального банку, створюючи єдиний правовий простір для проведення розрахунків як усередині країни, так і в зовнішньоекономічній діяльності.

Грошова система є фундаментом для планування будь-яких бізнес-процесів, оскільки вона визначає правила гри для всіх фінансових операцій. Менеджер має враховувати особливості цієї системи при побудові моделі грошових потоків, виборі інструментів хеджування валютних ризиків та оптимізації розрахунків з контрагентами. Ефективне розуміння того, як функціонують платіжні системи та як центральний банк впливає на монетарні умови, дозволяє менеджеру мінімізувати транзакційні витрати, вчасно адаптуватися до змін у регулюванні та підтримувати фінансову стійкість компанії в межах існуючої державної архітектури грошового обігу.

ГРОШОВИЙ АГРЕГАТ

це показник, що відображає певну частину грошової маси, класифіковану за ступенем ліквідності фінансових активів, які входять до її складу. Сутність цього поняття полягає у структуруванні грошових коштів від найбільш ліквідних, таких як готівка, до менш доступних, як-от строкові депозити та цінні папери, що дозволяє центральному банку аналізувати динаміку грошового обігу та ефективно здійснювати монетарну політику. Використання агрегатів M0, M1, M2 та M3 дає змогу виміряти реальний обсяг платіжних засобів в економіці та оцінити швидкість їх руху, що є критично важливим для прогнозування інфляційних процесів.

Грошові агрегати є фундаментальними індикаторами макроекономічного середовища. Їх аналіз дозволяє виявляти диспропорції в грошовому обігу, оцінювати рівень монетизації економіки та прогнозувати зміни у загальному рівні цін. Розуміння структури агрегатів та їх взаємозв'язків є необхідним для побудови точних економетричних моделей, які визначають вплив грошової пропозиції на довгострокову економічну стабільність та інвестиційні цикли.

ГРОШОВИЙ ОБІГ

це безперервний процес руху грошей у готівковій та безготівковій формах у межах економіки, який забезпечує виконання ними функцій засобу обігу, засобу платежу та засобу накопичення. Зміст цього поняття полягає у забезпеченні швидкого та надійного переміщення грошових потоків між суб'єктами господарювання, державою та населенням, що є необхідною умовою для здійснення купівлі-продажу товарів, надання послуг, сплати податків та виконання фінансових зобов'язань. Ефективність функціонування грошового обігу визначається швидкістю оборотності грошової одиниці, що на пряму залежить від розвитку платіжних технологій та довіри учасників економічних відносин до національної валюти.

Грошовий обіг є об'єктом пильного моніторингу, оскільки він відображає інтенсивність економічної активності в державі. Аналіз швидкості обігу грошей та обсягів безготівкових транзакцій дозволяє визначати рівень економічного розвитку країни та виявляти стадії економічних циклів. Розуміння механізмів цього руху допомагає науковцям розробляти ефективні методи регулювання грошової маси, уникати криз неплатежів та забезпечувати стабільне

функціонування фінансової системи через оптимізацію інфраструктури розрахунків та монетарні інструменти центрального банку.

ГРОШОВИЙ РИНОК

це сектор фінансового ринку, на якому здійснюється короткострокове за-позичення та надання фінансових ресурсів (зазвичай терміном до одного року). Суть полягає у забезпеченні ліквідності економічної системи, де фінансові інституції, уряди та корпорації залучають або розміщують кошти для покриття тимчасових розривів у фінансуванні, управління оборотним капіталом та регулювання грошових запасів. Висока ліквідність, низький рівень кредитного ризику та швидка оборотність активів – таких як казначейські векселі, депозитні сертифікати та міжбанківські кредити – роблять цей ринок ключовим механізмом для підтримки стабільності загальної фінансової архітектури.

Грошовий ринок є індикатором стану реальної ліквідності в економіці. Моніторинг ставок цього ринку, таких як ставки за міжбанківськими кредитами або дохідність короткострокових державних паперів, дозволяє оцінити вартість грошей та очікування щодо майбутньої монетарної політики центрального банку. Науковий аналіз механізмів грошового ринку є критичним для розуміння трансмісійного механізму кредитно-грошової політики, що дозволяє моделювати вплив зміни процентних ставок на економічну активність та прогнозувати динаміку фінансових циклів.

ГРОШОВО-КРЕДИТНА (МОНЕТАРНА) ПОЛІТИКА

це сукупність заходів центрального банку, спрямованих на зміну грошової маси, рівня процентних ставок та обсягів кредитування для досягнення цілей макроекономічної стабільності, зокрема забезпечення цінової стабільності, сприяння сталому економічному зростанню та підтримки повної зайнятості. Сутність цього поняття полягає у використанні інструментів впливу на ліквідність банківської системи – таких як облікова ставка, нормативи обов'язкових резервів та операції на відкритому ринку – для коригування сукупного попиту. Через ці механізми центральний банк транслює свої рішення на вартість запозичень для економічних суб'єктів, регулюючи інфляційні процеси та підтримуючи стійкість національної грошової одиниці.

Грошово-кредитна політика є головним чинником, що визначає середовище функціонування фінансових ринків та інвестиційні очікування. Аналіз монетарних циклів та рішень центрального банку дозволяє здійснювати прогнозування динаміки процентних ставок, валютних курсів та вартості капіталу, що є критично важливим для побудови фінансових моделей та стратегій розподілу активів. Розуміння теоретичних засад монетарної політики та її трансмісійного механізму надає науковцям інструментарій для оцінки ефективності державного регулювання економіки, а також для виявлення ризиків і можливостей, що виникають у процесі зміни кон'юнктури фінансового ринку.

Д

ДАВАЛЬНИЦЬКА СИРОВИНА

це матеріальні цінності, що передаються замовником виконавцю для їх подальшої переробки, обробки, збагачення або використання у виробництві готової продукції без переходу права власності на ці матеріали до виконавця. Зміст цього поняття полягає у відокремленні права власності на сировину від процесу її фізичної трансформації. Замовник залишається власником сировини на всіх етапах виробничого циклу, тоді як виконавець отримує винагороду лише за послуги з переробки. Після завершення робіт готова продукція повертається замовнику, а виконавець звітує про використання матеріальних ресурсів.

Використання давальницьких схем дає змогу підприємствам залучати резервні виробничі потужності без вилучення значних обсягів власних оборотних коштів для закупівлі сировини. Юридичний та фінансовий аналіз таких відносин передбачає оцінку умов розподілу ризиків втрати або пошкодження майна, розрахунок вартості послуг із переробки, а також чітке дотримання митних і податкових режимів при виконанні міжнародних контрактів. Практичне значення розуміння механізмів роботи з давальницькою сировиною полягає в можливості мінімізувати операційні витрати, правильно формувати калькуляцію собівартості готової продукції та забезпечувати баланс інтересів замовника й виконавця.

ДЕБІТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату, яка виникає внаслідок продажу товарів, надання послуг або виконання робіт на умовах відстрочення платежу. Суть полягає у визнанні майнових прав підприємства на отримання грошових коштів або інших активів від контрагентів, що є невід'ємною складовою оборотного капіталу. Вона відображає процес трансформації готової продукції у фінансові ресурси та прямо впливає на ліквідність і платоспроможність бізнесу.

Стан дебіторської заборгованості безпосередньо визначає швидкість обороту оборотного капіталу та ліквідність підприємства. Фінансовий аналіз передбачає оцінку структури боргу за строками погашення, виявлення прострочених зобов'язань та розрахунок резерву сумнівних боргів. Розуміння механізмів контролю за дебіторською заборгованістю дає змогу вибудувати виважену кредитну політику, мінімізувати ризики неповернення коштів та підтримувати достатній рівень грошових потоків для операційної діяльності.

ДЕВАЛЬВАЦІЯ

це процес зниження офіційного курсу національної валюти щодо іноземних валют або золотого паритету. Сутність цього поняття полягає у зміні грошово-кредитної політики держави, що призводить до знецінення грошової одиниці в системі міжнародних розрахунків. Девальвація може відбуватися відкрито, через офіційне рішення центрального банку, або приховано, як наслідок ринкових механізмів, коли попит на іноземну валюту суттєво перевищує пропозицію. Цей процес робить експортні товари країни дешевшими на зовнішніх ринках, проте одночасно здорожчує імпорт, що безпосередньо впливає на купівельну спроможність населення та загальний рівень внутрішніх цін.

Девальваційні процеси виступають потужним макроекономічним чинником, який змінює конкурентоспроможність експортерів та формує цінові умови для внутрішнього ринку. Оцінка наслідків знецінення грошової одиниці вимагає моніторингу ефекту перенесення курсу на споживчі ціни, аналізу структури корпоративних боргових зобов'язань та рівня депозитної доларизації. Системний облік валютної нестабільності дозволяє регуляторам впроваджувати заходи монетарної стабілізації, а бізнесу – оптимізувати валютну структуру активів і мінімізувати втрати від знецінення коштів.

Дезінфляція

це процес уповільнення темпів зростання загального рівня цін на товари та послуги в економіці. Зміст цього поняття полягає у зниженні інфляційного тиску, при якому ціни продовжують зростати, але роблять це набагато повільнішими темпами, ніж у попередні періоди. Важливо розрізняти дезінфляцію та дефляцію: якщо дезінфляція означає зменшення швидкості інфляції, то дефляція – це абсолютне зниження рівня цін, яке часто супроводжується економічним спадом. Дезінфляція зазвичай є результатом цілеспрямованої монетарної політики центрального банку, спрямованої на стабілізацію купівельної спроможності грошової одиниці.

Сповільнення темпів зростання цін свідчить про поступове відновлення купівельної спроможності грошей та зниження тиску на ринку товарів і послуг. Аналіз дезінфляційних тенденцій передбачає оцінку ефективності процентної політики центрального банку, вивчення інфляційних очікувань населення та вимірювання короткострокового впливу монетарного стримування на темпи економічного зростання. Розуміння механізмів дезінфляції дозволяє суб'єктам господарювання прогнозувати зміни у вартості кредитних ресурсів, коригувати цінові стратегії та планувати довгострокові інвестиції в умовах стабілізації грошового обігу.

ДЕКЛАРАНТ

це фізична або юридична особа, яка самостійно або через митного брокера здійснює декларування товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. Сутність цього поняття полягає у покладанні юридичної відповідальності на суб'єкта за достовірність відомостей, зазначених у митній декларації. Декларант зобов'язаний надати повний пакет документів, сплатити митні платежі та забезпечити дотримання заходів нетарифного регулювання, виступаючи відповідальною стороною перед митними органами за правомірність операції.

Статус декларанта виступає інструментом оптимізації митних формальностей та забезпечення безперебійності зовнішньоторговельних ланцюгів постачання. Оцінка діяльності декларанта вимагає аналізу процедур подання митних декларацій, контролю за сплатою митних платежів та взаємодії з митними брокерами й регуляторними органами. Практичне значення чіткого дотримання вимог до декларанта полягає в підвищенні прозорості

зовнішньоекономічних операцій, зменшенні часових і фінансових витрат на митне оформлення та підвищенні загальної конкурентоспроможності компанії на міжнародному ринку.

ДЕКЛАРАЦІЯ ПОДАТКОВА

це офіційний документ, який подається платником податків до контролюючого органу для звітування про отримані доходи, здійснені витрати, об'єкти оподаткування та суми податкових зобов'язань, що підлягають сплаті до бюджету за певний період. Суть полягає у механізмі самостійного декларування, де платник бере на себе відповідальність за достовірність відображених даних. На основі цих відомостей проводиться нарахування податків, застосування пільг, податкових кредитів та остаточний розрахунок з державною скарбницею.

Податкова декларація відображає підсумкові фінансові результати платника податків за визначений звітний період і виступає юридичною підставою для узгодження податкового зобов'язання або суми бюджетного відшкодування (повернення). Дослідження показників декларацій дає змогу оцінити ефективність податкового планування, рівень фіскальних ризиків та якість внутрішнього бухгалтерського обліку. Практичне значення цього документа полягає в забезпеченні правової визначеності у відносинах із державою та створенні надійної бази для подальшого аналізу й оптимізації податкових платежів.

ДЕПОЗИТ (ВКЛАД)

це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які передаються клієнтом банку на зберігання на визначених умовах з метою отримання відсоткового доходу. Зміст цього поняття полягає у залученні вільних ресурсів від фізичних та юридичних осіб для формування ресурсної бази банку, яка надалі використовується для кредитування економіки. Депозит є інструментом, що поєднує в собі функцію безпечного зберігання капіталу з функцією його приросту, при цьому відповідальність за повернення коштів та виплату доходу несе банк.

Депозитні операції є ключовим механізмом перерозподілу тимчасово вільних грошових коштів в економіці, забезпечуючи кредитування реального сектору. Оцінка депозитної політики вимагає аналізу вартості залучення

ресурсів, моніторингу стабільності вкладів та вивчення поведінки депозиторів залежно від рівня довіри до банківського сектору. Системне управління депозитним портфелем дозволяє фінансовим установам підтримувати необхідний рівень платоспроможності, а вкладникам – отримувати прогнозований фіксований дохід у межах обраного горизонту планування.

ДЕПОЗИТАРІЙ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

це професійний учасник фондового ринку, який здійснює діяльність із депозитарного обліку цінних паперів, їх зберігання та обслуговування операцій на рахунках у цінних паперах. Сутність його діяльності полягає в обліку прав на цінні папери, що існують у бездокументарній формі, у вигляді електронних записів на рахунках. Депозитарій забезпечує надійність обліку, фіксує перехід прав власності під час укладання угод, а також здійснює обслуговування корпоративних подій, таких як виплата дивідендів, погашення облігацій або участь акціонерів у загальних зборах компаній.

Депозитарій виступає ключовим елементом розрахунково-клірингової інфраструктури, який гарантує стабільність обліку цінних паперів та коректність переходу прав на них. Оцінка депозитарної системи вимагає аналізу систем захисту інформації, вивчення інституційних механізмів крос-кордонного зберігання активів і контролю за відповідністю стандартизованим процедурам обліку.

ДЕПОЗИТАРНА УСТАНОВА

це професійний учасник фондового ринку, який має відповідну ліцензію на провадження депозитарної діяльності та надає послуги з обліку, зберігання та обслуговування прав на цінні папери своїх клієнтів (депонентів). Сутність цього поняття полягає у забезпеченні юридичної безпеки володіння фінансовими інструментами в електронному вигляді. Депозитарна установа веде рахунки у цінних паперах, відображає перехід прав власності внаслідок укладених угод, а також виступає посередником у реалізації корпоративних прав, зокрема при отриманні дивідендів, участі в голосуванні на загальних зборах та при здійсненні процедур конвертації чи погашення паперів.

Депозитарна установа виступає ключовим суб'єктом депозитарної системи, що поєднує функціонал зберігача фінансових активів із безпосереднім обслуговуванням власників цінних паперів. Оцінка ефективності її

функціонування вимагає аналізу рівня цифровізації депозитарного обліку, оцінки надійності внутрішнього контролю та відповідності вимогам регулятора.

ДЕПОЗИТНА ЛІНІЯ

це договірна форма розміщення коштів у банку, за якою клієнт протягом строку дії генерального договору має право розміщувати грошові кошти на депозитному рахунку окремими частинами (траншами), кожен з яких оформлюється окремим договором траншу або заявою із власними сумою, строком і процентною ставкою. Така конструкція дозволяє не укладати щоразу новий депозитний договір і гнучко розміщувати тимчасово вільні кошти відповідно до власного платіжного календаря.

Депозитна лінія використовується переважно суб'єктами господарювання з нерівномірними грошовими потоками, а також у міжбанківських відносинах. Умови генерального договору визначають валюту, мінімальну суму траншу, допустимі строки, порядок нарахування та виплати процентів, умови дострокового повернення коштів. Для банку депозитна лінія є джерелом відносно стабільних строкових ресурсів, для клієнта – інструментом отримання процентного доходу без втрати оперативності управління ліквідністю. Від депозитної лінії слід відрізняти кредитну лінію, за якою кошти в межах ліміту надає банк, а не клієнт, а також кредит під заставу депозиту.

ДЕПОЗИТНИЙ СЕРТИФІКАТ

це цінний папір, що підтверджує суму вкладу, внесеного до банку, і засвідчує право власника (або його правонаступників) на отримання після закінчення встановленого строку суми вкладу та відсотків, визначених умовами випуску. Суть полягає у перетворенні банківського вкладу на обіговий фінансовий інструмент. На відміну від звичайного депозитного договору, сертифікат може бути іменним або на пред'явника, а також може вільно передаватися (продаватися) іншим особам на вторинному ринку до моменту настання терміну погашення, що забезпечує його власнику додаткову фінансову мобільність.

Випуск та обіг депозитних сертифікатів дає змогу банку залучати строкові ресурси, а інвесторам – отримувати підтверджений цінним папером дохід із можливістю його передачі іншим особам до настання строку погашення.

Фінансовий аналіз передбачає оцінку рівня процентної ставки, умов обігу на вторинному ринку, дисконту при продажу та кредитного ризику емітента. Розуміння специфіки депозитних сертифікатів дозволяє компаніям та інституційним інвесторам гнучко управляти ліквідністю, оптимізувати портфель короткострокових фінансових інвестицій та мінімізувати ризики втрати доходу при вимушеному вилученні коштів.

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих і непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державних запозичень (ст. 2 Бюджетного кодексу України). Від державного боргу відрізняють гарантований державою борг – зобов'язання позичальників, виконання яких забезпечене державною гарантією. Залежно від кредиторів і ринку запозичення розрізняють внутрішній та зовнішній державний борг.

Граничний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу встановлюється законом про Державний бюджет України; Бюджетний кодекс України визначає орієнтир, за яким їх загальний обсяг не повинен перевищувати 60 відсотків річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту (ст. 18). Управління державним боргом здійснюють Кабінет Міністрів України та Міністерство фінансів України; воно охоплює залучення запозичень, обслуговування і погашення боргу, його рефінансування та реструктуризацію. Обслуговування державного боргу здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, а відомості про стан боргу Міністерство фінансів України регулярно оприлюднює.

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ

це централізований фонд коштів держави, призначений для забезпечення виконання загальнодержавних завдань і функцій, що затверджується законом про Державний бюджет України. Відповідно до статті 96 Конституції України Державний бюджет затверджується щорічно Верховною Радою України на період з 1 січня по 31 грудня, а проект закону Кабінет Міністрів України подає не пізніше 15 вересня кожного року.

Закон про Державний бюджет визначає загальну суму доходів і видатків, граничний обсяг дефіциту (профіциту), граничний обсяг державного боргу і

гарантованого державою боргу, бюджетні призначення головним розпорядникам коштів та обсяги міжбюджетних трансфертів. Державний бюджет складається із загального і спеціального фондів. Його виконання забезпечує Кабінет Міністрів України, казначейське обслуговування бюджетних коштів здійснює Державна казначейська служба, а зовнішній контроль за використанням коштів – Рахункова палата. Звіт про виконання Державного бюджету Кабінет Міністрів України подає Верховній Раді України, і цей звіт підлягає оприлюдненню.

ДЕРИВАТИВИ (ПОХІДНІ ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ)

це фінансові контракти, вартість яких базується на ціні іншого активу, що називається базовим активом (наприклад, валюта, акції, облігації, товарні ресурси, відсоткові ставки). Суть полягає не в купівлі самого активу, а в укладенні угоди щодо майбутніх прав та зобов'язань, пов'язаних із його ціною. Основними видами деривативів є форварди, ф'ючерси, опціони та свопи. Вони використовуються переважно для двох цілей: хеджування (мінімізації ризиків) або спекуляції (отримання прибутку від зміни ціни базового активу).

Деривативи є потужним інструментом управління фінансовими ризиками. Наприклад, менеджер може зафіксувати ціну купівлі сировини через форвардний контракт, щоб захистити бюджет компанії від непередбачуваного стрибка цін на ринку, або використовувати валютні свопи для оптимізації грошових потоків у різних валютах. Розуміння механізмів роботи деривативів дозволяє менеджеру перетворити ризики, що не піддаються контролю, на прогнозовані витрати. Однак це вимагає високої кваліфікації та розуміння облікових особливостей, оскільки використання похідних інструментів може як значно знизити волатильність результатів, так і примножити збитки при неправильному виборі стратегії.

Дефляція

це процес стійкого зниження загального рівня цін на товари та послуги в економіці, що супроводжується зростанням купівельної спроможності грошової одиниці. Суть полягає у зміні споживчої поведінки, адже очікуючи подальшого падіння цін, споживачі відкладають покупки, а бізнес скорочує інвестиції та обсяги виробництва. Це може призвести до «дефляційної спіралі», за якої зниження попиту викликає подальше падіння цін, доходів

компаній та рівня зайнятості, що ще більше посилює економічний спад. На відміну від дезінфляції, дефляція є станом, коли темп інфляції стає від'ємним.

Дефляційні тенденції створюють ризик входження економіки в дефляційну спіраль, де зменшення попиту викликає скорочення виробництва, зростання безробіття та подальше падіння цін. Оцінка цього явища вимагає аналізу ефективності нетрадиційних інструментів монетарної політики центрального банку, моніторингу умов кредитування та оцінки рівня дефляційного тиску на ринку праці.

ДЕФОЛТ

це невиконання позичальником своїх договірних зобов'язань з обслуговування боргу, яке включає несвоєчасну або неповну виплату основної суми кредиту чи відсотків за ним. Зміст цього поняття полягає у порушенні умов кредитної угоди, що може стосуватися як корпоративних емітентів (облігації, банківські кредити), так і суверенних держав (державні облігації). Дефолт може бути технічним (порушення умов договору, не пов'язаних безпосередньо з платежами, зокрема фінансових ковенантів, або короткострокова затримка платежу з операційних причин за збереження платоспроможності) або реальним (означає повну чи часткову неплатоспроможність емітента), що призводить до негайного зниження кредитного рейтингу та втрати довіри інвесторів.

Факт настання дефолту свідчить про неспроможність боржника своєчасно та в повному обсязі виконати свої фінансові зобов'язання за відсотковими купонами або основною сумою боргу. Фінансовий аналіз ризику дефолту передбачає оцінку рівня закредитованості емітента, показників покриття обслуговування боргу (DSCR, Debt/EBITDA), кредитного рейтингу та динаміки спредів кредитно-дефолтних свопів (CDS). Розуміння природи та юридичних наслідків дефолту дозволяє інвесторам і кредиторам вчасно хеджувати кредитні ризики, правильно оцінювати вартість боргових інструментів та розробляти ефективні стратегії реструктуризації проблемної заборгованості.

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ

це стратегія розподілу капіталу між різними інвестиційними активами, галузями, географічними регіонами чи видами діяльності з метою мінімізації ризиків та підвищення стабільності загальної дохідності портфеля. Сутність

цього поняття полягає у відомому фінансовому принципі не тримати всі яйця в одному кошику. Оскільки різні активи мають різну чутливість до ринкових шоків, кореляція між ними часто буває низькою або від'ємною. У результаті падіння вартості одного інструменту може бути компенсоване зростанням або стабільністю іншого, що захищає інвестора від критичних втрат у разі несприятливих умов на конкретному сегменті ринку.

Розподіл капіталу між різними видами активів, галузями або географічними регіонами дає змогу суттєво знизити несистемний (специфічний) ризик інвестиційного портфеля без втрати його очікуваної дохідності. Фінансовий аналіз передбачає моніторинг коваріації активів, розрахунок коефіцієнтів кореляції та оцінку показників ефективності портфеля (зокрема, коефіцієнта Шарпа). Розуміння принципів диверсифікації дозволяє інвесторам та управителям капіталом вибудовувати збалансовані стратегії, мінімізувати вплив негативних подій на окремих ринках та забезпечувати стабільність приросту капіталу в довгостроковій перспективі.

ДИВІДЕНДИ

це частина чистого прибутку акціонерного товариства, яка розподіляється між акціонерами відповідно до кількості та виду акцій, що їм належать. Зміст цього поняття полягає в реалізації права власника капіталу на отримання частки результатів діяльності компанії, у яку він інвестував кошти. Виплата дивідендів зазвичай затверджується загальними зборами акціонерів на основі пропозиції наглядової ради, а їх розмір та періодичність залежать від дивідендної політики емітента, фінансового стану компанії та планів щодо подальшого реінвестування прибутку у розвиток бізнесу.

Дивіденди виступають ключовим сполучним елементом між фінансовими результатами підприємства та його ринковою капіталізацією, сигналізуючи ринку про фактичний стан справ у компанії. Оцінка рішення про розподіл прибутку вимагає аналізу балансу між реінвестуванням капіталу в розвиток та безпосереднім заохоченням інвесторів. Системне управління дивідендними виплатами дає змогу корпоративному сектору підтримувати високий рівень довіри інвесторів, залучати довгостроковий капітал та оптимізувати структуру власного капіталу підприємства.

ДИЛЕР

це професійний учасник ринку цінних паперів або товарних ринків, який здійснює угоди купівлі-продажу фінансових інструментів чи товарів від свого імені та за власний рахунок. Суть полягає у прийнятті дилером на себе цінових ризиків, оскільки він самостійно формує власну позицію, котируючи ціни покупки та продажу одночасно. Прибуток дилера формується як різниця між ціною продажу та ціною купівлі, відома як спред, що забезпечує ліквідність ринку та дозволяє іншим учасникам оперативно здійснювати свої транзакції.

Діяльність дилера полягає у здійсненні біржових та позабіржових угод із фінансовими інструментами від свого імені та за власний рахунок із метою отримання прибутку від різниці цін купівлі та продажу (спреду). Фінансовий аналіз дилерських операцій передбачає оцінку величини маркет-мейкерського спреду, розміру та волатильності відкритої позиції, оборотності власного портфеля та ефективності застосування інструментів хеджування ринкового ризику. Розуміння специфіки дилерської діяльності дозволяє інституційним та приватним інвесторам оцінювати фактичну ліквідність ринку, прогнозувати рівень транзакційних витрат та обирати оптимальні контрагентські шляхи виконання масштабних торговельних заявок.

ДИСКОНТ

це різниця між номінальною вартістю цінного паперу чи фінансового інструменту та його ціною реалізації, що виникає, коли інструмент продається нижче свого номіналу. Сутність цього поняття полягає у формі отримання доходу інвестором, де прибуток формується не через періодичні виплати відсотків, а через капіталізацію різниці між ціною придбання та ціною погашення активу. Також термін може означати відсоткову ставку, яка використовується для приведення майбутніх грошових потоків до їх теперішньої вартості, враховуючи часову вартість грошей.

Величина дисконту відображає різницю між номінальною вартістю цінного паперу (або майбутнім грошовим потоком) та його поточною ринковою ціною, виступаючи базовим показником очікуваної дохідності інвестора. Фінансовий аналіз передбачає розрахунок ефективної ставки дисконтування, оцінку впливу часової вартості грошей (Time Value of Money), вимірювання премії за ризик та порівняння дисконтних інструментів із купонними

аналогами. Розуміння механізмів формування дисконту дозволяє аналітикам об'єктивно оцінювати справедливую вартість боргових зобов'язань, правильно визначати чисту наведену вартість (NPV) інвестиційних проєктів та приймати обґрунтовані рішення щодо купівлі знецінених або дисконтних активів.

ДИСКОНТУВАННЯ

це фінансовий метод, що дозволяє визначити теперішню вартість майбутніх грошових потоків з урахуванням фактору часу та вартості капіталу. Зміст цього поняття полягає у визнанні того, що гривня, отримана сьогодні, коштує дорожче, ніж гривня, отримана в майбутньому, через потенційну можливість її інвестування та отримання доходу. За допомогою математичного процесу дисконтування майбутні суми зменшуються на величину відсоткової ставки (ставки дисконтування), що відображає ризики, інфляцію та альтернативні витрати інвестора.

Дисконтування виступає фундаментальним методологічним підходом у корпоративних фінансах та оцінній діяльності, який забезпечує приведення різночасових грошових надходжень до єдиного виміру. Оцінка ефективності капіталовкладень на основі дисконтованих грошових потоків (DCF) вимагає детального аналізу структури капіталу, точного розрахунку премій за ризик та термінальної вартості компанії (Terminal Value).

ДИСКРЕЦІЙНА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

це цілеспрямовані зміни в обсягах державних видатків та податкових надходжень, які здійснюються урядом на основі спеціальних законодавчих актів для впливу на економічну активність. Сутність цього поняття полягає у застосуванні заходів «ручного управління» економікою, таких як реалізація масштабних інфраструктурних проєктів, зміна податкових ставок або впровадження програм соціальної підтримки, з метою стимулювання сукупного попиту під час рецесії або стримування інфляції в період економічного перегріву. Вона відрізняється від автоматичної фінансової політики тим, що вимагає прийняття нових нормативно-правових рішень для кожної конкретної економічної ситуації.

Застосування дискреційних фінансових заходів виступає прямим інструментом державного регулювання сукупного попиту, який доповнює дію

автоматичних стабілізаторів у періоди криз або рецесій. Оцінка ефективності такої політики вимагає аналізу масштабів бюджетного дефіциту, моніторингу траєкторії державного боргу та вивчення часових лагів між прийняттям рішень і їх фактичним впливом на ринок. Системне дослідження дій фінансових органів дає змогу корпоративному сектору адаптувати довгострокові інвестиційні плани, оцінювати зміни в купівельній спроможності населення та будувати стійкі фінансові моделі.

ДИСКРЕЦІЙНІ ВИТРАТИ

це витрати, які не є обов'язковими для забезпечення базового функціонування бізнесу чи життєдіяльності людини та можуть бути скорочені, відкладені або скасовані без критичних наслідків для основної діяльності. Суть полягає у виборі між необхідними (фіксованими) витратами, які потрібно оплачувати незалежно від обсягу доходу, та витратами, що залежать від управлінського рішення або рівня вільного доходу. У бізнесі це витрати на рекламу, маркетингові акції, премії персоналу чи корпоративні заходи, які можна регулювати залежно від фінансового стану компанії.

Дискреційні витрати – це періодичні операційні видатки (на маркетинг, НДДКР, навчання персоналу, консалтинг), розмір та доцільність яких визначаються рішеннями керівництва і можуть бути оперативно змінені без загрози для поточного виробничого процесу. Фінансовий аналіз передбачає оцінку частки дискреційних витрат у структурі собівартості, аналіз їхньої ефективності (ROI) та проведення стрес-тестування запасу фінансової міцності підприємства при їх тимчасовому скороченні. Розуміння природи цих витрат дозволяє аналітикам оцінювати операційну гнучкість бізнесу, контролювати грошові потоки та оптимізувати показник EBITDA за виникнення несприятливої кон'юнктури.

ДОВГОСТРОКОВИЙ БОРГ

це фінансові зобов'язання підприємства або держави, термін погашення яких перевищує один рік. Зміст цього поняття полягає у залученні капіталу для фінансування капітальних інвестицій, розширення виробничих потужностей або рефінансування існуючих короткострокових боргів. Довгостроковий борг зазвичай має складнішу структуру виплат (відсоткові платежі та амортизація основної суми) і часто вимагає забезпечення у вигляді застави

активів, що робить його стратегічним інструментом для довгострокового планування та розвитку бізнесу.

Залучення довгострокового боргу дає змогу підприємству формувати капітал для фінансування масштабних інвестиційних проєктів та модернізації без розмивання часток існуючих власників. Фінансовий аналіз боргових зобов'язань передбачає оцінку структури графіків погашення (Debt Maturity Profile), розрахунок коефіцієнтів покриття відсотків (Interest Coverage Ratio) та аналіз дотримання кредитних кovenant. Розуміння специфіки довгострокового залучення коштів дозволяє аналітикам оцінювати рівень фінансового левериджу, мінімізувати середньозважену вартість капіталу (WACC) та запобігати ризикам втрати платоспроможності.

ДОГОВІР ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ

це договір, за яким лізингодавець зобов'язується набути у власність річ у продавця відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов і передати її у користування лізингоодержувачу на визначений строк за встановлену плату. Суть полягає у забезпеченні доступу підприємства до необхідних засобів виробництва, обладнання або нерухомості без необхідності одноразового відволікання великого обсягу оборотних коштів. Після завершення строку дії договору лізингоодержувач, як правило, має право викупити об'єкт за залишковою вартістю, що робить цей інструмент ефективною альтернативою кредитуванню. Відносини фінансового лізингу регулюються Цивільним кодексом України та Законом України «Про фінансовий лізинг» від 4 листопада 2021 року.

Договір фінансового лізингу виступає гнучким інструментом корпоративного фінансування, що поєднує в собі елементи оренди, кредиту та податкового планування. Оцінка ефективності лізингової схеми вимагає детального аналізу структури лізингових платежів, визначення залишкової вартості об'єкта та моніторингу дотримання умов передачі прав власності після завершення строку угоди. Системне застосування фінансового лізингу дозволяє управлінцям прискорити модернізацію виробництва, зменшити податкове навантаження за рахунок віднесення частини платежів на витрати та мінімізувати ризики морального зносу обладнання.

ДОТАЦІЯ

це вид фінансової допомоги, що надається державою або місцевими органами влади підприємствам, організаціям чи окремим верствам населення для покриття збитків або забезпечення безперебійної діяльності. Сутність цього поняття полягає у безповоротному виділенні коштів з бюджету у випадках, коли ринкова ціна на продукцію чи послуги є соціально нижчою за собівартість їх виробництва або коли суб'єкт потребує підтримки для виконання суспільно значущих функцій. У Бюджетному кодексі України міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує, визначено як дотацію вирівнювання.

Дотація виступає інструментом державного втручання в ринковий механізм, спрямованим на підтримку стратегічно важливих або збиткових галузей економіки, стимулювання виробництва та захист споживачів від цінових шоків. Оцінка ефективності дотаційного фінансування вимагає детального аналізу впливу державних вливань на цінову конкурентоспроможність, вивчення критеріїв розподілу бюджетних коштів та моніторингу ризиків виникнення викривлень у ринковому середовищі.

ДОТАЦІЯ ВИРІВНЮВАННЯ

це міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, який його отримує (ст. 2 Бюджетного кодексу України); надається з державного бюджету місцевим бюджетам. Сутність цього інструменту полягає у перерозподілі ресурсів на користь територій, де рівень власних доходів є недостатнім для фінансування повноважень і надання базових публічних послуг. Після бюджетної реформи 2014–2015 рр. горизонтальне вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів здійснюється за допомогою базової та реверсної дотацій, розрахунок яких ґрунтується на індексі податкоспроможності відповідного бюджету.

Дотація вирівнювання виступає базовим елементом системи міжбюджетних відносин, спрямованим на подолання територіальних диспропорцій та забезпечення єдиних державних соціальних стандартів на всій території країни. Оцінка ефективності цього трансферту вимагає аналізу стимулювальної функції бюджетної системи, оцінки впливу формульного розподілу на мотивацію місцевих органів влади щодо розширення власної податкової бази та контролю за якістю виконання капітальних видатків. Системне дослідження

динаміки дотації вирівнювання дає змогу регуляторам коригувати параметри фіскальної децентралізації, а інвесторам – оцінювати довгострокову платоспроможність та кредитний рейтинг органів місцевого самоврядування.

Доходи БЮДЖЕТУ

це сукупність усіх грошових надходжень, які формують фінансову базу для виконання завдань і функцій держави або органів місцевого самоврядування. Зміст цього поняття полягає у мобілізації ресурсів через систему податкових та неподаткових платежів, що законодавчо закріплені як джерела поповнення бюджетного фонду. Доходи бюджету включають податки, збори, митні платежі, доходи від управління державною або комунальною власністю, а також трансферти (зокрема міжбюджетні та від міжнародних організацій) та інші надходження, які використовуються для фінансування державних видатків та соціально-економічного розвитку.

Формування доходів бюджету відображає сукупність податкових, неподаткових та інших законодавчо закріплених надходжень, які забезпечують фінансову базу для виконання державою своїх внутрішніх і зовнішніх функцій. Фінансовий аналіз передбачає оцінку структури й еластичності податкової бази, моніторинг динаміки виконання план-графіків надходжень, вивчення частки грантів та офіційних трансфертів, а також оцінку чутливості доходів до макроекономічних шоків. Розуміння джерел та факторів стабільності бюджетних доходів дозволяє аналітикам об'єктивно оцінювати суверенний кредитний ризик, прогнозувати обсяг бюджетного дефіциту та будувати точні моделі обслуговування державного боргу.

Е

ЕКВАЙРИНГ

це надання банківської послуги, що дозволяє суб'єктам господарювання приймати до оплати платіжні картки або інші платіжні інструменти. Суть полягає у забезпеченні технічного та фінансового процесу обробки транзакцій, де банк-еквайр виступає гарантом перерахування коштів від покупця до

продавця. Процес охоплює надання обладнання, як-от POS-терміналів або платіжних шлюзів для інтернет-магазинів, а також виконання протоколів авторизації та клірингу, що завершуються зарахуванням суми платежу на рахунок торговця за вирахуванням комісійної винагороди.

Еквайринг виступає базовим елементом сучасної платіжної інфраструктури, що забезпечує взаємодію між продавцем, банком-еквайром, платіжною системою та банком-емітентом. Оцінка ефективності еквайрингових рішень вимагає аналізу безперебійності роботи торгових терміналів (POS) та інтернет-еквайрингу, перевірки відповідності стандартам безпеки (PCI DSS) та оцінки впливу законодавчих обмежень на ставки інтерчейндж.

ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

це встановлені Національним банком України обов'язкові кількісні показники, яких банки зобов'язані дотримуватися з метою забезпечення своєї фінансової стійкості, платоспроможності та захисту інтересів вкладників і кредиторів. Право Національного банку України встановлювати такі нормативи та вимагати їх дотримання закріплене законами України «Про Національний банк України» та «Про банки і банківську діяльність». Нормативи є ключовим інструментом пруденційного регулювання і формуються з урахуванням стандартів Базельського комітету з банківського нагляду.

До основних груп економічних нормативів належать нормативи капіталу (мінімальний розмір регулятивного капіталу, достатність регулятивного та основного капіталу), нормативи ліквідності (зокрема коефіцієнт покриття ліквідністю LCR та коефіцієнт чистого стабільного фінансування NSFR), нормативи кредитного ризику (максимальний розмір кредитного ризику на одного контрагента, великих кредитних ризиків, ризику за операціями з пов'язаними з банком особами), а також нормативи інвестування. Банки регулярно розраховують нормативи та звітують про них регулятору. Порушення нормативів є підставою для застосування Національним банком України заходів впливу – від письмового застереження та штрафу до обмеження операцій, а в разі суттєвого порушення нормативів капіталу – до віднесення банку до категорії проблемних або неплатоспроможних.

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ

це одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для проведення платіжних операцій, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами та є грошовим зобов'язанням емітента (Закон України «Про платіжні послуги»). Електронні гроші випускаються в обмін на отримані емітентом кошти та підлягають погашенню в порядку, встановленому законодавством; вони не є банківським вкладом і відрізняються від коштів на поточних рахунках тим, що існують у формі зобов'язання конкретного емітента.

Емітентами електронних грошей в Україні можуть бути банки, установи електронних грошей, що отримали відповідну ліцензію Національного банку України, а також інші особи, визначені законом. Від електронних грошей слід відрізняти безготівкові кошти на банківських рахунках, а також віртуальні активи, які не є зобов'язанням конкретного емітента і не мають статусу законного платіжного засобу. Електронні гроші використовуються в платіжних сервісах, електронних гаманцях і транспортних картках, забезпечуючи швидкість дрібних розрахунків. Водночас операції з ними підпадають під вимоги фінансового моніторингу, а для неідентифікованих користувачів регулятор встановлює граничні суми зберігання та обігу електронних грошей.

ЕМІСІЙНА РІЗНИЦЯ

це сума, на яку вартість розміщення акцій акціонерним товариством перевищує їх номінальну вартість. Сутність цього поняття полягає у формуванні додаткового капіталу під час первинного або вторинного розміщення цінних паперів, коли ринковий попит дозволяє залучити кошти понад суму, зафіксовану в статуті компанії як номінал акцій. Ця різниця не є операційним прибутком компанії, а належить до категорії власного капіталу, що відображається у звітності як додатковий вкладений капітал та слугує внутрішнім фінансовим ресурсом для розвитку бізнесу.

Формування емісійної різниці (емісійного доходу) відображає позитивну різницю між фактичною ціною первинного чи додаткового розміщення цінних паперів та їхньою номінальною вартістю, фіксуючи ринкову премію, яку інвестори готові сплачувати за капітал компанії. Фінансовий аналіз передбачає оцінку частки емісійного доходу у структурі власного капіталу (Additional Paid-in Capital), вивчення ефективності проведення IPO/SPO, аналіз

розмивання часток існуючих акціонерів (Dilution Effect) та моніторинг дотримання законодавчих обмежень щодо напрямів використання цього джерела. Розуміння механізмів акумуляції емісійної різниці дозволяє аналітикам об'єктивно оцінювати ринкову репутацію емітента, розраховувати показники покриття та обґрунтовувати стратегії залучення інвестицій без додаткового боргового навантаження.

ЕМІСІЯ ГРОШЕЙ

це випуск в обіг грошових знаків у будь-якій формі, що призводить до загального збільшення грошової маси в економіці. Зміст цього поняття полягає у забезпеченні економіки ліквідністю, необхідною для функціонування ринкового механізму, обслуговування товарообігу та інвестиційної діяльності. Емісія здійснюється центральним банком, який має монопольне право на створення грошової бази через безготівкову емісію (кредитування комерційних банків або купівлю активів) та готівкову емісію (випуск банкнот і монет). Надмірна емісія, яка не підкріплена зростанням реального виробництва товарів та послуг, як правило, призводить до знецінення грошей та інфляції.

Здійснення емісії грошей відображає процес випуску в обіг додаткових готівкових або безготівкових платіжних засобів, що безпосередньо збільшує грошову масу (агрегати M0, M1, M2, M3) і змінює обсяг грошової бази. Фінансовий аналіз передбачає оцінку грошового мультиплікатора, вивчення показників швидкості обігу грошей, аналіз балансу центрального банку та оцінку впливу емісійних каналів (кредитного, фондового, валютного) на цінову стабільність. Розуміння механізмів грошової емісії дозволяє аналітикам та інвесторам прогнозувати рівень інфляції (CPI/PPI), оцінювати динаміку процентних ставок і доходності державних облігацій, а також коригувати інвестиційні стратегії для захисту капіталу від знецінення.

ЕМІСІЯ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

це процес випуску в обіг цінних паперів певною юридичною особою або органом влади з метою залучення додаткового капіталу або перерозподілу прав власності. Суть полягає у створенні фінансових інструментів, таких як акції, облігації або похідні цінні папери, які посвідчують певні майнові та немайнові права їх власників, включаючи право на отримання доходу або

частку в капіталі. Процес емісії передбачає проходження процедур державної реєстрації випуску, публікацію проспекту емісії, розміщення паперів серед інвесторів та їх подальший обіг на організованому ринку.

Емісія цінних паперів виступає ключовим інструментом корпоративного фінансування, який дозволяє підприємствам та державним органам залучати довгострокові інвестиції на реалізацію стратегічних проєктів, реструктуризацію боргу або розширення діяльності. Оцінка емісійного процесу вимагає детального аналізу вибору між пайовими (акції) та борговими (облігації) інструментами, вивчення реакції ринку на оголошення про випуск (Announcement Effect) та дотримання вимог регуляторних органів щодо розкриття інформації.

ЕМІТЕНТ

це юридична особа або орган державної влади, що випускає в обіг цінні папери, грошові знаки або інші фінансові інструменти з метою залучення додаткового капіталу або регулювання грошового обігу. Сутність цього поняття полягає у визнанні емітента суб'єктом, який бере на себе зобов'язання перед власниками випущених активів, наприклад, виплачувати дивіденди, відсотки або погашати номінальну вартість паперів у встановлений термін. Емітентами можуть бути як корпорації, що прагнуть фінансувати інвестиційні проєкти, так і уряди чи муніципалітети, що формують ресурси для покриття бюджетних потреб.

Статус емітента накладає на суб'єкта господарювання суворі зобов'язання щодо розкриття інформації, дотримання регуляторних вимог фондового ринку та забезпечення рівних прав для всіх власників капіталу. Оцінка надійності емітента вимагає детального аналізу його репутаційного капіталу, вивчення прозорості структури власності, аналізу рівня інформаційної асиметрії між компанією та ринком, а також контролю за дотриманням ESG-стандартів.

ЕСКРОУ-РАХУНОК

це спеціальний банківський рахунок (рахунок умовного зберігання), на якому грошові кошти покупця зберігаються до моменту виконання продавцем своїх зобов'язань або настання інших визначених договором підстав (ст. 1076-1 Цивільного кодексу України). Зміст цього поняття полягає у

забезпеченні безпеки угоди для обох сторін. Банк виступає незалежним посередником, який контролює дотримання умов договору. Він перераховує кошти продавцю лише тоді, коли той надасть докази виконання домовленостей, наприклад, підтвердження права власності на нерухомість або факт поставки товару. У разі невиконання умов угоди кошти повертаються покупцю, що мінімізує ризики шахрайства або невиконання зобов'язань.

Ескроу-рахунок виступає ефективним інструментом мінімізації операційних та юридичних ризиків, який замінює класичні акредитиви чи банківські гарантії більш гнучким механізмом депонування. Оцінка ефективності застосування ескроу-механізмів вимагає детального аналізу рівня надійності банку-агента, перевірки чіткості алгоритмів верифікації виконання умов угоди та оцінки впливу тимчасового вилучення ліквідності на робочий капітал учасників.

ЕФЕКТИВНА ВІДСОТКОВА СТАВКА

це реальна річна вартість кредиту або дохідність фінансового інструменту з урахуванням усіх додаткових платежів, комісій та періодичності нарахування відсотків. Суть полягає в переведенні номінальної ставки до порівнянного вигляду, оскільки вона враховує ефект капіталізації, тобто нарахування складних відсотків. Вона дозволяє об'єктивно оцінити справжню ціну запозичення або інвестиції, оскільки номінальна ставка часто приховує реальні витрати позичальника, які виникають через графік погашення чи супутні банківські збори.

Ефективна відсоткова ставка виступає універсальним індикатором реальної вартості грошей у часі, який ліквідує викривлення, спричинені номінальними ставками та схемами виплат. Оцінка ефективної ставки вимагає детального аналізу умов контракту щодо частоти капіталізації (щомісячно, щоквартально, щороку), врахування одноразових і періодичних банківських комісій, а також оцінки впливу інфляційних очікувань на реальну купівельну спроможність майбутніх надходжень.

ЄДИНИЙ ПОДАТОК

це податок, що сплачується суб'єктами господарювання, які обрали спрощену систему оподаткування, обліку та звітності (глава 1 розділу XIV Податкового кодексу України). Його сплата замінює сплату низки загальнодержавних і місцевих податків, зокрема податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб з доходів підприємця, а також, за загальним правилом, податку на додану вартість. Єдиний податок належить до місцевих податків.

Платники єдиного податку поділяються на чотири групи. До першої і другої належать фізичні особи – підприємці з обмеженим колом видів діяльності та граничним обсягом доходу (відповідно 167 і 834 мінімальні заробітні плати), ставки для них встановлюються місцевими радами у фіксованому розмірі. Третю групу становлять фізичні та юридичні особи з доходом до 1167 мінімальних заробітних плат, які сплачують 5 % доходу (3 % для платників ПДВ). Четверта група охоплює сільськогосподарських товаровиробників, податок для яких обчислюється з площі земельних угідь. Платники єдиного податку зобов'язані дотримуватися граничного обсягу доходу та обмежень щодо видів діяльності; у разі їх порушення вони переходять на загальну систему оподаткування.

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК

це консолідований страховий внесок, збір якого здійснюється до системи загальнообов'язкового державного соціального страхування з метою забезпечення захисту у випадках, передбачених законодавством, прав застрахованих осіб на отримання страхових виплат за чинними видами страхування. Правові засади справляння внеску визначає Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 8 липня 2010 року.

Єдиний внесок не належить до податків і зборів, установлених Податковим кодексом України, проте його адміністрування з 2017 року здійснюють податкові органи. Основна ставка внеску становить 22 % бази нарахування;

для роботодавців базою є сума нарахованої заробітної плати, для фізичних осіб – підприємців – сума, визначена законом, але не менше мінімального страхового внеску. Роботодавець сплачує внесок за власний рахунок, а за невчасну сплату застосовуються штраф і пеня. Відомості про нарахування єдиного внеску відображаються в реєстрі застрахованих осіб і впливають на страховий стаж та розмір майбутньої пенсії.

ЖИРОРОЗРАХУНКИ

це система безготівкових розрахунків, за якої переказ коштів між рахунками учасників здійснюється на підставі розпоряджень клієнтів через спеціалізовані установи, такі як жиро-центри. Сутність цього поняття полягає у виключенні фізичного руху готівки. Банк списує кошти з рахунку платника та зараховує їх на рахунок отримувача шляхом внутрішніх бухгалтерських записів. Система жиророзрахунків є основою сучасного платіжного обороту, забезпечуючи високу швидкість, безпеку транзакцій та зручність для масових платежів, таких як комунальні послуги, податкові перерахування чи розрахунки між контрагентами в межах єдиного розрахункового простору.

Жиророзрахунки є елементом інфраструктури платіжних систем, що визначає ефективність обороту капіталу в економіці. Аналіз функціонування жиро-систем дозволяє оцінити швидкість руху безготівкових грошових потоків, рівень фінансової інтеграції та трансакційні витрати суб'єктів господарювання. Для наукових досліджень критично важливим є моделювання систем масових платежів, оцінка стійкості клірингових механізмів до системних ризиків та розробка стратегій цифровізації фінансових послуг для зменшення частки готівкового обігу та оптимізації міжбанківських розрахунків.

ЖОРСТКА ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

це комплекс заходів центрального банку, спрямований на обмеження обсягу грошової маси в обігу та стримування кредитної активності з метою зниження рівня інфляції та стабілізації національної валюти. Реалізація цієї політики передбачає підвищення облікової ставки, збільшення норми

обов'язкових резервів для комерційних банків, а також продаж державних цінних паперів на відкритому ринку для вилучення надлишкової ліквідності з фінансової системи.

Застосування інструментів жорсткої монетарної політики є ключовим механізмом подолання інфляційних очікувань та запобігання перегріву економіки. Аналіз наслідків такої політики включає оцінку її впливу на вартість за позичень, рівень споживчого та інвестиційного попиту, а також на динаміку економічного зростання. Розуміння специфіки жорсткої грошово-кредитної політики дозволяє суб'єктам господарювання прогнозувати зміни умов кредитування, адаптувати власні фінансові стратегії та забезпечувати стійкість бізнесу в умовах дорогих грошових ресурсів.

3

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРЕДИТУ

це сукупність майнових прав, гарантій або активів, які позичальник надає кредиту як гарантію виконання своїх зобов'язань за кредитним договором у разі настання неплатоспроможності. Зміст цього поняття полягає у зниженні ризиків кредитора шляхом надання йому юридичного права вилучити та реалізувати предмет застави або активувати інші форми забезпечення для погашення заборгованості, включаючи нараховані відсотки та неустойки. Забезпечення може бути речовим (застава, іпотека, притримання) або особистим (порука, гарантія), а також мати форму неустойки чи завдатку, що формує рівень «покриття» ризику та визначає умови кредитування, включаючи розмір відсоткової ставки.

Наявність забезпечення кредиту відображає надання позичальником або третіми особами застави (активів, цінних паперів, майна) чи гарантій для мінімізації кредитного ризику та покриття можливих збитків кредитора у разі невиконання зобов'язань. Фінансовий аналіз якості забезпечення передбачає дисконтування ринкової вартості застави (Haircut), розрахунок співвідношення кредиту до вартості застави (LTV – Loan-to-Value), оцінку рівня втрат у разі дефолту (LGD – Loss Given Default) та перевірку юридичної чистоти й ліквідності заставного майна. Розуміння механізмів забезпечення дозволяє аналітикам та ризик-менеджерам об'єктивно оцінювати якість кредитного портфеля, оптимізувати обсяги формування резервів під очікувані

кредитні збитки (ECL за МСФЗ 9) та підтримувати вимоги щодо достатності капіталу.

ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД БЮДЖЕТУ

це частина бюджету, кошти якої спрямовуються на фінансування видатків держави або місцевого самоврядування, що не мають цільового закріплення за конкретними джерелами надходжень. Суть полягає у забезпеченні універсальності бюджетних ресурсів, де доходи, що надходять до загального фонду (насамперед податки, збори та обов'язкові платежі), акумулюються у єдиний фінансовий ресурс для покриття видатків на утримання бюджетних установ, соціальні виплати, державне управління та обслуговування боргу. Кошти загального фонду не є жорстко пов'язаними з конкретними джерелами надходжень, що дозволяє урядам оперативно розподіляти ресурси відповідно до визначених пріоритетів бюджетної політики в межах затвердженого плану.

Загальний фонд бюджету виступає ядром системи публічних фінансів, яке визначає базову спроможність держави виконувати свої фундаментальні функції та реалізовувати макроекономічне регулювання. Оцінка стану загального фонду вимагає аналізу еластичності основних податкових надходжень (ПДВ, ПДФО, податок на прибуток), контролю за збалансованістю між загальним та спеціальним фондами й оцінки впливу касових розривів на капітальні видатки.

ЗАПОЗИЧЕННЯ БЮДЖЕТНІ

це операції із залучення державою або місцевими органами самоврядування фінансових ресурсів шляхом випуску цінних паперів або укладання кредитних угод, які передбачають зобов'язання щодо повернення отриманих коштів разом із нарахованими відсотками у встановлені терміни. Сутність цього поняття полягає у використанні боргових інструментів для фінансування дефіциту бюджету, реалізації масштабних інвестиційних проєктів або покриття тимчасових касових розривів. Бюджетні запозичення дозволяють залучати капітал із внутрішніх та зовнішніх ринків, проте вимагають ефективного управління борговим портфелем, щоб уникнути виникнення боргової кризи та не допустити надмірного тиску на державні фінанси в майбутньому.

Бюджетні запозичення виступають ключовим інструментом фінансового маневрування, який дозволяє згладжувати касові розриви бюджету та фінансувати масштабні публічні інвестиції без підвищення податкового навантаження. Оцінка наслідків боргового фінансування вимагає детального аналізу ефекту витіснення приватних інвестицій (Crowding-out Effect), вивчення впливу обсягів запозичень на рівень інфляції та дохідність бенчмарк-облігацій, а також контролю за дотриманням граничного обсягу боргу. Системний моніторинг боргової політики дає змогу регуляторам підтримувати довгострокову фінансову стійкість, а інституційним інвесторам – оцінювати надійність державних цінних паперів у системі ризик-менеджменту.

ЗАСТАВА

це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, при якому кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставадавець) зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами. Зміст цього поняття полягає у мінімізації кредитних ризиків шляхом обмеження розпорядчих прав власника майна та юридичного закріплення пріоритетного доступу кредитора до активу, що слугує гарантією повернення коштів. Застава може поширюватися на рухоме та нерухоме майно, майнові права, цінні папери та інші активи, які мають ринкову вартість і можуть бути обернені на грошові кошти у процесі реалізації.

Застава виступає правовим та економічним фундаментом заставного кредитування, що забезпечує зниження морального ризику (Moral Hazard) та узгодження інтересів боржника й кредитора. Оцінка заставної маси вимагає постійного моніторингу волатильності цінової кон'юнктури ринку заставного майна, контролю за виконанням вимог щодо страхування активів, перевірки дотримання заставних ковенант та аналізу судових і позасудових процедур звернення стягнення.

ЗВЕДЕНИЙ БЮДЖЕТ

це сукупність показників бюджетів усіх рівнів бюджетної системи, що використовуються для аналізу та визначення засад державного регулювання економічного і соціального розвитку країни. Сутність цього поняття полягає у консолідації доходів і видатків державного бюджету та місцевих бюджетів

у єдиний фінансовий документ, який відображає реальний обсяг фінансових ресурсів, що акумулюються та витрачаються державою через бюджетні канали. Зведений бюджет не затверджується як закон, проте він є ключовим інструментом для розробки бюджетної стратегії, оцінки загальнодержавного фіскального навантаження та визначення пропорцій розподілу коштів між центральним та регіональними рівнями управління.

Зведений бюджет виступає ключовим аналітичним інструментом державних органів для оцінки ефективності розподілу фінансових ресурсів між центральним урядом та органами місцевого самоврядування. Оцінка показників зведеного бюджету вимагає аналізу горизонтального та вертикального міжбюджетного вирівнювання, контролю за балансом між Державним бюджетом і місцевими фінансами в умовах децентралізації, а також оцінки впливу консолідованих капітальних видатків на економічне зростання.

ЗЕЛЕНИЙ БАНКІНГ (ЕКОЛОГІЧНІ ФІНАНСИ)

це стратегічний підхід у фінансовому секторі, що інтегрує екологічні, соціальні та управлінські критерії (ESG) у процес прийняття рішень, надання кредитних продуктів та інвестиційну діяльність. Суть полягає у спрямуванні капіталу на фінансування проєктів, які сприяють зниженню вуглецевого сліду, енергоефективності, розвитку відновлюваної енергетики та впровадженню технологій циркулярної економіки. Банки, що застосовують принципи зеленого банкінгу, не лише мінімізують власні екологічні ризики, але й стимулюють перехід бізнесу до сталого розвитку через створення пільгових умов фінансування для екологічно відповідальних підприємств та відмову від кредитування секторів з високим рівнем забруднення.

Зелений банкінг виступає ключовим каталізатором перерозподілу капіталу на користь низьковуглецевої та ресурсоефективної економіки, змінюючи пріоритети регуляторного нагляду та корпоративного управління. Оцінка ефективності моделей зеленого банкінгу вимагає аналізу регуляторних стимулів (зокрема «зеленого підтримувального коефіцієнта»), оцінки ефекту переходу на ціноутворення позик із прив'язкою до показників сталості (Sustainability-Linked Loans) та контролю за розкриттям нефінансової інформації (CSRD/TCFD).

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ФІНАНСОВЕ

це існуюча заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої, як очікується, призведе до вибуття ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди. Зміст цього поняття полягає у юридичному та економічному оформленні обов'язку сплатити грошові кошти або надати інші активи контрагенту у визначений строк відповідно до умов договору чи нормативно-правових актів. Фінансові зобов'язання класифікуються за термінами виконання (короткострокові та довгострокові) та за ступенем забезпечення, формуючи базу пасивів балансу, які разом із власним капіталом визначають структуру фінансування діяльності компанії.

Визнання фінансових зобов'язань відображає наявність у підприємства або фінансової установи контрактного обов'язку передати грошові кошти чи інші фінансові активи контрагенту або обмінятися з ним активами/зобов'язаннями на потенційно несприятливих умовах. Фінансовий аналіз передбачає оцінку зобов'язань за амортизованою або справедливою вартістю згідно з МСФЗ 9 (IFRS 9), розрахунок метрик боргового навантаження (Debt/EBITDA, Net Debt, Interest Coverage Ratio), вивчення часового профілю погашення (Maturity Structure) та оцінку рефінансувального ризику. Розуміння структури й вартості зобов'язань дозволяє аналітикам об'єктивно оцінювати платоспроможність емітента, розраховувати вартість залучення позикового капіталу (Cost of Debt) та запобігати порушенню кредиторських ковенантів.

ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ

це сукупність боргових зобов'язань держави перед нерезидентами – іноземними державами, міжнародними фінансовими організаціями, іноземними банками та іншими приватними кредиторами, що виражені в іноземній валюті або підлягають погашенню в іноземній валюті. Суть полягає у залученні капіталу з-за кордону для фінансування бюджетного дефіциту, реалізації інфраструктурних проєктів або підтримки платіжного балансу, коли внутрішніх ресурсів держави недостатньо. Специфіка зовнішнього боргу полягає у наявності валютного ризику. При девальвації національної валюти реальний тягар обслуговування боргу для державного бюджету суттєво зростає, що створює ризики для макроекономічної стабільності.

Зовнішній державний борг виступає вагомим джерелом покриття фіскального та поточного дефіциту рахунку платіжного балансу, але водночас генерує високі валютні й рефінансувальні ризики для фінансової системи. Оцінка наслідків зовнішнього заборгування вимагає детального аналізу чутливості боргових виплат до девальваційних шоків, вивчення впливу боргового навантаження на суверенний рейтинг країни та оцінки ризиків потрапляння у «боргову пастку» (Debt Trap), коли нові запозичення спрямовуються виключно на обслуговування попередніх боргових зобов'язань. Системний моніторинг зовнішнього боргу дає змогу урядовим регуляторам підтримувати довгострокову фіскальну стійкість, а міжнародним інвесторам – коректно оцінювати премію за суверенний ризик (Credit Default Swap / CDS spreads).

ЗОЛОТИЙ СТАНДАРТ

це монетарна система, при якій грошовою одиницею держави є певна фіксована вага золота, а національна валюта вільно конвертується в цей дорогоцінний метал за встановленим курсом. Зміст цього поняття полягає у прив'язці грошової маси до фізичних запасів золота в центральному банку, що автоматично обмежує можливості уряду щодо безконтрольної емісії грошей та забезпечує стабільність валютних курсів у довгостроковій перспективі. Функціонування золотого стандарту передбачало вільний рух золота між країнами, що створювало механізм саморегулювання платіжних балансів через вплив відтоку чи притоку металу на рівень внутрішніх цін та процентних ставок.

Золотий стандарт виступав історичним режимом жорсткої прив'язки грошової пропозиції до обмеженого фізичного ресурсу, який забезпечував високу довгострокову стабільність цін, але позбавляв держави можливості проводити дискреційну монетарну політику. Оцінка наслідків застосування золотого паритету вимагає детального аналізу вразливості економіки до зовнішніх дефляційних імпульсів, вивчення обмежень щодо використання інструментів останнього кредитора (Lender of Last Resort) під час банківських панік та дослідження причин відмови від золотомонетного, золотозливкового та золотодевізного стандартів на користь сучасного таргетування інфляції. Системний порівняльний аналіз дає змогу оцінити жорсткість монетарних обмежень, механізми трансмісії міжнародних криз та ефективність застосування кількісного пом'якшення (QE) у сучасних фіатних системах.

ЗОЛОТОВАЛЮТНІ РЕЗЕРВИ

це високоліквідні фінансові активи, що перебувають у розпорядженні центрального банку та уряду і можуть бути використані для негайного фінансування дефіциту платіжного балансу, інтервенцій на валютних ринках для підтримки курсу національної валюти або виконання інших завдань у сфері монетарної політики. Сутність цього поняття полягає у формуванні «подушки безпеки» країни, яка складається з іноземної валюти, монетарного золота, спеціальних прав запозичення (СПЗ) та резервної позиції в МВФ. Наявність достатнього рівня резервів є ключовим індикатором суверенної кредитоспроможності, що забезпечує довіру до національної фінансової системи та гарантує виконання зовнішніх зобов'язань держави навіть у періоди економічних криз.

Золотовалютні резерви виступають фундаментальним фінансовим буфером держави, який забезпечує захист національної економіки від зовнішніх шоків, підтримує довіру іноземних інвесторів та гарантує своєчасне обслуговування зовнішніх боргових зобов'язань. Оцінка ефективності використання резервів вимагає аналізу балансу між вимогами абсолютної ліквідності, надійності та доходності при розміщенні активів у першокласні іноземні інструменти (перш за все US Treasuries та інші суверенні облігації AAA-рейтингу), вивчення впливу резервних інтервенцій на грошову базу (стерилізація ліквідності) та оцінки ризиків санкційного чи геополітичного блокування активів. Системне управління резервними активами дає змогу регуляторам запобігати валютним кризам та забезпечувати загальну макрофінансову стабільність.

ІНВЕСТИЦІЇ

це вкладення капіталу в об'єкти підприємницької чи іншої діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту. Суть інвестицій полягає в перенесенні споживання в часі: інвестор відмовляється від використання коштів сьогодні, щоб отримати більший дохід у майбутньому. Інвестиції поділяються на реальні (придбання обладнання, будівництво об'єктів) та фінансові (придбання цінних паперів, розміщення банківських депозитів).

Інвестиції виступають базовим рушієм розширеного відтворення, який забезпечує модернізацію виробничих потужностей, впровадження інновацій та зростання конкурентоспроможності підприємства на ринку. Оцінка інвестиційної привабливості вимагає детального аналізу інвестиційного клімату, врахування ризику ліквідності, вивчення чутливості проєктів до зміни процентних ставок чи інфляції та застосування інструментів хеджування.

ІНВЕСТИЦІЙНА КОМПАНІЯ

це фінансова установа, яка акумулює кошти приватних та інституційних інвесторів для їх подальшого розміщення в різні активи з метою отримання доходу. Суть діяльності полягає у професійному управлінні капіталом, за якого компанія діє як посередник між вкладниками та ринком цінних паперів. Інвестиційні компанії формують портфелі з акцій, облігацій та інших фінансових інструментів, забезпечуючи інвесторам доступ до ринків, які потребують спеціальних знань та значного обсягу коштів для ефективного входження.

Інвестиційна компанія виступає ключовим фінансовим посередником на ринку капіталів, що забезпечує трансформацію заощаджень у професійно керовані інвестиційні портфелі та знижує трансакційні витрати для інвесторів. Оцінка надійності інвестиційної компанії вимагає детального аналізу її кредитного рейтингу, перевірки ліцензій на ведення професійної діяльності на ринках капіталу, оцінки ефективності систем внутрішнього контролю й ризик-менеджменту, а також моніторингу прозорості звітності.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ СЕРТИФІКАТ

це цінний папір, який розміщується компанією з управління активами пайового інвестиційного фонду та посвідчує право власності інвестора на частку в цьому фонді. Суть інструменту полягає в тому, що дрібні та середні інвестори можуть брати участь у прибутках від портфеля активів без необхідності самостійного управління кожним активом. Власник сертифіката має право на пропорційну частку доходів від інвестиційної діяльності фонду, а у відкритих та інтервальних фондах – також на викуп сертифікатів у порядку, встановленому регламентом фонду.

Інвестиційні сертифікати виступають ефективним інструментом колективного інвестування, який забезпечує залучення капіталу роздрібних і

інституційних інвесторів під професійне управління КУА. Оцінка привабливості інвестиційних сертифікатів вимагає детального аналізу інвестиційної декларації фонду, оцінки кредитної якості та волатильності базових активів у складі ПІФ, перевірки дотримання вимог регулятора (НКЦПФР) щодо прозорості звітності та аналізу ризику дисконту/премії до NAV при торгівлі на вторинному ринку.

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ФОНД

це фінансова структура, яка об'єднує кошти багатьох інвесторів для формування спільного інвестиційного портфеля та професійного управління цими ресурсами. Суть фонду полягає у розподілі ризиків між учасниками та наданні дрібним вкладникам можливості інвестувати в різні класи активів, такі як акції, облігації, нерухомість або сировинні товари. Прибуток від діяльності фонду розподіляється між інвесторами пропорційно до їхніх часток після вирахування витрат на управління.

Функціонування інвестиційного фонду дозволяє здійснювати оперативну диверсифікацію ресурсів та отримувати доступ до широкого спектра ринкових інструментів. Професійне управління активами фонду забезпечує моніторинг ринкових тенденцій і контроль за виконанням обраної стратегії, що зменшує вразливість капіталу до несприятливих зовнішніх факторів. Вибір фонду передбачає дослідження його інвестиційної декларації, перевірку прозорості звітності та аналіз динаміки зростання активів у минулих періодах. Ефективна структура фонду забезпечує оптимальне співвідношення між рівнем ризику та очікуваною дохідністю вкладень.

ІНДЕКСАЦІЯ (ФІНАНСОВА)

це механізм коригування грошових величин та зобов'язань для збереження їхньої реальної вартості в умовах інфляції. Суть процесу полягає у перерахунку сум доходів або платежів відповідно до зміни індексу споживчих цін або інших офіційних показників. Застосування цього інструменту дозволяє нівелювати знецінення грошей протягом певного періоду, захищаючи купівельну спроможність фізичних осіб і суб'єктів господарювання.

Механізм індексації виступає інструментом мінімізації інфляційних ризиків шляхом прив'язки грошових виплат або вартості товарів і послуг до офіційних індексів інфляції. Включення умов індексації до довгострокових

договорів оренди, оплати праці чи кредитування дає змогу зберігати реальну вартість грошових потоків і запобігати збиткам від падіння купівельної спроможності. Аналіз і регулярний моніторинг інфляційних показників сприяють своєчасному коригуванню тарифів і цін, підтриманню стабільності операційних доходів та збереженню балансу інтересів між сторонами угод.

ІНДОСАМЕНТ

це передавальний напис на зворотному боці цінного паперу або на додатковому аркуші (алонжі), який засвідчує перехід прав за цим документом від однієї особи до іншої. Суть індосаменту полягає у забезпеченні обіговості векселів, чеків та інших ордерних цінних паперів, що дозволяє їхнім власникам передавати права вимоги без укладення окремого договору про відступлення права вимоги. Особа, яка вчиняє такий напис, називається індосантом, а особа, на користь якої здійснюється передача, – індосатом.

На практиці, передавальний напис (індосамент) слугує інструментом швидкої передачі прав вимоги за ордерними цінними паперами та забезпечення виконання зобов'язань. При роботі з векселями фундаментальне значення має перевірка безперервності й юридичної коректності ланцюга індосаментів, а також наявність банківського авалю для підвищення надійності документа. Застосування видів індосаменту (зокрема іменного чи бланкового) дає змогу регулювати ступінь відповідальності сторін у розрахункових операціях та запобігати ризикам визнання цінних паперів недійсними.

ІНДОСАНТ

це фізична або юридична особа, яка володіє цінним папером і передає права за ним іншій особі шляхом вчинення передавального напису на документі. Суть ролі індосанта полягає у прийнятті на себе відповідальності за акцепт і платіж за векселем перед наступними держателями. У разі якщо основний боржник не виконує своїх обов'язків, індосант несе солідарну відповідальність перед наступними власниками цінного паперу, якщо інше не обумовлено застереженням «без обороту на мене» у написі.

Статус індосанта поєднує можливості оперативного розрахунку ордерними цінними паперами з юридичними ризиками солідарної відповідальності. Передача векселя або чека шляхом індосування дає змогу погашати заборгованість перед контрагентами, але створює зобов'язання перед наступними

векселедержателями в разі невиконання платежу основними боржниками. Оцінка надійності кожного індосанта у ланцюгу передачі дозволяє вимірювати ризики висунення регресних вимог, правильно оцінювати якість цінних паперів та мінімізувати втрати при управлінні розрахунковими операціями.

ІНКАСО

це банківська розрахункова операція, за якої банк за дорученням свого клієнта здійснює дії щодо отримання від платника платежу або акцепту. Суть інкасо полягає в тому, що банк діє як посередник, який передає платникові комерційні чи фінансові документи лише після здійснення ним оплати або акцепту векселя. Ця форма розрахунків забезпечує продавцеві контроль над товаророзпорядчими документами, а отже і над товаром, до моменту отримання платежу від покупця. Міжнародною основою інкасових операцій є Уніфіковані правила з інкасо Міжнародної торгової палати.

Розрахунки за допомогою інкасо слугують способом мінімізації ризиків при здійсненні міжнародних торговельних операцій або значних внутрішніх угод. Документарне інкасо захищає продавця від ризику втрати контролю над товаром без оплати, оскільки банк передає товаророзпорядчі документи покупцю лише після виконання платіжних умов. Ефективне застосування цього інструменту вимагає точних банківських інструкцій для запобігання затримкам у документному обігу, а також чіткого розмежування чистого й документарного інкасо для забезпечення балансу інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності.

ІНСАЙДЕРСЬКА ІНФОРМАЦІЯ

це конфіденційна інформація про емітента, його цінні папери або фінансові інструменти, яка не була оприлюднена і розголошення якої може суттєво вплинути на ринкову ціну цих активів. Суть поняття полягає в неправомірній перевазі, яку можуть отримати особи, що мають доступ до таких відомостей через свою посаду або професійні обов'язки. Використання цієї інформації для вчинення правочинів з фінансовими інструментами класифікується як інсайдерська торгівля; в Україні незаконне використання інсайдерської інформації є кримінально караним діянням (ст. 232-1 Кримінального кодексу України).

Дотримання правил роботи з інсайдерською інформацією виступає фундаментальним принципом корпоративного управління та функціонування справедливого ринку. Організації зобов'язані впроваджувати чіткі стандарти контролю доступу до неоприлюднених суттєвих даних і ведення списків інсайдерів для попередження зловживань та некоректного використання ринкових переваг. Прийняття інвестиційних рішень вимагає використання лише публічної фінансової звітності та оприлюдненої аналітики. Розуміння нормативних обмежень щодо використання непублічної інформації запобігає регуляторним санкціям і підтримує репутаційну стійкість суб'єктів господарювання.

ІНСТИТУТИ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ (ICI)

це інститути, які залучають кошти багатьох інвесторів на умовах спільного інвестування для подальшого розміщення цих ресурсів у цінні папери, корпоративні права, нерухомість та інші активи. Суть поняття полягає в колективному інвестуванні, за якого активами інституту управляє компанія з управління активами в інтересах учасників. Відповідно до Закону України «Про інститути спільного інвестування» до ICI належать пайові та корпоративні інвестиційні фонди.

У практичній діяльності використання ICI дозволяє досягти високого рівня диверсифікації портфеля навіть з відносно невеликим початковим капіталом. Професійне управління активами мінімізує ризики, пов'язані з відсутністю часу чи компетенцій для самостійного аналізу ринку цінних паперів. При виборі конкретного інституту звертають увагу на інвестиційну стратегію фонду, рівень комісійних витрат на управління та історичні показники доходності. Грамотне інтегрування ICI в загальну структуру інвестиційного портфеля сприяє стабільному зростанню капіталу в довгостроковій перспективі та допомагає оптимізувати податкові зобов'язання.

ІНСТИТУЦІЙНІ ІНВЕСТОРИ

це фінансові установи, які акумулюють значні обсяги капіталу від багатьох дрібних вкладників або компаній для подальшого інвестування на фондовому ринку та в інші активи. Суть поняття полягає в тому, що ці організації діють як професійні учасники ринку; до них належать пенсійні фонди, страхові компанії, інвестиційні та хедж-фонди, а також банківські установи.

Завдяки великим масштабам капіталу вони можуть впливати на динаміку цін на ринках та вимагати вищого рівня корпоративного управління від компаній, у які інвестують.

Функціонування інституційних інвесторів визначає основні ринкові тренди та забезпечує перерозподіл масштабних обсягів капіталу на глобальних фінансових ринках. Великий розмір керованих портфельів зумовлює орієнтацію таких організацій на довгострокове інвестування, систематичну диверсифікацію та проведення ретельного аудиту перед входженням у капітал емітентів. Інвестиційні рішення інституційних інвесторів виступають індикатором надійності активів для інших учасників ринку, а залучення їхніх ресурсів вимагає високого рівня корпоративної прозорості, публічної звітності та дотримання стандартів інформаційного розкриття.

Інфляція

це процес підвищення загального рівня цін на товари та послуги в економіці протягом певного періоду, що супроводжується зниженням купівельної спроможності грошової одиниці. Суть явища полягає у знеціненні грошей, коли за ту саму суму з часом можна придбати менше товарів, ніж раніше. Інфляція може бути зумовлена надмірною грошовою масою в обігу, зростанням виробничих витрат (інфляція витрат) або підвищенням сукупного попиту, що перевищує можливості виробництва (інфляція попиту). В Україні офіційним показником інфляції є індекс споживчих цін, який розраховує Державна служба статистики.

Процеси інфляції виступають визначальним фактором при плануванні витрат, ціноутворенні та формуванні інвестиційних стратегій. Зростання рівня цін змушує адаптувати прайс-листи для збереження маржинальності угод та коригувати прогнози грошових потоків відповідно до зміни купівельної спроможності грошей. Для захисту капіталу від знецінення застосовують перерозподіл ресурсів у реальні активи або фінансові інструменти з індексованою дохідністю. Розуміння механізмів інфляції забезпечує адаптивність фінансової стратегії до змінного макроекономічного середовища та захист оборотних коштів від втрати вартості.

ІНФРАСТРУКТУРА ФІНАНСОВОГО РИНКУ

це сукупність установ, систем, правил та технологічних процесів, що забезпечують безперебійне проведення фінансових операцій та обіг активів між учасниками ринку. Суть інфраструктури полягає у створенні безпечного та ефективного середовища для укладання правочинів, клірингу, розрахунків та обліку цінних паперів. До її складу належать фондові біржі, центральні депозитарії, клірингові установи, центральні контрагенти, платіжні системи та системи розрахунків за цінними паперами.

Функціонування інфраструктури ринку виступає основою для мінімізації операційних ризиків при здійсненні фінансових транзакцій та забезпечення безперебійного обігу активів. Стабільна діяльність депозитаріїв, бірж та клірингових установ гарантує своєчасність виконання договірних зобов'язань і точність обліку прав власності. Сучасні технологічні рішення в межах ринкової інфраструктури дозволяють оптимізувати комісійні витрати, підвищити швидкість розрахунків та забезпечити прозорість операційної діяльності, що формує інституційну довіру й підтримує загальну макроекономічну стабільність.

ІПОТЕКА

це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх грошових вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами. Право власності на майно при цьому залишається за іпотекодавцем. Цей інструмент дозволяє отримувати довгострокове фінансування під відносно нижчі відсоткові ставки, оскільки ризик кредитора знижується завдяки цінному забезпеченню. Порядок звернення стягнення на предмет іпотеки визначає Закон України «Про іпотеку».

Іпотечне кредитування виступає інструментом довгострокового фінансування капітальних інвестицій або залучення ресурсів під заставу нерухомості. Аналіз іпотечних угод передбачає оцінку ризиків зміни вартості заставного майна, прогнозування здатності обслуговувати боргові зобов'язання та врахування повних витрат на страхування й оформлення застави. Оптимальне використання іпотечних кредитів дозволяє розширювати

матеріально-технічну базу та підвищувати ефективність використання активів без одноразових критичних витрат власного капіталу.

К

КАЗНАЧЕЙСЬКА СИСТЕМА ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

це спосіб організації виконання бюджету, за якого облік доходів і видатків, а також управління бюджетними коштами здійснюються виключно через єдину систему органів Державної казначейської служби. Суть системи полягає в концентрації всіх бюджетних ресурсів на єдиному казначейському рахунку, що дозволяє державі здійснювати повний контроль за цільовим використанням коштів, мінімізувати ризики та забезпечити оперативне управління ліквідністю державних фінансів. У цій моделі комерційні банки виконують лише технічні функції, тоді як усі платіжні операції розпорядників бюджетних коштів проходять через казначейські рахунки.

Механізм казначейського обслуговування забезпечує дотримання бюджетної дисципліни та виконання процедур контролю при здійсненні публічних видатків. Обслуговування через казначейську систему охоплює реєстрацію бюджетних зобов'язань, перевірку підтвердних документів та відкриття фінансування згідно із затвердженими кошторисами. Впровадження систем дистанційного обслуговування й електронного документообігу мінімізує операційні затримки, запобігає блокуванню рахунків та забезпечує безперервне фінансове забезпечення діяльності бюджетних установ у межах визначених граничних обсягів.

КАЗНАЧЕЙСЬКІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

це державні цінні папери, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед фізичних та юридичних осіб і засвідчують внесення їхніми власниками коштів до бюджету, що дає право на отримання доходу протягом строку володіння цими паперами. Суть цього інструменту полягає у залученні державою додаткових фінансових ресурсів для покриття дефіциту бюджету або фінансування конкретних державних програм без збільшення грошової маси в обігу. На відміну від облігацій внутрішньої державної позики,

казначейські зобов'язання частіше орієнтовані на широке коло інвесторів і мають специфічні умови щодо термінів обігу та виплати відсоткових доходів.

Казначейські зобов'язання слугують високонадійним борговим інструментом із гарантованим державним забезпеченням, що мінімізує ризики неповернення капіталу. Їх використання дає змогу розміщувати тимчасово вільні кошти для отримання прогнозованого доходу з фіксованою чи плаваючою ставкою. Залучення казначейських зобов'язань до складу активів забезпечує диверсифікацію портфеля та гнучке управління ліквідністю, а розрахунок підсумкової дохідності спирається на аналіз податкових умов та строків виплати купонів.

КАПІТАЛ

це сукупність ресурсів у вигляді грошових коштів, майна, інтелектуальних цінностей та обладнання, що використовуються в процесі виробництва товарів або надання послуг з метою отримання прибутку. Суть поняття полягає в здатності цих ресурсів приносити додаткову вартість при їх ефективному поєднанні та інвестуванні. Капітал поділяється на основний, що бере участь у виробництві протягом тривалого часу, та оборотний, що повністю споживається в кожному виробничому циклі, а також класифікується за джерелами формування на власний та залучений.

Управління капіталом є системним процесом формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, спрямованим на оптимізацію структури капіталу для мінімізації його середньозваженої вартості (WACC) та максимізації ринкової вартості суб'єкта господарювання. Аналіз ефективності капіталу передбачає регулярний розрахунок показників рентабельності (ROE, ROCE), оцінку фінансового важеля (Financial Leverage) та моніторинг показників платоспроможності для збереження балансу між ризиком дефолту та потенціалом зростання. Обґрунтоване співвідношення власних та залучених джерел фінансування дозволяє розширювати масштаби операційної та інвестиційної діяльності, оптимізувати податкові щити та забезпечувати довгострокову конкурентоспроможність.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ ВІДСОТКІВ

це процес нарахування відсотків на відсотки, за якого нарахований дохід за певний період додається до основної суми вкладу або кредиту, стаючи

частиною бази для нарахування відсотків у наступному періоді. Суть явища полягає у використанні принципу складних відсотків, що дозволяє значно прискорити зростання накопичувальної суми для інвесторів або збільшити загальну суму боргу для позичальників. Чим частіше відбувається капіталізація, тим вищою стає ефективна відсоткова ставка порівняно з номінальною.

Механізм капіталізації відсотків є визначальним чинником при виборі депозитно-кредитних продуктів та оцінці вартості позикових ресурсів. При розміщенні коштів інструменти з частою капіталізацією забезпечують максимізацію підсумкової дохідності за рахунок складного відсотка, а при залученні кредитів вимагають точного розрахунку для контролю за накопичувальним зростанням боргу. Обчислення майбутньої вартості грошей із урахуванням періодичності капіталізації дає змогу об'єктивно порівнювати умови фінансових угод та оптимізувати обсяги платіжних зобов'язань.

КАПІТАЛЬНІ ВИДАТКИ

це витрати бюджету або підприємства, спрямовані на створення або придбання необоротних активів, а також на здійснення інвестиційних проєктів, які забезпечують розвиток виробничого потенціалу та приносять економічні вигоди протягом тривалого періоду. Суть поняття полягає у вкладенні коштів у довгострокові активи, такі як будівництво, реконструкція, придбання обладнання, розробка програмного забезпечення чи модернізація інфраструктури. На відміну від поточних витрат, які забезпечують лише виконання поточної діяльності, капітальні видатки спрямовані на нарощування вартості активів та зміцнення майбутньої конкурентоспроможності.

Управління капітальними видатками спрямоване на стратегічне обґрунтування доцільності довгострокових інвестицій та визначення показників їхньої окупності. Застосування методів інвестиційного аналізу (включаючи розрахунок чистої теперішньої вартості та внутрішньої норми прибутковості) забезпечує об'єктивну оцінку проєктів до моменту виділення фінансування. Ефективний контроль капітальних витрат дає змогу оптимізувати використання ресурсів, проводити модернізацію матеріально-технічної бази та підтримувати стійкі темпи зростання в умовах змінного економічного середовища.

КАСОВЕ ВИКОНАННЯ БЮДЖЕТУ

це процес відображення операцій з надходження доходів та здійснення витратів бюджету на рахунках у системі органів Державної казначейської служби в момент їх фактичного здійснення. Суть поняття полягає у забезпеченні обліку руху грошових коштів через єдиний казначейський рахунок, що дозволяє в режимі реального часу відстежувати стан наповнення бюджету та фінансування запланованих витрат. На відміну від методу нарахувань, касовий метод фіксує операцію лише в момент реального перерахування грошових коштів, що є основою для контролю за цільовим використанням державних ресурсів та забезпеченням збалансованості бюджету.

Касове виконання бюджету забезпечує фактичний рух грошових коштів відповідно до затверджених кошторисних лімітів та встановлених термінів розрахунків. Проведення платіжних операцій через орган казначейства юридично підтверджує погашення бюджетних зобов'язань за отримані товари, роботи й послуги. Точне дотримання процедур касового виконання дає змогу контролювати обсяги кредиторської заборгованості, запобігати виникненню прострочених платежів та підтримувати стабільне фінансування діяльності згідно з вимогами бюджетного права.

КАСОВИЙ МЕТОД

це спосіб визначення дати виникнення податкових зобов'язань або фінансових результатів, при якому доходи та витрати визнаються лише в момент фактичного надходження або вибуття грошових коштів на рахунки чи в касу. Суть методу полягає у прив'язці фінансового обліку до реального руху готівкових та безготівкових ресурсів, що дозволяє уникнути відображення в обліку сум, які ще не були фактично отримані або сплачені. На відміну від методу нарахувань, де операції фіксуються в момент їх здійснення незалежно від часу розрахунків, касовий метод дає можливість узгодити момент сплати податків з моментом отримання реальної грошової маси.

Касовий метод є методом бухгалтерського та податкового обліку, за якого доходи визнаються в момент фактичного отримання грошових коштів (або інших форм компенсації), а витрати – після їх фактичної сплати. Застосування касового методу дозволяє уникати передчасного вилучення оборотних коштів на сплату податкових зобов'язань до моменту реального надходження оплати від контрагентів, що є критичним для операцій із тривалим

розрахунковим циклом. Моніторинг та синхронізація касових надходжень і виплат за цим методом підвищують точність управління ліквідністю, підтримують поточну платоспроможність та знижують залежність від короткострокового залучення позикового капіталу.

КАСОВИЙ РОЗРИВ

це ситуація, за якої у підприємства виникає тимчасова нестача грошових коштів, необхідних для виконання фінансових зобов'язань у певний момент часу, попри те, що загалом компанія може бути прибутковою. Суть явища полягає у розбіжності між графіками надходження коштів від дебіторів та графіками здійснення поточних виплат, таких як сплата податків, заробітна плата, розрахунки з постачальниками чи погашення кредитів. Це не означає банкрутство, а вказує на дефект в управлінні ліквідністю, коли активи компанії не можуть бути швидко перетворені на гроші для покриття термінових потреб.

Управління касовим розривом спрямоване на усунення тимчасової недостатності грошових коштів для покриття поточних зобов'язань шляхом формування платіжного календаря та контролю дебіторської заборгованості. Для покриття тимчасового дефіциту ліквідності застосовують інструменти короткострокового фінансування (овердрафт, факторинг) або коригують графіки виплат. Системне прогнозування грошових потоків мінімізує виникнення касових розривів, забезпечуючи безперебійність операційної діяльності та виконання умов договорів з контрагентами.

КВАЗІГРОШІ

це високоліквідні фінансові активи, які не є безпосереднім засобом обігу, але за потреби можуть бути швидко та з мінімальними витратами конвертовані в готівку або безготівкові гроші. Суть поняття полягає в тому, що ці інструменти виконують функцію накопичення вартості та засобу збереження багатства, проте потребують додаткових дій для використання у розрахунках. До складу квазігрошей зазвичай відносять строкові депозити, ощадні рахунки, депозитні сертифікати та інші короткострокові фінансові вкладення, які враховуються у широких грошових агрегатах (наприклад, М2 або М3).

Квазігроші виступають інструментом управління ліквідністю, що забезпечує отримання доходу від тимчасово вільних ресурсів за умови збереження капіталу та високої швидкості їх конвертації у платіжні засоби. При плануванні фінансових потоків враховують строк і умови трансформації цих активів у абсолютну ліквідність для підтримання безперебійності операційної діяльності. Моніторинг динаміки квазігрошей у складі грошових агрегатів дозволяє оцінювати загальний стан грошового ринку та передбачати вектор зміни монетарної політики, вартість запозичень та рівень інфляції.

КІЛЬКІСНЕ ПОМ'ЯКШЕННЯ

це нетрадиційний інструмент монетарної політики, за якого центральний банк здійснює масштабну купівлю фінансових активів – насамперед довгострокових державних облігацій, а також іпотечних і корпоративних цінних паперів – за рахунок емісії резервів, збільшуючи обсяг свого балансу. Його застосовують, коли короткострокові процентні ставки наблизилися до нульової межі і традиційне зниження облікової ставки вже не забезпечує достатнього стимулювального ефекту. Метою є зниження довгострокових ставок, підтримання кредитування та запобігання дефляції.

Програми кількісного пом'якшення застосовували Банк Японії (з 2001 р.), Федеральна резервна система США та Банк Англії – у відповідь на світову фінансову кризу 2008–2009 рр., Європейський центральний банк – з 2015 р.; масштабні програми запроваджувалися також під час пандемії COVID-19. Від кількісного пом'якшення відрізняють якісне пом'якшення, за якого змінюється структура активів центрального банку на користь більш ризикових без суттєвого збільшення його балансу. Оцінка ефективності таких програм охоплює їх вплив на криву дохідності, ціни активів, валютний курс та інфляційні очікування; серед ризиків називають формування цінових «бульбашок» і складність подальшого згортання стимулів.

КЛІРИНГ

це система безготівкових розрахунків за зобов'язаннями, що виникають у процесі торгівлі товарами, цінними паперами або послугами, яка базується на заліку взаємних вимог та зобов'язань між учасниками ринку. Суть процедури полягає у визначенні чистих позицій кожного учасника, що дозволяє суттєво зменшити обсяг фактичних переказів грошових коштів, оскільки

розрахунки здійснюються не за кожною окремою операцією, а за їх підсумковим сальдо. Цей механізм забезпечує високу ефективність ринків, мінімізує кредитні ризики та оптимізує використання ліквідності всіма залученими сторонами.

Механізм клірингу виступає ключовим інструментом мінімізації операційних витрат та оптимізації розрахункових операцій на фінансових і товарних ринках. Проведення взаємозаліку вимог і зобов'язань (неттінгу) дозволяє зменшити комісійні витрати за угодами, прискорити обіг капіталу та раціонально використовувати заставне забезпечення. Участь клірингових установ (центральных контрагентів) гарантує виконання зобов'язань, підтримуючи стабільність фінансових розрахунків і мінімізуючи ризики за умов ринкової нестабільності.

КЛІРИНГОВА УСТАНОВА

це спеціалізована організація, яка виступає посередником у системі безготівкових розрахунків між учасниками фінансового ринку, забезпечуючи проведення клірингу, обчислення нетто-позицій та гарантування виконання зобов'язань за укладеними угодами. Суть діяльності такої установи полягає у централізації процесів звірювання даних щодо операцій, перевірці наявності активів та проведенні остаточних взаєморозрахунків, що мінімізує ризики невиконання зобов'язань контрагентами. Часто клірингова установа бере на себе функцію центрального контрагента, стаючи покупцем для кожного продавця та продавцем для кожного покупця, тим самим ізолюючи учасників ринку від прямих кредитних ризиків одне одного.

У практичній діяльності взаємодія з кліринговою установою є обов'язковою умовою при роботі на організованих фінансових ринках, зокрема при торгівлі цінними паперами чи похідними інструментами. Враховують вимоги клірингової установи щодо обсягів гарантійного забезпечення, термінів внесення застави та процедур допуску до торгів. Ефективна робота з цією інституцією дозволяє убезпечити операції від дефолтів контрагентів, оптимізувати графіки розрахунків та забезпечити надійне відображення переходів прав власності на активи, що є критично важливим для стабільності інвестиційного портфеля.

КОДИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

це процес систематизації та впорядкування численних нормативно-правових актів у сфері фінансів шляхом прийняття єдиного кодифікованого акта, який усуває суперечності, прогалини та застарілі норми в регулюванні бюджетних, податкових, кредитних та інших фінансових відносин. Суть цього процесу полягає у створенні цілісної та внутрішньо узгодженої системи законодавства, яка забезпечує правову визначеність, прозорість правил для всіх учасників ринку та підвищує ефективність державного фінансового контролю. Кодифікація дозволяє замінити розрізнені підзаконні акти та закони одним фундаментальним документом, що спрощує правозастосування та зменшує можливості для довільного тлумачення норм.

У практичній діяльності наявність кодифікованого законодавства є запорукою передбачуваності середовища та зменшення регуляторних ризиків. Коли фінансові правила зведені в один структурований кодекс, легше відстежувати зміни в податковій політиці, порядку бюджетних розрахунків чи вимогах до фінансової звітності. Це дозволяє ефективніше планувати діяльність, мінімізувати юридичні колізії при роботі з контролюючими органами та уникати штрафних санкцій, що виникають через нечіткість або суперечливість розрізнених законодавчих приписів. Упорядкована правова база є фундаментом для сталого розвитку економіки та зміцнення довіри інвесторів.

КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК

це фінансова установа, яка залучає кошти вкладників на депозитні рахунки та надає їх у вигляді кредитів іншим суб'єктам господарювання або фізичним особам, отримуючи прибуток за рахунок різниці між відсотками за кредитами та депозитами. Суть діяльності полягає в посередництві на ринку капіталів, де банк трансформує вільні грошові ресурси економіки в інвестиції, забезпечуючи при цьому функціонування платіжних систем та надання широкого спектра фінансових послуг. Комерційні банки є ключовими суб'єктами монетарної системи, оскільки через механізм кредитної мультиплікації вони сприяють збільшенню обсягу грошової маси в економіці.

Комерційний банк виступає ключовим інституційним партнером при проведенні розрахунково-касових операцій, валютнообмінних транзакцій та залученні позикового капіталу. Ефективна співпраця з банком вимагає аналізу його капіталізації, рівня надійності, технологічності інтернет-банкінгу та

вартості послуг. Розуміння банківських процедур (умов кредитування, фінансового моніторингу та вимог до заставного забезпечення) дозволяє оптимізувати доступ до ліквідності та мінімізувати сукупні транзакційні витрати.

КОМЕРЦІЙНИЙ КРЕДИТ

це форма кредитування, за якої один суб'єкт господарювання надає іншому відстрочку платежу за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги. Суть полягає в тому, що постачальник фактично стає кредитором для свого покупця, дозволяючи останньому використовувати товар або послугу до моменту фактичної оплати, що оформлюється у вигляді товарного векселя або домовленості про розстрочку. На відміну від банківського кредиту, комерційний кредит не передбачає залучення фінансових посередників і є інструментом, що безпосередньо стимулює товарообіг між контрагентами.

Комерційний кредит виступає інструментом управління оборотним капіталом, який дає змогу залучати ресурси шляхом відстрочки розрахунків за поставлену продукцію. Використання відстрочки платежу мінімізує виникнення касових розривів та знижує потребу в короткострокових банківських позиках. Аналіз умов комерційного кредитування передбачає оцінку вартості відстрочки, можливих дисконтів за дострокову оплату та впливу боргових зобов'язань на показники ліквідності й оборотності.

КОНВЕРСІЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

це операція з перегляду умов існуючих державних позик, яка здійснюється шляхом заміни одних боргових зобов'язань на інші, що мають інші параметри: відсоткову ставку, термін погашення, валюту або номінал. Зміст цього поняття полягає у зміні структури державного боргу для зменшення виплат за відсотками, подовження термінів погашення або зниження валютного ризику. Часто конверсія проводиться в періоди фінансових труднощів або зміни ринкових умов (наприклад, суттєвого зниження або зростання відсоткових ставок), що дозволяє державі полегшити фіскальне навантаження та уникнути ризику дефолту.

Конверсія боргу виступає інструментом активного управління борговим портфелем шляхом зміни умов, форми або валюти існуючих зобов'язань. Ефективно проведена конверсія дає змогу скоротити витрати на обслуговування боргу в довгостроковому періоді, зменшити тиск на валютні

резерви та оптимізувати графік погашення виплат. Оцінка доцільності конверсії передбачає порівняння дисконтованої вартості майбутніх платіжних потоків за старими й новими умовами для забезпечення реального фінансового ефекту.

КОНВЕРТОВАНІСТЬ ВАЛЮТИ

це здатність грошової одиниці певної країни вільно обмінюватися на іноземні валюти без будь-яких обмежень або при мінімальному державному регулюванні. Сутність цього поняття полягає у ступені відкритості економіки та готовності країни допустити вільний рух капіталу через кордони. Розрізняють повну конвертованість, за якої будь-яка особа може вільно обмінювати національну валюту на іноземну для будь-яких цілей, та часткову конвертованість, коли існують певні обмеження, наприклад, лише для резидентів або лише за поточними операціями, тоді як операції з капіталом залишаються регульованими.

Режим конвертованості валюти є ключовим чинником при плануванні зовнішньоекономічних операцій та мінімізації валютних ризиків. Повна конвертованість дозволяє вільно здійснювати міжнародні розрахунки, диверсифікувати активи та захищати капітал від девальвації. За умов часткової або нульової конвертованості виникає необхідність дотримання валютних обмежень, застосування інструментів хеджування та врахування ризиків блокування платежів. Розуміння валютного режиму дає змогу об'єктивно оцінювати привабливість зовнішніх ринків та знижувати втрати від курсових і регуляторних факторів.

КОНСОЛІДАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ

це операція, що передбачає об'єднання кількох окремих державних позик в одну нову позику або зміну термінів погашення існуючих боргових зобов'язань (зазвичай їх подовження). Суть полягає у зміні умов запозичень для зменшення напруженості у бюджеті, зокрема для зниження пікового навантаження на виплати у короткостроковому періоді. Часто консолідація проводиться шляхом конверсії короткострокових або середньострокових паперів у довгострокові облігації, що дозволяє державі виграти час для стабілізації фінансової системи, хоча це може супроводжуватися переглядом доходності для кредиторів.

У практичній діяльності консолідація боргу є антикризовим або стратегічним заходом з управління ліквідністю. Основна мета – вирівняти графік погашення боргу, щоб уникнути ситуації, коли виплати за відсотками та основним тілом кредиту перевищують можливості бюджету в конкретний фінансовий рік. Ретельно оцінюють наслідки таких кроків для кредитного рейтингу та вартості майбутніх запозичень, оскільки недобровільна консолідація може сприйматися інвесторами як м'яка форма дефолту, що підвищує ризикові премії в майбутньому.

Консолідований бюджет

це зведення показників бюджетів усіх рівнів (державного, місцевих тощо) певної країни, що використовується для аналізу та прогнозування соціально-економічного розвитку держави. Суть цього поняття полягає у виключенні взаємних розрахунків між бюджетами (наприклад, трансфертів та субвенцій), щоб отримати реальну картину загальних доходів та видатків публічних фінансів. Консолідований бюджет є головним інструментом для оцінки макроекономічної стабільності, вимірювання частки ВВП, що перерозподіляється через державний сектор, та визначення загального рівня бюджетного дефіциту чи профіциту в межах усієї країни.

Консолідований бюджет слугує ключовим орієнтиром для оцінки пріоритетів фінансової політики та прогнозування макроекономічного середовища. Оскільки його видатки визначають сукупний попит, податковий режим та рівень інфраструктурного інвестування, аналіз цих даних є необхідним для оцінки ризиків за державними контрактами та планування регіонального розвитку. Розуміння структури консолідованого бюджету дає змогу передбачати динаміку внутрішнього ринку та адаптувати фінансові стратегії до макроекономічних змін.

Контокорент

це єдина форма банківського рахунку, на якому обліковуються всі операції клієнта, як розрахункові (поточні), так і кредитні. Сутність цього поняття полягає у поєднанні поточного рахунку з овердрафтом (кредитною лінією). Усі надходження коштів від контрагентів автоматично спрямовуються на погашення заборгованості перед банком, а всі виплати клієнта здійснюються в межах наявного залишку власних коштів або наданого банком ліміту

кредитування. Якщо на рахунку виникає дебетове сальдо (витрати перевищують залишок), воно автоматично стає кредитом, на який нараховуються відсотки.

Контокорент виступає зручним інструментом оперативного управління ліквідністю, що об'єднує функції поточного та кредитного рахунку. Він забезпечує автоматичне покриття тимчасових дефіцитів грошових коштів без додаткового узгодження окремих позик. Використання цього рахунку оптимізує процентні витрати, оскільки плата нараховується лише на обсяг фактичного дебетового сальдо за дні його використання. Дотримання умов контокорентного договору (зокрема встановленого ліміту та відсоткової ставки) дозволяє підтримувати високу гнучкість розрахунків і знижувати витрати на короткострокове фінансування.

КОНТРИБУЦІЯ

це примусові грошові або матеріальні виплати, що накладаються на переможну державу або суб'єкт на користь держави-переможця після завершення воєнних дій. Суть цього поняття полягає у відшкодуванні збитків, завданих війною, або як санкція за агресію, що закріплюється у мирному договорі чи інших міжнародно-правових актах. У сучасній міжнародній практиці термін «контрибуція» часто замінюється поняттям «репарації», проте вони мають різну правову природу. Зокрема, репарації спрямовані на повне або часткове відшкодування шкоди, завданої правопорушенням, тоді як контрибуції історично сприймалися як спосіб фінансового покарання або збагачення переможця.

Контрибуція виступає інструментом примусового відчуження грошових або матеріальних ресурсів на користь держави-переможниці. Процедура виплати таких коштів суттєво дестабілізує бюджетну систему, викликає дефіцит платіжного балансу та збільшує тиск на курс національної валюти. Управління ризиками, пов'язаними з міждержавними фінансовими стягненнями, передбачає оцінку їхнього впливу на макроекономічну стабільність, суверенний борговий профіль та умови відновлення фінансово-економічної системи.

КОНТРОЛЮЮЧІ ОРГАНИ

це органи, на які Податковим кодексом України покладено адміністрування податків, зборів і платежів та контроль за дотриманням податкового і митного законодавства (ст. 41 ПКУ). Ними є центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, – Державна податкова служба України, та центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, – Державна митна служба України.

Державна податкова служба здійснює контроль за надходженням податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, дотриманням законодавства щодо розрахункових операцій та інших питань, віднесених до її компетенції. Митні органи контролюють справляння мита та податків, що сплачуються під час переміщення товарів через митний кордон. Контролюючі органи проводять перевірки, приймають податкові повідомлення-рішення, надають податкові консультації та ведуть облік платників; їхні рішення можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку.

КОНФІСКАЦІЯ

це примусове та безоплатне вилучення у власність держави майна, грошових коштів або інших активів, що є санкцією за вчинення правопорушення (кримінального, адміністративного) або іншим заходом державного примусу. Зміст цього поняття полягає у позбавленні правопорушника прав власності на активи, які були знаряддям злочину, здобуті злочинним шляхом, або які становлять загрозу громадській безпеці. На відміну від реквізиції, яка зазвичай передбачає відшкодування вартості вилученого майна, конфіскація має характер санкції або іншого заходу державного примусу (зокрема спеціальної конфіскації) і здійснюється без компенсації.

Розуміння механізмів конфіскації є необхідним для забезпечення захисту активів та оцінки правових і фінансових ризиків. Дотримання вимог комплаєнсу та проведення належної перевірки контрагентів (due diligence) запобігають придбання майна, яке може підлягати вилученню в дохід держави в межах кримінальних чи санкційних процедур. Грамотне структурування інвестицій та корпоративних прав унеможливорює потрапляння майна під ризик конфіскації через дію юридичних претензій до бенефіціарів або пов'язаних структур.

КОРЕСПОНДЕНТСЬКИЙ РАХУНОК

це рахунок, який відкривається одним банком (банком-респондентом) в іншому банку (банку-кореспонденті) для здійснення платежів, розрахунків та інших операцій за дорученням та за рахунок клієнтів або власних операцій банку. Суть полягає у забезпеченні безперебійного функціонування міжбанківських розрахунків: оскільки банки не можуть мати прямих рахунків усіх клієнтів світу, вони використовують мережу кореспондентських рахунків для переказу коштів через кордони та між різними банківськими системами. Відносини між банками при цьому регулюються договором про кореспондентські відносини («лоро» для банку, який веде рахунок, та «ностро» для банку, який відкрив рахунок).

Кореспондентський рахунок виступає базовим елементом інфраструктури міжбанківських розрахунків, через який здійснюються міжнародні та внутрішні платіжні транзакції. Проведення розрахунків вимагає врахування швидкості й вартості операцій залежно від обраного банку-кореспондента та моніторингу стійкості рахунків «ностро»/«лоро». Розуміння ланцюжків кореспондентських відносин дозволяє мінімізувати комісійні витрати за рахунок прямих зв'язків, уникати затримок у платежах та підвищувати ефективність управління ліквідністю в іноземній валюті.

КОРПОРАТИВНІ ІНВЕСТИЦІЙНІ ФОНДИ (КІФ)

це інститути спільного інвестування, що створюються у формі акціонерного товариства, яке провадить виключно діяльність зі спільного інвестування. Суть концепції полягає в тому, що КІФ акумулює кошти інвесторів шляхом емісії власних акцій, а отриманий капітал професійно управляється для інвестування в цінні папери, нерухомість, банківські метали чи інші активи з метою отримання прибутку. Оскільки КІФ є юридичною особою, його діяльність регулюється корпоративним законодавством, а управління активами здійснюється за договором з компанією з управління активами (КУА).

Корпоративний інвестиційний фонд (КІФ) виступає інструментом податкової та фінансової оптимізації інвестиційної діяльності. Оскільки доходи від спільного інвестування за дотримання встановлених Податковим кодексом України умов не оподатковуються на рівні фонду, а оподатковуються переважно при виплаті доходу учасникам, КІФ дозволяє реінвестувати капітал без податкових втрат протягом дії проекту. Використання КІФ забезпечує

ефективне структурування інвестиційних портфелів, захист активів від недружніх дій, консолідацію власності та прозорий розподіл доходів між інвесторами.

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА

це сукупність майнових та немайнових прав особи (учасника, засновника, акціонера) на участь у статутному капіталі юридичної особи, управління її діяльністю та отримання частки прибутку (дивідендів) або частини майна у разі ліквідації компанії. Суть поняття полягає у виникненні специфічних правовідносин між власником активів та підприємством, які дозволяють впливати на стратегічні рішення через голосування на загальних зборах, контролювати фінансовий стан через доступ до звітності та брати участь у розподілі фінансового результату. Ці права є відчужуваними (можуть бути продані, подаровані або успадковані) і формують основу для функціонування корпоративного сектору економіки.

У практичній діяльності розуміння обсягу та обмежень корпоративних прав є ключовим для оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Детально аналізують статут та акціонерні угоди, щоб зрозуміти рівень впливу на прийняття рішень (кількість голосів, право вето, право на переважне придбання акцій) та механізми захисту від розмивання частки. Крім того, правильне структурування корпоративних прав допомагає оптимізувати податкове планування при виплаті дивідендів, враховувати ризики при виході зі складу учасників або при продажу бізнесу, що безпосередньо впливає на капіталізацію та ефективність управління власністю.

КОШТОРИС

це основний плановий фінансовий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання установою своїх функцій (ст. 2 Бюджетного кодексу України).

Кошторис складається із загального і спеціального фондів; разом із ним затверджується план асигнувань загального фонду з помісячним розподілом. Порядок складання, розгляду, затвердження та виконання кошторисів визначає Кабінет Міністрів України. Видатки, не передбачені кошторисом,

здійснювати заборонено, а зміни до нього вносяться в установленому порядку. Кошторис є підставою для взяття бюджетних зобов'язань і здійснення платежів через органи Державної казначейської служби; бюджетна установа звітує про його виконання, а відхилення від затверджених показників без внесення змін є порушенням бюджетної дисципліни.

КРЕДИТ

це фінансова операція, за якої одна сторона (кредитор) передає іншій стороні (позичальнику) грошові кошти або матеріальні цінності на умовах повернення, платності, строковості та забезпеченості. Сутність цього поняття полягає у перерозподілі вільних фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує їх для інвестицій, споживання або підтримки ліквідності. Плата за користування кредитом (відсотки) компенсує кредиту ризику, пов'язані з відстрочкою повернення коштів, та втрачену вигоду від їх використання.

У практичній діяльності кредит є інструментом фінансового важеля (левериджу), що дозволяє масштабувати діяльність, фінансувати капітальні інвестиції або покривати тимчасові касові розриви. При цьому необхідно ретельно аналізувати вартість кредитного ресурсу (ефективну відсоткову ставку), вплив боргового навантаження на фінансову стійкість та умови застави. Ефективне управління кредитним портфелем включає вибір оптимальних видів позик (короткострокові чи довгострокові, відновлювані чи разові) та підтримання балансу між залученим капіталом і власною рентабельністю, щоб уникнути втрати платоспроможності.

КРЕДИТНА ІСТОРІЯ

це систематизована інформація про всі фінансові зобов'язання особи (фізичної чи юридичної) та виконання нею умов кредитних договорів протягом певного часу. Досьє включає відомості про всі отримані кредити, своєчасність погашення основної суми та відсотків, наявність прострочень, звернення за кредитами, а також інформацію про гарантії та поручительство. Зміст цього поняття полягає у формуванні об'єктивного «рейтингу довіри» до позичальника, який дозволяє кредиторам оцінювати рівень кредитного ризику перед прийняттям рішення про надання нових позик.

Кредитна історія виступає фундаментальним показником ділової репутації та фінансового стану позичальника. На основі цих даних здійснюється розрахунок кредитного скорингу – оцінки ймовірності своєчасного повернення боргу. Позитивний кредитний профіль дає змогу залучати дешевше фінансування за нижчими процентними ставками, розширювати ліміти кредитування та отримувати банківські гарантії. Систематичний контроль звітів із бюро кредитних історій запобігає негативним наслідкам технічних помилок і правопорушень, забезпечуючи стабільний доступ до капіталу.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ

це угода між банком і позичальником, згідно з якою банк зобов'язується надавати позичальнику грошові кошти частинами (траншами) у межах встановленого ліміту протягом визначеного періоду часу. Суть полягає у наданні компанії фінансової гнучкості, за якої позичальник може використовувати кошти лише тоді, коли вони справді потрібні, та повертати їх у міру появи надлишків ліквідності, сплачуючи відсотки лише за фактично використану суму та термін користування. Це значно ефективніше за класичний разовий кредит, оскільки дозволяє уникнути переплат за «зайвий» капітал, який тимчасово не використовується в обороті.

Кредитна лінія виступає ефективним інструментом фінансування оборотного капіталу та нівелювання сезонних розривів у грошових потоках. Залежно від умов договору застосовують револьверні (з поновленням ліміту після погашення боргу) або невідновлювані кредитні лінії. Оцінка умов угоди вимагає розрахунку комісії за резервування невикористаного ліміту, аналізу графіка погашення траншів і дотримання банківських кovenantів, що дозволяє підтримувати безперебійну операційну діяльність та оптимізувати витрати на обслуговування боргу.

КРЕДИТНА СПІЛКА

це фінансова установа, що створюється на засадах кооперації фізичними особами для спільного фінансового захисту та задоволення потреб у позикових коштах. Суть концепції полягає у взаємодопомозі, де члени спілки об'єднують свої заощадження у пайові та інші внески, які потім використовуються для надання кредитів іншим членам цієї ж спілки. Вона діє як неприбуткова організація, де прибуток від кредитної діяльності розподіляється

між її учасниками у вигляді дивідендів на паї або спрямовується на розвиток установи.

Кредитна спілка виступає альтернативним інструментом мікрофінансування, заснованим на кооперативних засадах та пайовій участі членів. Залучення коштів кредитної спілки дозволяє покривати локальні потреби у фінансуванні в умовах ускладненого доступу до банківських послуг. Оцінка залучення таких ресурсів вимагає аналізу специфіки пайових внесків, умов нарахування відсотків і рівня регуляторного нагляду, що гарантує збереження балансу між доступністю позик та фінансовими ризиками.

КРЕДИТНИЙ РЕЙТИНГ

це узагальнена оцінка кредитоспроможності позичальника (держави, компанії або окремого фінансового інструменту), що відображає здатність та готовність вчасно і в повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання. Суть концепції полягає у незалежному аналізі ризиків, який проводять спеціалізовані рейтингові агентства, враховуючи фінансовий стан, макроекономічне середовище, ринкову позицію та історію попередніх виплат. Рейтингова шкала, що зазвичай варіюється від найвищого рівня надійності до рівня дефолту, слугує головним орієнтиром для інвесторів при формуванні портфелів.

Кредитний рейтинг виступає базовим орієнтиром оцінки кредитоспроможності, що визначає вартість залучення капіталу та рівень ризикової премії для інвесторів. Високий рейтинг забезпечує можливість випуску боргових цінних паперів з нижчою дохідністю, тоді як його зниження призводить до зростання вартості запозичень та обмеження доступу до ресурсів. Взаємодія з рейтинговими агентствами й розкриття прозорості звітності дозволяють підтримувати інвестиційну привабливість та стабільність джерел фінансування.

КРЕДИТОР

це сторона у зобов'язанні, яка має право вимагати від іншої сторони (боржника) виконання певного обов'язку, зокрема повернення грошових коштів, передання майна чи виконання робіт. Сутність цього поняття полягає у наданні капіталу або ресурсів на умовах повернення, платності та строковості, що робить кредитора ключовим елементом фінансової системи.

Кредитором може виступати як фінансова установа, так і інший суб'єкт господарювання або фізична особа, що надали позику чи інвестицію.

Характер відносин із кредиторами формує структуру пасивів та визначає рівень фінансової стійкості. Ефективне управління борговими зобов'язаннями передбачає дотримання платіжної дисципліни, переговори щодо умов застави та своєчасну реструктуризацію виплат. Оцінка юридичних і фінансових прав кредиторів, зокрема їхнього пріоритету при розподілі майна, є необхідною для мінімізації ризику втрати платоспроможності та збереження довіри інвесторів.

КРЕДИТОРСЬКА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

це сума боргів підприємства перед іншими особами (постачальниками, підрядниками, працівниками, податковими органами), які виникли внаслідок господарської діяльності та підлягають погашенню у певний термін. Зміст цього поняття полягає у відтермінуванні платежів, що фактично дозволяє компанії використовувати кошти контрагентів для фінансування власного операційного циклу. Вона відображає неоплачені зобов'язання за отримані товари, послуги або аванси, які були надані покупцями, і є невід'ємною частиною фінансового стану будь-якого підприємства.

Кредиторська заборгованість є ключовим елементом управління оборотним капіталом підприємства. Стратегічний підхід до цієї статті балансу полягає у дотриманні балансу між продовженням строків розрахунків для максимального використання комерційного кредиту постачальників та збереженням високого рівня ділової репутації. Систематичний аналіз оборотності та структури зобов'язань дозволяє запобігати виникненню касових розривів і підтримувати стійку платоспроможність перед контрагентами.

Л

ЛЕВЕРИДЖ (ФІНАНСОВИЙ ВАЖІЛЬ)

це використання позикових коштів для фінансування діяльності компанії або інвестиційних проєктів з метою збільшення рентабельності власного капіталу. Суть полягає у можливості отримати прибуток, що перевищує вартість

залучення позикового капіталу. Коли рентабельність інвестицій вища за відсоткову ставку за кредитами, компанія отримує додатковий приріст прибутковості, проте при зниженні дохідності цей механізм працює у зворотному напрямку, посилюючи фінансові ризики.

Застосування левериджу дозволяє оптимізувати структуру капіталу шляхом узгодження цілей прибутковості та допустимого боргового ризику. Ефективне використання фінансового важеля базується на контролі платоспроможності для зниження вразливості до макроекономічних коливань та зміни вартості запозичень. Аналіз ефекту важеля в інвестиційному оцінюванні гарантує збереження фінансової стійкості та мінімізує ризики касових розривів.

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ДОХОДІВ

це процес надання правомірного вигляду володінню, користуванню або розпорядженню коштами чи іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння. Суть цього явища полягає в перетворенні «брудних» грошей, отриманих від злочинної діяльності (корупції, наркоторгівлі, шахрайства тощо), у «чисті» активи, які можна безпечно використовувати в легальній економіці. Процес зазвичай проходить через три стадії: розміщення (внесення готівки в банківську систему), розшарування (серія складних фінансових операцій для розмивання слідів походження коштів) та інтеграцію (повернення коштів у легальний обіг під виглядом законних прибутків). Базовим актом у цій сфері в Україні є Закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» 2019 року.

У практичній діяльності боротьба з легалізацією (AML – Anti-Money Laundering) є критично важливою частиною сучасного комплаєнсу для будь-якої фінансової установи та великого бізнесу. Для керівника чи фінансового менеджера це означає сувору необхідність впровадження внутрішніх процедур ідентифікації клієнтів (KYC – Know Your Customer), моніторингу транзакцій та звітності про підозрілі операції. Нехтування цими заходами веде до репутаційних втрат, величезних штрафів з боку регуляторів та ризику кримінального переслідування, тому інтеграція ефективних систем внутрішнього контролю є не лише вимогою закону, а й фундаментом безпеки компанії.

ЛІБОР (LIBOR)

це аббревіатура від London Interbank Offered Rate – усереднена (з відкиданням крайніх значень) відсоткова ставка, за якою провідні лондонські банки пропонували незабезпечені кредити іншим банкам на міжнародному міжбанківському ринку. Суть цього інструменту протягом десятиліть полягала у виконанні ролі глобального бенчмарку (базової ставки) для ціноутворення за величезною кількістю фінансових контрактів: від іпотечних кредитів і студентських позик до складних деривативів та корпоративних боргових зобов'язань.

LIBOR тривалий час слугував базовим орієнтиром при структуруванні міжнародних угод та визначенні плаваючих відсоткових ставок. Після маніпуляційних скандалів і реформи бенчмарків публікацію LIBOR на основі даних банків припинено (для більшості валют – наприкінці 2021 р., для основних строків долара США – після 30 червня 2023 р.), а останні «синтетичні» значення оприлюднено 30 вересня 2024 р.; ринок перейшов на безризикові ставки SOFR, SONIA, €STR тощо. Впровадження механізмів заміни бенчмарків є необхідною умовою для мінімізації ризиків переоцінки кредитних портфелів, коректного коригування умов договорів та забезпечення безперервності міжнародних фінансових розрахунків.

ЛІЗИНГ

це вид інвестиційної діяльності, за якого орендодавець (лізингодавець) купує річ у власність і передає її орендарю (лізингоодержувачу) у користування на визначений строк за встановлену плату. Суть лізингу полягає у наданні бізнесу можливості використовувати необхідні для діяльності основні засоби – техніку, обладнання, транспорт або нерухомість – без одноразового відволікання значних сум обігових коштів на їх придбання. Після завершення терміну дії договору об'єкт лізингу може бути повернутий орендодавцю або викуплений орендарем.

У практичній діяльності лізинг виступає інструментом оптимізації податкового та фінансового навантаження при фінансуванні капітальних інвестицій. Віднесення лізингових платежів до складу витрат сприяє зменшенню бази оподаткування податком на прибуток, а можливість застосування прискореної амортизації підсилює економічний ефект. Потреба в додатковому забезпеченні часто знижується, оскільки до повного розрахунку предмет

лізингу залишається у власності лізингодавця. Урахування специфіки фінансового та оперативного лізингу забезпечує вибір оптимальної моделі оновлення виробничих потужностей відповідно до довгострокової стратегії та грошових потоків.

ЛІКВІДНІСТЬ

це здатність активів бути швидко конвертованими в грошові кошти без значної втрати їхньої вартості для виконання поточних фінансових зобов'язань. Суть поняття полягає у забезпеченні фінансової стійкості бізнесу шляхом підтримки балансу між строками погашення дебіторської заборгованості та термінами виконання зобов'язань перед кредиторами. Чим вища ліквідність активів, тим швидше підприємство може отримати кошти для оплати рахунків, виплати заробітних плат або інвестування в розвиток.

Аналіз ліквідності виступає ключовим інструментом оцінки стійкості компанії в умовах економічної невизначеності та шоківих явищ. Для контролю грошових потоків застосовуються коефіцієнти поточної, швидкої та абсолютної ліквідності. Відхилення від оптимального рівня ліквідності створює фінансові ризики: надлишок грошових коштів свідчить про неефективне використання ресурсів, тоді як їх дефіцит призводить до касових розривів і втрати платоспроможності. Системне управління ліквідністю забезпечує високий рівень довіри з боку контрагентів і фінансових установ, а також стабільність операційної діяльності.

ЛІМІТ КАСИ

це граничний розмір готівки, який може залишатися в касі підприємства на кінець робочого дня для забезпечення поточних потреб на наступний ранок. Суть цього регуляторного інструменту полягає у забезпеченні фінансової дисципліни та запобіганні накопиченню надлишкових обсягів готівкових коштів безпосередньо у розпорядженні бізнесу, що вимагає їх обов'язкового здавання до банківських установ. Встановлення ліміту здійснюється підприємством самостійно на підставі розрахунку середньоденного надходження або видачі готівки, залежно від специфіки діяльності та внутрішніх правил.

Дотримання ліміту каси є ключовим елементом касової дисципліни. Перевищення встановленого залишку готівки (поза вихідними, святковими днями або днями виплати заробітної плати) розглядається контролюючими

органами як порушення, що тягне за собою штрафні санкції. Системний перегляд ліміту каси з урахуванням динаміки грошових потоків та нормативно-правових вимог дозволяє оптимізувати оборотні кошти, забезпечити безперебійність проведення касових операцій та мінімізувати юридичні й фінансові ризики.

ЛОМБАРДНИЙ КРЕДИТ

це вид короткострокового кредитування, що надається під заставу високоліквідного майна, яке зазвичай легко реалізувати на ринку (дорогоцінні метали, ювелірні вироби, цінні папери або інші цінні активи). Суть цього інструменту полягає у забезпеченні повернення позики через утримання застави: якщо позичальник не виконує зобов'язання у встановлений строк, кредитор має право звернути стягнення на передане майно для покриття боргу. Оскільки кредит є забезпеченим, процес його отримання зазвичай максимально спрощений і не потребує складної перевірки платоспроможності позичальника.

Ломбардний кредит, як правило, розглядається як спосіб оперативного залучення ліквідності під заставу високоліквідних активів без тривалих процедур узгодження. При розрахунку умов кредитування враховується заставний дисконт – різниця між ринковою вартістю майна та сумою наданої позики, що забезпечує мінімізацію ризиків кредитора при коливанні цін на актив. Залучення даного інструменту потребує оцінки вартості позикових коштів та ризику відчуження застави, що робить його доцільним для покриття тимчасових касових розривів або термінового фінансування операційної діяльності.

ЛОРО-РАХУНОК

це кореспондентський рахунок, відкритий банком-резидентом (або іноземним банком) в іншому банку-кореспонденті для проведення розрахунків та здійснення платежів за дорученням клієнтів. Суть цього рахунку полягає в тому, що банк, у якому відкрито рахунок, веде облік операцій за дорученням банку-власника, надаючи можливість здійснювати міжнародні та внутрішні перекази, купівлю-продаж валюти та інші фінансові транзакції, не відкриваючи філій в інших країнах. Термін «Лоро» походить від італійського «loro» – «їхній», що вказує на те, що це рахунок «їхнього» банку у нашому банку.

Лоро-рахунки виступають основним каналом проведення міжбанківських та міжнародних розрахунків. Наявність розвиненої мережі кореспондентських рахунків (лоро та ностро) у банку-партнера є визначальним фактором при оцінці швидкості та вартості зовнішньоекономічних операцій. Збільшення кількості безпосередніх кореспондентських зв'язків зменшує кількість банків-посередників у ланцюзі платежу, що знижує комісійні витрати та мінімізує ризики затримок транзакцій. Оцінка кореспондентської мережі банківських установ забезпечує оптимізацію міжнародного платіжного обороту та підвищення ефективності розрахункових операцій.

М

МАРЖА ФІНАНСОВА

це показник, який відображає різницю між доходами, отриманими від фінансової діяльності (наприклад, відсотками за кредитами), та витратами, пов'язаними із залученням капіталу (наприклад, відсотками за депозитами). Сутність цього показника полягає у визначенні чистого процентного доходу, який залишається у фінансової установи після покриття витрат на формування ресурсної бази. Для банків це основне джерело операційного доходу, що забезпечує покриття адміністративних витрат та формування резервів.

Рівень фінансової маржі виступає ключовим індикатором ефективності управління активами та пасивами. Високі показники маржинальності відображають обґрунтованість цінової політики та оптимізацію вартості залученого капіталу, тоді як її звуження свідчить про загострення ринкової конкуренції або зростання кредитних ризиків. Системний моніторинг фінансової маржі забезпечує своєчасну адаптацію до коливань відсоткових ставок і коригування параметрів кредитної політики для збереження довгострокової рентабельності.

МЕТОД НАРАХУВАННЯ

це базовий принцип бухгалтерського обліку, згідно з яким доходи та витрати визнаються у момент їх виникнення, незалежно від фактичної дати надходження чи виплати грошових коштів. Суть методу полягає у відображенні

фінансових результатів саме в тому періоді, до якого вони належать, що дозволяє об'єктивно оцінити економічну діяльність підприємства та її реальну ефективність протягом звітного часу. Це означає, що продаж товарів або надання послуг фіксується як дохід одразу після переходу права власності, а витрати визнаються тоді, коли вони були використані для отримання цього доходу.

Метод нарахування гарантує стандартизацію та порівнюваність фінансової звітності, проте створює розбіжність між обліковим прибутком і реальною ліквідністю. Наявність прибутку у звіті про фінансові результати вимагає обов'язкового підтвердження через аналіз грошових потоків (Cash Flow Statement) для запобігання касовим розривам. Системне застосування цього методу разом із касовим контролем запобігає викривленню показників та забезпечує стабільність фінансового стану.

МИТНА ВАРТІСТЬ

це ціна товару, яка використовується для нарахування митних платежів, податків та зборів при переміщенні продукції через митний кордон. Суть поняття полягає у визначенні бази оподаткування, яка включає не лише фактурну вартість товару, вказану в контракті, а й додаткові витрати, пов'язані з його доставкою до пункту ввезення, страхуванням, вантажно-розвантажувальними роботами, роялті та іншими ліцензійними платежами. Визначення цього показника є одним із найскладніших етапів оформлення, оскільки митні органи перевіряють обґрунтованість заявленої вартості на відповідність ринковим цінам.

Методи визначення митної вартості товарів регулюються міжнародними та національними нормами. Основним методом є оцінка за ціною договору (договірна вартість), яка вимагає підтвердження належною первинною документацією. Неможливість надання підтверджувальних документів дає підстави контролюючим органам застосовувати альтернативні (вторинні) методи оцінки – на основі вартості ідентичних або подібних товарів, що часто супроводжується зростанням митних платежів. Формування повного пакета документів, що обґрунтовують структуру ціни (прайс-листи, банківські виписки, калькуляції транспортно-логістичних витрат), дозволяє мінімізувати ризики коригування митної вартості та супутні фінансові втрати.

МИТНА ДЕКЛАРАЦІЯ

це документ встановленої форми, у якому декларант заявляє відомості про товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон, або про зміну митного режиму щодо них. Суть цього документа полягає в офіційному повідомленні митних органів про характер вантажу, його вартість, країну походження, коди товарної класифікації та інші дані, необхідні для обчислення митних платежів і застосування заходів контролю. Декларація є підставою для пропуску товарів через кордон та їх випуску у вільний обіг.

Коректність заповнення митної декларації безпосередньо впливає на швидкість митного оформлення та рівень операційно-правових ризиків суб'єкта господарювання. Неточності чи помилки у внесених відомостях тягнуть за собою затримку вантажу на митному посту, донарахування митних платежів та застосування адміністративних санкцій. Цифровізація митних процедур та електронне декларування вимагають підвищеної точності при заповненні ідентифікаційних і розрахункових граф. Попередня верифікація даних та комплексна підготовка супровідної документації забезпечують безперебійність ланцюгів постачання й мінімізацію позапланових витрат.

МИТНИЙ ЗБІР

це вид обов'язкових платежів, що справляються митними органами за виконання конкретних дій, зокрема митного оформлення товарів, транспортних засобів, видачу ліцензій, сертифікатів або зберігання товарів на митних складах. Суть цього платежу полягає у відшкодуванні державі витрат, пов'язаних із забезпеченням митного контролю та наданням послуг суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності. На відміну від мита, збір має переважно компенсаційний характер і не виконує протекціоністської функції.

У практичній діяльності розмежовуються митні збори та податки, що справляються під час митного оформлення (мито, ПДВ, акцизний податок). Митні збори покривають витрати на здійснення митних процедур і справляються за фіксованими ставками або залежно від часу виконання оформлення, формуючи додаткові операційні витрати при зовнішньоторговельних операціях. Оптимізація митно-логістичних витрат досягається шляхом своєчасного надання супровідного пакета документів та застосування попереднього електронного декларування. Це скорочує терміни перебування

товарів у зоні митного контролю й запобігає виникненню витрат на зберігання та додаткові митні послуги.

МИТО

це обов'язковий платіж, який справляється державними органами при переміщенні товарів або інших предметів через митний кордон. Суть цього інструменту полягає у виконанні двох головних функцій: фіскальної (наповнення бюджету) та протекціоністської (захист внутрішнього виробника від конкуренції з боку іноземних товарів). Залежно від напрямку руху товарів розрізняють ввізне (імпортне) та вивізне (експортне) мито, у теорії виокремлюють також транзитне; Митний кодекс України передбачає, крім того, сезонне та особливі види мита – спеціальне, антидемпінгове і компенсаційне.

У практичній діяльності адміністрування мита безпосередньо впливає на собівартість імпортованих товарів та цінову конкурентоспроможність експортної продукції. Нарахування мита здійснюється за адвалорними, специфічними або комбінованими ставками на основі митної вартості та класифікації за УКТ ЗЕД. Використання тарифних преференцій у межах угод про вільну торгівлю, а також застосування режимів митного складу чи переробки дозволяє оптимізувати податкове навантаження та запобігти заморожуванню оборотних коштів у зовнішньоекономічних операціях.

МІЖБЮДЖЕТНІ ТРАНСФЕРТИ

це кошти, які безоплатно і безповоротно передаються з одного бюджету до іншого (ст. 2 Бюджетного кодексу України). Міжбюджетні трансферти є основним інструментом бюджетного регулювання: вони забезпечують вирівнювання фінансової спроможності бюджетів і фінансування повноважень, делегованих державою органам місцевого самоврядування.

Основними видами міжбюджетних трансфертів є дотації, зокрема базова і реверсна, та субвенції – кошти на певну мету, наприклад освітня субвенція. Обсяги трансфертів з державного бюджету місцевим бюджетам визначаються законом про Державний бюджет України, а розподіл здійснюється за формулами та порядками, затвердженими Кабінетом Міністрів України. Порядок перерахування трансфертів забезпечує Державна казначейська служба. Кошти субвенцій мають цільовий характер і в разі нецільового використання підлягають поверненню до бюджету, з якого їх надано. Трансферти

можуть передаватися також між місцевими бюджетами, зокрема для виконання спільних проєктів.

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД (МВФ)

це спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, яка сприяє міжнародному валютному співробітництву та надає країнам-членам фінансову допомогу на умовах виконання погоджених програм. Суть діяльності Фонду полягає у забезпеченні стабільності міжнародної валютної системи, сприянні розвитку світової торгівлі та наданні фінансової допомоги країнам, які стикаються з критичними проблемами платіжного балансу. МВФ також проводить моніторинг економічної політики держав та надає технічну допомогу для реформування фінансових секторів.

Співпраця з МВФ виступає індикатором макроекономічної стабільності держави для зовнішніх кредиторів та ринку. Програми Фонду слугують орієнтиром щодо майбутніх змін у фінансовій, монетарній та податковій політиці. Виконання умов співпраці передбачає реалізацію структурних реформ, що впливають на параметри бізнес-середовища через податкові ставки, енергетичні тарифи та регуляторні норми. Моніторинг цілей МВФ забезпечує можливість адаптації стратегій до трансформації економічного поля та оцінки ризиків, пов'язаних із обслуговуванням державного боргу й доступом до капіталу.

МІЖНАРОДНІ РОЗРАХУНКИ

це система організації та регулювання платежів за грошовими вимогами та зобов'язаннями, що виникають між контрагентами, які знаходяться в різних країнах. Суть цієї діяльності полягає у проведенні транскордонних переказів, забезпеченні конвертації валют та використанні специфічних банківських інструментів для гарантування оплати за товари чи послуги. Найпоширенішими методами таких розрахунків є документарні акредитиви, банківські гарантії, інкасо та банківські перекази.

Міжнародні розрахунки виступають базовим інструментом забезпечення зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтований вибір форми розрахунків забезпечує мінімізацію ризиків невиконання зобов'язань контрагентами, нівелювання валютних коливань та оптимізацію структури оборотного капіталу. При визначенні оптимального механізму враховуються надійність

обслуговувального банку, рівень комісійних витрат, часові регламенти проведення транзакцій та вимоги валютного регулювання. Урахування специфіки міжбанківських розрахунків сприяє побудові стабільних партнерських відносин та запобігає затримці чи блокуванню коштів у кореспондентських мережах.

МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ

це план утворення та використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування на відповідній території. Суть цього бюджету полягає у фінансуванні розвитку громад, утриманні об'єктів соціальної інфраструктури, оплаті комунальних послуг та забезпеченні функціонування муніципальних установ. Доходи формуються за рахунок закріплених податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб та місцевих податків і зборів, а також трансфертів із державного бюджету.

Взаємодія з місцевим бюджетом виступає важливим чинником реалізації локальних інвестиційних проєктів та участі в публічних закупівлях. Відстеження пріоритетів бюджетних видатків регіону дає змогу оцінювати ризики та перспективні напрями участі в тендерах на виконання робіт чи надання послуг. Аналіз структури дохідної частини місцевого бюджету забезпечує можливість обґрунтованого планування розвитку підприємства з урахуванням потенційних змін ставок місцевих податків та інфраструктурно-інвестиційних програм громади, що формують місцеве ділове середовище.

МІСЦЕВІ ЗАПОЗИЧЕННЯ

це фінансові операції, під час яких органи місцевого самоврядування залучають кошти на умовах повернення, платності та строковості від банків, інших юридичних і фізичних осіб, міжнародних фінансових організацій для фінансування інвестиційних програм (проєктів). Сутність цих запозичень полягає у залученні капіталу, що спрямовується до бюджету розвитку відповідного місцевого бюджету, для реалізації масштабних проєктів, які важко профінансувати за рахунок поточних надходжень. Це можуть бути випуски муніципальних облігацій або отримання кредитів у банківських установах.

Механізми місцевих запозичень виступають важливим індикатором при оцінці інвестиційного клімату та потенціалу регіонального розвитку. Залучення заборгованості територіальними громадами забезпечує

фінансування масштабних проєктів із модернізації транспортної, енергетичної та комунальної інфраструктури, що формує сприятливе операційне середовище для суб'єктів господарювання. Водночас аналіз параметрів та обсягів боргових зобов'язань дозволяє оцінити рівень фіскальної дисципліни органів місцевого самоврядування та ризики обслуговування боргу, що є необхідною умовою для довгострокового стратегічного планування та розгортання бізнесу на відповідній території.

МІСЦЕВІ ПОДАТКИ І ЗБОРИ

це обов'язкові платежі до бюджетів територіальних громад, які встановлюються органами місцевого самоврядування в межах визначених законодавством повноважень. Суть цих платежів полягає у забезпеченні фінансової автономії місцевих громад, що дозволяє їм акумулювати кошти для розвитку локальної інфраструктури, фінансування соціальних програм та утримання комунальних послуг. Відповідно до Податкового кодексу України до місцевих податків належать податок на майно та єдиний податок, а до місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір.

Адміністрування місцевих податків потребує моніторингу рішень місцевих рад, які встановлюють конкретні ставки та пільги в межах державних нормативів. Раціональне планування цих платежів оптимізує грошові потоки та запобігає штрафам за порушення податкової дисципліни. Аналіз регіональних податкових умов дозволяє оцінити привабливість території та коректно відобразити відповідні витрати у фінансових моделях бізнесу.

МОНЕТАРИЗМ

це економічна теорія, яка стверджує, що кількість грошей в обігу є визначальним чинником економічного розвитку, рівня цін та стабільності грошової системи. Сутність цього поняття полягає у пріоритетності контролю над грошовою масою з боку центрального банку, оскільки саме зміни в обсязі грошей безпосередньо впливають на рівень інфляції та ділову активність у довгостроковій перспективі. Прихильники монетаризму обґрунтовують необхідність дотримання стабільних темпів зростання грошової маси, що відповідають темпам зростання реального внутрішнього продукту, для підтримки цінової стабільності та уникнення економічних циклів.

Принципи монетаризму формують підґрунтя для формування грошово-кредитної політики центральних банків. Розуміння монетаристських механізмів дає змогу прогнозувати вектор зміни процентних ставок, оскільки коригування монетарних умов безпосередньо визначає вартість позикового капіталу та рівень ліквідності на ринку. Урахування монетарних чинників підвищує якість управління ризиками при розробці інвестиційних проєктів та обслуговуванні боргових зобов'язань. Застосування монетаристського аналізу сприяє глибшому розумінню інфляційних процесів і ціноутворення, забезпечуючи адаптацію суб'єктів господарювання до змін регуляторного середовища.

МОНЕТИЗАЦІЯ ДЕФІЦИТУ

це процес покриття бюджетного дефіциту держави шляхом емісії нових грошових одиниць центральним банком. Суть цього явища полягає в тому, що уряд отримує фінансування для своїх витрат не через запозичення на ринку чи податкові надходження, а через пряме чи опосередковане збільшення грошової маси в обігу. Такий інструмент зазвичай застосовується у кризових ситуаціях, коли інші джерела фінансування обмежені або недоступні.

Монетизація дефіциту бюджету створює суттєві ризики для макроекономічної стабільності, оскільки емісійне фінансування без належного товарного забезпечення викликає інфляційний тиск та девальвацію національної валюти. Реалізація таких заходів вимагає оперативного коригування стратегій управління активами через падіння купівельної спроможності грошей та ускладнення середньострокового й довгострокового планування. Оптимізація структури капіталу в умовах емісійного покриття дефіциту передбачає диверсифікацію валютних позицій, спрямування ресурсів у реальні активи та мінімізацію ліквідних залишків у національній валюті для хеджування інфляційних ризиків.

МОНІТОРИНГ ФІНАНСОВИЙ

це комплекс заходів, спрямованих на постійне відстеження та аналіз фінансової діяльності суб'єктів з метою виявлення ризиків, невідповідностей або ознак фінансових злочинів. Суть цього процесу полягає у безперервному зборі та обробці даних про грошові потоки, операції з активами та контрагентами для забезпечення прозорості ринку та дотримання законодавчих

вимог. У законодавстві України фінансовий моніторинг визначається як сукупність заходів у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів і поділяється на державний та первинний; в управлінському значенні термін охоплює також внутрішній контроль за використанням ресурсів.

Фінансовий моніторинг слугує ключовим елементом операційної безпеки та взаємодії з банківською системою. Відсутність ідентифікації контрагентів або економічного обґрунтування операцій може спричинити блокування рахунків та зупинку розрахунків. Систематичний контроль індикаторів дозволяє виявляти відхилення, запобігати шахрайству та регуляторним санкціям, перетворюючи дотримання комплаєнс-вимог на засіб забезпечення фінансової стабільності.

МОРАТОРІЙ НА ВИПЛАТУ БОРГУ

це офіційна відстрочка виконання платіжних зобов'язань, яку запроваджує держава або боржник на певний період часу через виникнення надзвичайних обставин. Суть мораторію полягає у тимчасовій зупинці нарахування штрафів, пені та примусового стягнення боргів, щоб запобігти колапсу фінансової системи або неплатоспроможності критично важливого суб'єкта. Це вимушений інструмент, який застосовують у випадках масштабних економічних криз, стихійних лих або під час воєнного стану, коли обслуговування боргів у звичайному режимі стає неможливим.

Запровадження мораторію суттєво трансформує умови діяльності для кредиторів та інвесторів. Цей період вимагає коригування стратегій управління ліквідністю через затримку очікуваних надходжень за дебіторською заборгованістю. Основна увага спрямовується на підтримання операційної стійкості, оптимізацію витрат та перегляд договірних зобов'язань. Оскільки мораторій передбачає перенесення строків виконання зобов'язань, а не їх анулювання, необхідною умовою є аналіз довгострокових наслідків цього заходу для кредитного рейтингу суб'єкта господарювання та майбутнього доступу до позикового капіталу.

МУЛЬТИПЛІКАТОР ГРОШОВИЙ

це економічний показник, який демонструє, у скільки разів збільшується загальна грошова маса в економіці завдяки процесу кредитування комерційними банками. Суть явища полягає в тому, що банківська система створює

нові гроші шляхом видачі кредитів. Коли клієнт отримує позику, ці кошти згодом потрапляють на рахунки в інших банках, які знову частину з них видають у кредит, запускаючи ланцюгову реакцію. Величина мультиплікатора залежить від норми обов'язкових резервів, яку встановлює центральний банк, а також від частки готівки у грошовій масі та обсягу надлишкових резервів банків. Що менша ця норма, то більше грошей банки можуть спрямувати на кредитування, і тим вищим стає мультиплікатор.

Динаміка грошового мультиплікатора слугує індикатором ефективності монетарної політики та джерелом для оцінки інфляційних очікувань. Зміна цього показника відображає рівень ліквідності в банківському секторі й доступність кредитного ресурсу. Зростання мультиплікатора свідчить про розширення грошової пропозиції, що стимулює інвестиційну активність, але створює потенційний інфляційний тиск. Зниження показника вказує на стриману кредитну політику банківських установ або ж жорсткіші регуляторні вимоги, що спричиняє обмеження ліквідності. Оцінка даного механізму забезпечує можливість коригування заборгованості та адаптації до коливань вартості капіталу.

Н

Надходження Бюджету

це доходи бюджету та кошти, залучені в результаті взяття боргових зобов'язань органами державної влади або органами місцевого самоврядування, а також інші надходження, визначені Бюджетним кодексом України, що мобілізуються до бюджету відповідного рівня. Суть надходжень полягає у забезпеченні фінансового фундаменту держави через акумуляцію податкових платежів, зборів, митних платежів, доходів від управління державною власністю та інших обов'язкових чи добровільних внесків. Це основа фінансової спроможності публічної влади, що визначає обсяг ресурсів, доступних для соціальних програм, оборони та інфраструктурного розвитку.

Структура бюджетних надходжень відображає стан економіки та вектор фіскальної політики, дозволяючи прогнозувати зміни податкового навантаження. Застосування податкових механізмів слугує інструментом стимулювання або обмеження окремих секторів ринку. Системний контроль

бюджетних показників та змін у законодавстві забезпечує своєчасну адаптацію управління фінансовими потоками до нових вимог фінансової системи.

НАРАХОВАНИЙ ВІДСОТОК

це сума доходу або витрат, яка визнається у фінансовій звітності за певний період на основі використання методу нарахувань, незалежно від того, чи були кошти фактично виплачені або отримані на рахунок. Суть нарахування відсотка полягає у відображенні реальної вартості використання капіталу протягом часу, що дозволяє фінансовим аналітикам забезпечити відповідність доходів і витрат періодам їх виникнення, дотримуючись принципу нарахування.

Облік нарахованих відсотків виступає ключовим елементом системи управління грошовими потоками та податкового планування. Розмежування нарахованих відсотків, що формують фінансовий результат звітного періоду, та фактичних грошових виплат, які визначають поточний рівень ліквідності, є необхідною умовою об'єктивності фінансової звітності. Помилки у відображенні цих сум створюють ризики спотворення звітних показників та виникнення розбіжностей із фінансовими органами при розрахунку бази оподаткування. Системний моніторинг графіків нарахування й сплати забезпечує точність прогнозування фінансових зобов'язань, запобігає виникненню касових розривів та оптимізує використання залучених кредитно-інвестиційних ресурсів.

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКУ

це процес переходу власності на банківську установу від приватних акціонерів до держави. Суть націоналізації полягає у прийнятті державою контрольного пакета акцій або всіх активів банку для запобігання системній фінансовій кризі, захисту інтересів вкладників або збереження стабільності всієї фінансової системи країни. Зазвичай цей крок стає крайнім заходом, коли банк стає неплатоспроможним, а його банкрутство може спровокувати ланцюгову реакцію на фінансовому ринку та завдати значної шкоди економіці.

Процес націоналізації банку передбачає застосування комплексних механізмів управління ризиками та капіталом. Для державних органів це вимагає

проведення докапіталізації установи за рахунок бюджетних коштів і реорганізації корпоративного управління заради відновлення ринкової довіри. З боку вкладників та інвесторів перехід установи під контроль держави сприймається як додаткова гарантія збереження депозитів та ліквідних активів під час кризи. Водночас передача банку у власність держави часто супроводжується корегуванням умов тарифікації, зміною кредитної політики й посиленням регуляторного контролю над транзакціями, що зумовлює необхідність адаптації систем фінансової безпеки та перерозподілу корпоративних залишків.

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ (НБУ)

це центральний банк держави, який є особливим центральним органом державного управління. Суть діяльності НБУ полягає у забезпеченні стабільності грошової одиниці України, підтримці цінової стабільності, сприянні сталому економічному зростанню та забезпеченні надійності банківської системи. Як емісійний центр, НБУ має монопольне право на випуск грошових знаків, регулює грошовий обіг та визначає ключові параметри монетарної політики, що безпосередньо впливають на всю економічну систему. Забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією НБУ відповідно до статті 99 Конституції України.

Регуляторні рішення НБУ виступають базовими орієнтирами при формуванні стратегій розвитку суб'єктів господарювання. Оцінка політики регулятора є необхідною умовою при визначенні валютної структури запозичень, плануванні процентних витрат і ризиків ліквідності, оскільки Національний банк регламентує норми валютного регулювання, вимоги до капіталізації банківського сектору та параметри звітності. Вплив регуляторних заходів безпосередньо визначає вартість залучення позикового капіталу, рівень доступності кредитування та безперебійність розрахункових операцій. Інтеграція монетарних сигналів НБУ у фінансове моделювання підвищує рівень адаптивності бізнесу до змін у макроекономічному середовищі та мінімізує негативні наслідки ринкової волатильності.

НЕПРЯМЕ ОПОДАТКУВАННЯ

це система стягнення податків, за якої фактичним носієм податку виступає споживач, а платником до бюджету – продавець товару або послуги. Суть

непрямих податків полягає у їхньому перекладанні на кінцевого споживача через включення до ціни товару, тому вони не залежать від рівня доходів особи, а безпосередньо пов'язані з фактом споживання. Основними видами таких податків є податок на додану вартість (ПДВ), акцизний податок та мито. Це інструмент фіскальної політики, що забезпечує стабільність бюджетних надходжень, оскільки попит на базові товари є відносно постійним.

Непряме оподаткування визначає механізми ціноутворення та стан оборотних коштів, оскільки підприємство виступає транзитним агентом із акумуляції податків кінцевого споживача. Помилки при нарахуванні ПДВ чи адмініструванні акцизів викликають значні штрафні санкції. Вплив непрямих податків на маржинальність вимагає оцінки будь-якої оптимізації витрат крізь призму фіскального навантаження під час реалізації продукції.

НЕРЕЗИДЕНТ

це юридична або фізична особа, яка зареєстрована, постійно проживає або має основне місце діяльності в іноземній державі, а не в тій країні, де здійснюється оподаткування або регулювання. Суть статусу нерезидента полягає у визначенні обсягу податкових та юридичних зобов'язань суб'єкта, оскільки для них часто застосовуються інші правила оподаткування доходів, обмеження на рух капіталу або особливості валютного регулювання. Для бізнесу статус контрагента як нерезидента є визначальним фактором при структуруванні міжнародних угод, виборі юрисдикції та дотриманні правил трансфертного ціноутворення.

Здійснення операцій із нерезидентами потребує детального аналізу міжнародних конвенцій про уникнення подвійного оподаткування. При перерахуванні коштів на користь іноземних суб'єктів господарювання резидент виконує функції податкового агента щодо утримання та перерахування до бюджету податку на доходи нерезидента із джерелом їх походження з України, якщо пільгові умови не встановлені відповідними двосторонніми угодами. Визначення та підтвердження податкового статусу та бенефіціарного права отримувача доходу дозволяє правомірно оптимізувати рівень фіскального навантаження, запобігати виникненню претензій з боку податкових органів через неправильне застосування ставок і забезпечувати ефективне управління ліквідністю при реалізації транскордонних транзакцій.

НЕТТО-АКТИВИ

це різниця між загальною вартістю активів підприємства та сумою його зобов'язань. Суть цього показника полягає у визначенні реальної вартості власного капіталу компанії, тобто тієї частини майна, яка залишиться після повного погашення всіх наявних боргів. Це ключовий індикатор фінансової стійкості, що демонструє здатність бізнесу самостійно фінансувати свою діяльність та відповідати за своїми зобов'язаннями перед кредиторами.

У практичній діяльності нетто-активи слугують головним критерієм при оцінці інвестиційної привабливості та кредитоспроможності бізнесу. Для власників та топ-менеджменту важливо підтримувати цей показник на додатному рівні, адже у багатьох юрисдикціях перевищення зобов'язань над активами створює підстави для порушення справи про банкрутство. Фінансовий стратег аналізує динаміку нетто-активів для контролю ефективності управління капіталом, відстеження прибутковості операційної діяльності та прийняття рішень про реінвестування прибутків або виплату дивідендів. Систематичний моніторинг нетто-активів дозволяє своєчасно виявити ерозію власного капіталу, переглянути структуру пасивів та вжити необхідних заходів для підвищення загальної вартості бізнесу.

НЕУСТОЙКА

це грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторові у разі порушення зобов'язання (ст. 549 Цивільного кодексу України). Неустойка є одним із видів забезпечення виконання зобов'язань і водночас мірою цивільно-правової відповідальності. Законодавство виокремлює дві її форми: штраф, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, та пеню, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення.

Право на неустойку виникає незалежно від наявності у кредитора збитків, а її сплата не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі. Розмір неустойки встановлюється законом або договором; суд має право зменшити неустойку, якщо її розмір значно перевищує розмір збитків, з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. У фінансово-правовій сфері від цивільно-правової неустойки слід відрізняти штрафні санкції та пеню, що застосовуються контролюючими органами на підставі

Податкового кодексу України, оскільки вони мають публічно-правову природу і не залежать від волі сторін.

НОМІНАЛ

це визначена емітентом грошова сума, яка вказується на цінному папері, банкноті або іншому фінансовому інструменті та слугує основою для розрахунків за ним. Суть номіналу полягає у встановленні базисної вартості, від якої обчислюються відсоткові виплати, дивіденди або сума погашення боргу. Для облігацій це сума, яку емітент зобов'язується повернути власнику в день завершення терміну обігу, а для акцій – частка статутного капіталу, що припадає на один папір.

Номінальна вартість є базовим параметром при розробці емісійних стратегій та формуванні інвестиційних портфелів. Для інвесторів цей показник слугує основою для визначення параметрів погашення та розрахунку фактичної доходності з урахуванням курсової різниці між ціною купівлі на вторинному ринку та номіналом. У системі корпоративного управління номінальна вартість цінних паперів визначає структуру статутного капіталу та регламентує порядок проведення операцій з байбеку чи спліту акцій. Зіставлення номіналу з поточними ринковими котируваннями дозволяє ідентифікувати наявність дисконту або премії, що забезпечує обґрунтованість рішень щодо реструктуризації та капіталізації активів.

НОМІНАЛЬНА ВІДСОТКОВА СТАВКА

це встановлений відсотковий показник за фінансовим інструментом, що відображається у кредитних договорах, депозитних угодах або облігаційних умовах без врахування впливу інфляції. Суть цієї ставки полягає у фіксації чистої суми винагороди за користування капіталом, яка виражається у грошовому або відсотковому еквіваленті від номінальної вартості залучених чи розміщених коштів. Вона є базовою величиною, що визначає графік платежів та загальну вартість фінансування для всіх учасників ринку.

Номінальна ставка слугує первинним індикатором вартості капіталу, проте вимагає коригування на рівень інфляції для визначення реальної прибутковості інвестицій. Зіставлення номінальних показників із динамікою цін запобігає формуванню хибних висновків щодо ефективності проектів в умовах знецінення грошей. Моніторинг номінальних ставок забезпечує

обґрунтованість платіжних календарів, точність прогнозування доходів і коректність дисконтування грошових потоків.

НОСТРО-РАХУНОК

це рахунок, який відкривається одним банком в іншому банку-кореспонденті для здійснення розрахунків у валюті країни, де знаходиться банк-кореспондент, або в іншій валюті. Суть цього інструменту полягає в забезпеченні можливості проведення міжнародних транзакцій, конвертації валют та обслуговування зовнішньоекономічної діяльності клієнтів без необхідності фізичного переміщення готівкових коштів. Буквально назва походить від італійського «nostro», що означає «наш», оскільки банк, який відкриває рахунок, вважає кошти на ньому своїми активами.

Управління ностро-рахунками становить базову функцію казначейства банківських установ і великих корпоративних структур. Безперервний моніторинг залишків на кореспондентських рахунках є необхідною умовою запобігання відмовам у проведенні транзакцій через дефіцит ліквідності або операційні обмеження. Функціонування ностро-рахунків безпосередньо визначає швидкість виконання та комісійну вартість транскордонних переказів, здійснюваних через мережу банків-кореспондентів. Розуміння механізмів кореспондентського обслуговування дає змогу оптимізувати маршрутизацію платежів, мінімізувати конвертаційні витрати й усунути ризики затримок у розрахунках із контрагентами-нерезидентами.

О

ОБ'ЄКТ ОПОДАТКУВАННЯ

це предмет, річ, явище, дія або стан, наявність якого (чи здійснення якого) виступає підставою для виникнення у платника податкового обов'язку. Це те, з чого або стосовно чого нараховується податок. Об'єктами оподаткування можуть бути: дохід (прибуток), вартість реалізованих товарів (робіт, послуг), майно, земельні ділянки, володіння цінними паперами, здійснення окремих видів діяльності або споживання певних благ (наприклад, підакцизні товари).

Точна ідентифікація та класифікація об'єкта оподаткування є ключовим етапом податкового адміністрування. Помилкове визначення бази чи характеру об'єкта – зокрема некоректна кваліфікація виду доходу або відмежування постачання послуг від перерахування коштів – призводить до викривлення податкової звітності та донарахувань за результатами перевірок. Фінансовий менеджмент передбачає аналіз господарських операцій щодо можливого виникнення нових об'єктів оподаткування у разі зміни бізнес-моделі чи виходу на нові ринки. Законодавчо визначена кваліфікація об'єкта дає змогу застосовувати передбачені нормативною базою механізми податкового планування, у тому числі відповідним чином структурувати угоди.

Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП)

це державні цінні папери, що випускаються Міністерством фінансів України для залучення коштів до державного бюджету. Суть цього інструменту полягає у наданні інвестором, яким може бути юридична або фізична особа, позики державі на певний строк під визначений відсоток або з дисконтом. Фактично це гарантований державою інструмент, який виступає одним із найбільш надійних способів збереження капіталу в межах національної юрисдикції, оскільки виконання зобов'язань за ними забезпечує держава.

Облігації внутрішньої державної позики (ОВДП) виступають стратегічним інструментом управління ліквідністю суб'єктів господарювання та формування інвестиційних портфелів. Для фінансових аналітиків та інвесторів ці папери слугують безризиковим бенчмарком доходності, що застосовується при оцінці премії за ризик за іншими фінансовими активами. Розміщення тимчасово вільних оборотних коштів у державні облігації забезпечує доходність, що конкурує із банківськими депозитами, за мінімального рівня сукупного ризику. Законодавчо встановлені податкові пільги щодо відсутності оподаткування доходів фізичних осіб підвищують привабливість інструменту для приватних інвесторів, дозволяючи оптимізувати персональні фіскальні зобов'язання та сформувати стабільний грошовий потік у національній чи іноземній валюті.

Облігація

це емісійний борговий цінний папір, який засвідчує внесення його власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати

власнику номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений умовами строк із виплатою фіксованого або змінного доходу. Суть облігації полягає у залученні емітентом позичкового капіталу на певних умовах, де інвестор стає кредитором компанії чи держави, отримуючи натомість регулярні виплати у формі купонів або дохід у вигляді різниці між ціною придбання та номіналом. Це інструмент фінансування, який дозволяє бізнесу отримувати кошти без розмиття акціонерного капіталу.

Облігації є ключовим інструментом диверсифікації джерел фінансування для емітентів і джерелом передбачуваного грошового потоку для інвесторів. Оцінка цих паперів базується на аналізі кредитного рейтингу, інфляції, ліквідності вторинного ринку та умов конвертації. Системне поєднання облігацій із акціями чи опціонами мінімізує загальний ризик портфеля та забезпечує виконання цільових орієнтирів дохідності.

ОБЛІКОВА СТАВКА НБУ

це ключовий монетарний інструмент, за допомогою якого центральний банк встановлює орієнтир вартості грошей в економіці. З 2016 року облікова ставка є основною ставкою монетарної політики НБУ: до її рівня прив'язані ставки за операціями з регулювання ліквідності банків. Це фундаментальна ціна грошей для всієї фінансової системи, де зростання ставки здорожує кредитування для бізнесу та населення, стримуючи інфляційні процеси, а зниження робить ресурси доступнішими, стимулюючи економічну активність.

Облікова ставка НБУ виступає базовим макроекономічним сигналом, що визначає параметри бізнес-планування та управління капіталом. Динаміка цього показника слугує орієнтиром при прийнятті рішень щодо залучення кредитних ресурсів, розміщення тимчасово вільної ліквідності у банківські депозити або придбання державних цінних паперів. Зміна процентної ставки ініціює трансмісійний механізм у фінансово-кредитній системі, початково впливаючи на вартість ресурсів на міжбанківському ринку з подальшим коригуванням вартості обслуговування корпоративного боргу. Урахування циклічності монетарної політики дає змогу ефективно хеджувати процентні ризики та адаптувати фінансову стратегію суб'єкта господарювання до умов грошово-кредитного регулювання.

ОВЕРДРАФТ

це форма короткострокового кредитування, яка надається банком клієнту шляхом дозволу здійснювати платежі з поточного рахунку на суму, що перевищує фактичний залишок коштів (тобто допускається виникнення від'ємного сальдо). Суть овердрафту полягає у забезпеченні безперервності розрахунків: банк автоматично покриває дефіцит коштів у межах встановленого ліміту, а надходження грошей на рахунок клієнта автоматично спрямовуються на погашення цієї заборгованості разом із нарахованими відсотками.

Овердрафт є інструментом для оперативної нейтралізації касових розривів. На відміну від класичного кредитування, він не потребує окремого узгодження кожної транзакції – ліміт встановлюється на визначений строк. Це дає змогу зберігати безперервність операційної діяльності у разі затримок розрахунків з боку дебіторів або нерівномірності надходження коштів. Водночас процентні ставки за овердрафтом зазвичай перевищують ставки за стандартними позиками, тому його використання обмежене короткостроковими потребами та не підходить для фінансування довгострокових проєктів або капітальних інвестицій. Ефективне управління лімітами овердрафту забезпечує дотримання платіжної дисципліни та запобігає ризикам невиконання зобов'язань перед контрагентами.

ОВЕРНАЙТ

це короткострокова фінансова операція (кредит або депозит), яка здійснюється на термін до одного операційного дня, тобто «через ніч». Суть овернайту полягає у розміщенні тимчасово вільних коштів або, навпаки, залученні необхідної ліквідності на дуже короткий період – зазвичай з вечора одного робочого дня до ранку наступного. Це інструмент управління щоденною ліквідністю, який дозволяє банку чи корпорації не тримати гроші «мертвим вантажем», а отримувати від них хоча б мінімальний дохід або оперативно покривати касові розриви без залучення довгострокових кредитних ресурсів.

Операції овернайт виступають базовим індикатором стану грошового ринку та інструментом управління денними залишками на рахунках компанії. За наявності надлишку коштів наприкінці дня їх розміщення на депозиті овернайт дає змогу отримувати додатковий дохід, який при значних масштабах

бізнесу стає суттєвим. У разі незапланованого відтоку капіталу залучення кредиту овернайт запобігає виникненню технічного овердрафту та застосуванню штрафних санкцій за несвоєчасне виконання платіжних зобов'язань. Застосування цього інструменту потребує точного планування грошових потоків (Cash Flow) та врахування механізмів банківської ліквідності, оскільки відповідні процентні ставки безпосередньо залежать від облікової ставки центрального банку.

ОПЕРАЦІЇ РЕПО

це операції з продажу (купівлі) цінних паперів або інших фінансових активів з одночасним зобов'язанням їх зворотного викупу (продажу) через визначений строк за заздалегідь погодженою ціною. Економічно репо є короткостроковим кредитом під забезпечення цінними паперами: різниця між ціною зворотного викупу та ціною первинного продажу відображає плату за користування коштами (ставку репо). Сторона, що продає цінні папери й отримує кошти, здійснює пряме репо, а її контрагент – зворотне репо.

Операції репо широко застосовуються на міжбанківському ринку, а центральні банки використовують їх як інструмент регулювання ліквідності банківської системи. Для учасників ринку репо дає змогу залучати кошти дешевше, ніж за незабезпеченими кредитами, або розміщувати тимчасово вільні кошти з мінімальним ризиком. Водночас ці операції потребують оцінки забезпечення з урахуванням дисконту (haircut), регулярної переоцінки цінних паперів і врахування ризику контрагента, оскільки в разі невиконання зобов'язання щодо зворотного викупу сторона реалізує свої права щодо отриманого забезпечення. Як правило, найбільш поширеним забезпеченням за операціями репо є державні облігації.

ОПЕРАЦІЙНІ ВИТРАТИ

це сукупність витрат, які несе підприємство в процесі своєї звичайної господарської діяльності, пов'язані з виробництвом, реалізацією продукції, наданням послуг або виконанням робіт. Суть операційних витрат полягає у забезпеченні щоденного функціонування бізнесу, включаючи витрати на сировину, заробітну плату персоналу, оренду офісних або виробничих приміщень, комунальні послуги, адміністративні та маркетингові витрати. Це

основний компонент фінансового результату, який безпосередньо впливає на показник операційного прибутку та рентабельність бізнесу.

Управління операційними витратами є одним із ключових завдань для підвищення фінансової ефективності та конкурентоспроможності компанії. Система фінансового менеджменту передбачає постійний контроль і аналіз таких витрат із їх поділом на змінні (залежні від обсягів виробництва) та постійні (незалежні від операційної активності). Ефективна оптимізація полягає не лише у скороченні видатків, а й у пошуку балансу, за якого їх зменшення не призводить до зниження якості продукції чи послуг. Впровадження сучасних інструментів управлінського обліку та автоматизація бізнес-процесів дають змогу виявляти неефективні статті витрат, прогнозувати потреби у фінансуванні та підтримувати стабільність операційної маржі в умовах ринкової нестабільності.

ОПОДАТКУВАННЯ

це процес встановлення та стягнення податків і зборів, який є основним джерелом формування державних доходів і головним інструментом впливу держави на економічну поведінку суб'єктів господарювання та громадян. Суть оподаткування полягає у легітимному перерозподілі частини створеної вартості (доходів, майна, прибутків) на користь суспільних потреб, що дозволяє державі фінансувати інфраструктуру, соціальну сферу, оборону та регулювати економічні цикли. Це комплексна система, що базується на принципах законодавчої визначеності, справедливості, нейтральності та економічної обґрунтованості.

Оподаткування є визначальним фактором для бізнес-планування, вибору організаційно-правової форми та побудови стратегії розвитку компанії. Рівень податкового навантаження безпосередньо впливає на норму чистого прибутку, інвестиційну привабливість активів і конкурентоспроможність продукції. Сучасне управління податковою функцією передбачає професійну оптимізацію грошових потоків, використання передбачених законом пільг, застосування угод про уникнення подвійного оподаткування та міжнародних інструментів податкового планування. Ефективна реалізація цієї функції дає змогу мінімізувати фіскальні ризики, забезпечити фінансову стійкість бізнесу та запобігти виникненню конфліктів із контролюючими органами в умовах зміни законодавства.

Опціон

це похідний фінансовий інструмент (дериватив), який надає його власнику право, але не обов'язок, купити або продати базовий актив (акції, валюту, товари) за заздалегідь визначеною ціною (страйк-ціною) протягом певного періоду часу або в конкретну дату. Суть опціону полягає у перенесенні ризику на іншу сторону за сплату комісійної винагороди, що називається премією. Опціони бувають двох основних типів: «кол» (call) – право на купівлю, та «пут» (put) – право на продаж. Це потужний інструмент для хеджування ризиків або спекулятивної гри на зміні ринкової вартості активу.

Опціони відіграють важливу роль у системі управління портфелем та корпоративними фінансами. Вони використовуються для хеджування ризиків зниження вартості активів (зокрема через купівлю опціонів put) або для формування додаткового доходу шляхом продажу опціонів call під покриття наявних у портфелі цінних паперів (стратегія covered call). У контексті фінансового планування ці інструменти дають змогу фіксувати ціни на сировину, валютні курси та вартість капіталу, забезпечуючи прогнозованість фінансових результатів за умов ринкової волатильності. Оцінка параметрів ризику (показників Delta, Gamma, Theta, Vega) є необхідною умовою для коректного моделювання дохідності та контролю ризиків під час операцій з опціонами.

Офшорна зона

це юрисдикція (держава або окрема територія), яка пропонує особливий пільговий режим оподаткування, спрощену процедуру реєстрації та високий рівень конфіденційності для компаній-нерезидентів, що здійснюють діяльність виключно за межами цієї юрисдикції. Суть офшорної зони полягає у створенні привабливого середовища для мінімізації податкових витрат, захисту активів та анонімізації кінцевих бенефіціарів. Це інструмент фінансової архітектури, який дозволяє бізнесу використовувати різницю в податкових системах різних країн для оптимізації загального податкового навантаження на міжнародну холдингову структуру.

Використання офшорних юрисдикцій вимагає підвищеної обачності у зв'язку з посиленням міжнародного контролю за фінансовими потоками та імплементацією стандартів прозорості, зокрема плану BEPS (Base Erosion and Profit Shifting). Міжнародні структури застосовують такі юрисдикції не лише з метою податкового планування, а й для оптимізації управління

інвестиційними потоками та виходу на глобальні фінансові ринки. Водночас це пов'язано з репутаційними ризиками та необхідністю дотримання вимог щодо економічної присутності (substance). Неврахування цих критеріїв може мати наслідком визнання компанії податковим резидентом у країні фактичного ведення діяльності із застосуванням відповідних податкових нарахувань і санкцій.

П

ПАЙОВИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ФОНД (ПІФ)

це форма колективного інвестування, за якої активи інвесторів об'єднуються в єдиний майновий комплекс, що передається в управління професійній компанії з метою отримання прибутку. Суть ПІФу полягає у випуску інвестиційних сертифікатів, які підтверджують право власності інвестора на частку в активах фонду, що дозволяє навіть невеликим інвесторам отримувати доступ до професійного управління капіталом на фінансових ринках. Управління фондом здійснюється компанією, яка професійно займається аналізом ринку та прийняттям рішень щодо купівлі чи продажу активів відповідно до стратегії, обраної для конкретного типу ПІФу.

Функціонування пайових інвестиційних фондів (ПІФів) регулюється законодавством, яке передбачає відокремлення активів фонду від активів компанії з управління активами, а також участь незалежного зберігача для контролю за цільовим використанням ресурсів. Залежно від умов викупу цінних паперів та обраної інвестиційної стратегії, інвесторам доступні відкриті, інтервальні або закриті фонди. Ключовими перевагами ПІФів є професійне управління та диверсифікація ризиків через сформований портфель активів. Водночас застосування цього інструменту для довгострокового накопичення капіталу потребує врахування комісій за управління та ризиків, зумовлених коливанням ринкової вартості базових активів.

ПАСИВ

це сукупність джерел формування господарських засобів підприємства, які відображають права власності на активи та зобов'язання перед третіми

особами. Суть пасиву полягає в тому, що він показує, у якій формі та з яких джерел залучено капітал, що використовується для фінансування активної діяльності компанії. Пасиви поділяються на власний капітал, який належить засновникам, та зобов'язання, що є борговими інструментами перед кредиторами, постачальниками чи іншими контрагентами.

Балансова рівність між активами та пасивами є фундаментальним правилом фінансового обліку, що забезпечує достовірність відображення стану підприємства. Управління структурою пасивів є ключовим завданням фінансового менеджменту, оскільки частка позикових коштів визначає рівень фінансового левериджу та ризикованості організації. Аналіз пасивної частини балансу дає змогу оцінити ліквідність підприємства та його здатність своєчасно виконувати поточні й довгострокові зобов'язання, тоді як збалансоване співвідношення власних і залучених ресурсів забезпечує стійкість бізнесу в умовах економічної нестабільності.

Пеня

це вид фінансової відповідальності за порушення грошових зобов'язань, яка нараховується у вигляді відсотків від суми простроченого платежу за кожен день затримки. Суть пені полягає у стимулюванні належного виконання зобов'язань платниками податків або контрагентами та компенсації збитків кредитору чи державному бюджету через неможливість вчасного використання належних їм коштів. Розмір пені зазвичай визначається або безпосередньо законом, або умовами укладеного договору, проте вона завжди прив'язана до терміну прострочення та суми основного боргу. У податкових відносинах пеня нараховується на суму податкового боргу з розрахунку 120 % річних облікової ставки Національного банку України (ст. 129 Податкового кодексу України).

Нарахування пені є механізмом, який автоматично застосовується у разі не своєчасної сплати податкових зобов'язань або порушення умов договорів. У податковій сфері нарахування починається після закінчення встановлених законом строків сплати, а розмір пені зазвичай прив'язаний до облікової ставки центрального банку. Ведення чіткого контролю за графіком платежів і строками подання звітності дає змогу уникнути накопичення додаткового фінансового навантаження навіть при короткострокових затримках. Відсутність систематичного моніторингу граничних термінів виконання зобов'язань створює ризики прямих фінансових втрат, застосування

додаткових штрафних санкцій та погіршення ділової репутації перед контролюючими органами й контрагентами.

ПЕРВИННИЙ РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ

це сегмент фінансового ринку, на якому здійснюється випуск та розміщення нових цінних паперів між першими власниками. Суть цього ринку полягає в залученні інвестиційного капіталу емітентами, такими як держава чи корпорації, для фінансування своєї діяльності, розвитку проєктів або покриття бюджетних потреб. Саме на цьому етапі цінні папери набувають своєї юридичної сили та виходять в обіг, а кошти від їх продажу безпосередньо надходять на рахунки емітента, забезпечуючи реальний приплив грошових ресурсів у реальний сектор економіки.

Вихід на первинний ринок вимагає від емітента виконання регуляторних процедур, що включають реєстрацію випуску цінних паперів у державних органах, підготовку проспекту емісії та проведення публічного або приватного розміщення. Участь у первинному розміщенні дає інвесторам змогу придбати активи за початковою ціною, яка може бути нижчою за подальшу ринкову вартість у разі успішного розвитку компанії. Ефективність первинного ринку відображає рівень довіри інвесторів до емітентів і загальний стан інвестиційного клімату в державі, а також формує основу для функціонування вторинного ринку, де здійснюється подальший перепродаж цінних паперів.

ПЛАТІЖНА ІНФРАСТРУКТУРА

це сукупність інститутів, платіжних систем, інструментів, процедур та технічних засобів, які забезпечують безперебійне здійснення розрахунків між суб'єктами економічної діяльності. Суть цієї системи полягає у створенні надійного механізму передачі грошових коштів від платника до отримувача в електронній чи паперовій формі, що є необхідною умовою для функціонування будь-якої сучасної економіки. До її складу входять центральні банки, комерційні банки, небанківські фінансові установи, оператори платіжних систем, процесингові центри та відповідне програмне забезпечення.

Надійність платіжної інфраструктури визначає швидкість обігу капіталу та рівень довіри до фінансової системи загалом. Вона охоплює внутрішні розрахунки й міжнародні транскордонні перекази, забезпечуючи захист даних

та безпеку кожної операції. Розвиток технологій – зокрема миттєвих платежів, платіжних карток і мобільних застосунків – вимагає від операторів постійного оновлення технічних стандартів та посилення кіберзахисту. Ефективне функціонування цієї інфраструктури мінімізує операційні ризики й транзакційні витрати для бізнесу та громадян, забезпечуючи виконання фінансових зобов'язань у режимі реального часу, що є важливим чинником стабільності економічного середовища.

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС

це статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді відображаються всі зовнішньоекономічні операції між резидентами країни та нерезидентами протягом певного періоду часу. Суть цього показника полягає у фіксації руху товарів, послуг, капіталів та фінансових ресурсів, що дозволяє оцінити стан зовнішньої торгівлі та фінансових відносин держави зі світом. Платіжний баланс складається з поточного рахунку, рахунку операцій з капіталом та фінансового рахунку, сальдо яких разом зі статтею «помилки та пропуски» за методологією побудови взаємно врівноважуються.

Стан платіжного балансу є одним із ключових індикаторів макроекономічної стабільності, що безпосередньо впливає на валютний курс та грошово-кредитну політику держави. Його дефіцит може свідчити про високі обсяги імпорту або відтік капіталу, вимагаючи регуляторного реагування з боку центрального банку, тоді як профіцит вказує на накопичення міжнародних резервів та зростання конкурентоспроможності національної економіки. Для суб'єктів господарювання, залучених у зовнішньоекономічну діяльність, аналіз платіжного балансу дає змогу прогнозувати валютні ризики й зміни у регулюванні доступу до іноземної валюти, що є важливим елементом довгострокового стратегічного планування та управління міжнародними розрахунками.

ПЛАТНИК ПОДАТКІВ

це фізична або юридична особа (резидент чи нерезидент України) або її відокремлений підрозділ, яка має, одержує (передає) об'єкти оподаткування або провадить діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування, і на яку покладено обов'язок зі сплати податків та зборів (ст. 15 Податкового кодексу України). Платник може бути платником одного або кількох податків і

зборів. Особа може одночасно бути платником податку і податковим агентом, якщо законодавство покладає на неї обов'язок утримувати податки з доходів інших осіб.

Основні обов'язки платника податків визначає стаття 16 ПКУ: стати на облік у контролюючих органах, вести облік доходів і витрат, подавати податкові декларації та звітність, сплачувати податки і збори в установлені строки, допускати посадових осіб контролюючих органів до перевірок. Права платника закріплені у статті 17 ПКУ, зокрема право на безоплатну інформацію і податкові консультації, на оскарження рішень контролюючих органів та на захист податкової інформації.

Платоспроможність

це здатність суб'єкта господарювання (або фізичної особи) своєчасно та в повному обсязі виконувати свої фінансові зобов'язання перед кредиторами, постачальниками, працівниками та бюджетом за рахунок наявних у його розпорядженні активів. Суть цього поняття полягає у забезпеченні фінансової стійкості, де обсяг ліквідних засобів та надходжень достатній для покриття всіх поточних та довгострокових боргів. На відміну від ліквідності, яка фокусується на здатності швидко перетворити активи на готівку, платоспроможність розглядається як фундаментальна характеристика довгострокової фінансової життєздатності бізнесу.

Оцінка платоспроможності здійснюється через аналіз фінансових коефіцієнтів, таких як коефіцієнт покриття боргів, коефіцієнт автономії (співвідношення власного капіталу до загальної суми пасивів) та співвідношення грошових потоків до зобов'язань. Зниження платоспроможності нижче критичного рівня створює загрозу технічного дефолту або банкрутства компанії. Ефективне управління передбачає постійний моніторинг структури балансу, оптимізацію боргового навантаження та стратегічне управління грошовими потоками, що дає змогу підтримувати довіру кредиторів і забезпечувати безперервність господарської діяльності за несприятливих ринкових умов.

Податкова дисципліна

це стан своєчасного та повного виконання платниками податків їхніх обов'язків перед державою відповідно до вимог чинного законодавства. Суть податкової дисципліни полягає у добровільному або примусовому

підпорядкуванні господарської діяльності нормам податкового права, що включає точність визначення бази оподаткування, вчасне подання звітності та беззастережне перерахування податкових зобов'язань до бюджету у встановлені строки. Це фундамент фінансової безпеки держави та показник рівня правової культури суб'єкта господарювання.

Висока податкова дисципліна є важливим активом для будь-якої організації, оскільки порушення – навіть ненавмисні – призводять до застосування штрафних санкцій, нарахування пені та посилення контролю з боку фіскальних органів (зокрема через документальні перевірки). Для системи фінансового менеджменту це передбачає інтеграцію податкового календаря в операційну діяльність, систематичний аудит облікових реєстрів щодо наявності податкових ризиків та ведення якісного первинного документообігу. Дотримання податкової дисципліни дає змогу підприємству мінімізувати адміністративне навантаження, підтримувати статус сумлінного платника податків та запобігати корпоративним конфліктам, що виникають у разі блокування розрахункових рахунків чи вилучення оборотних коштів під час примусового стягнення боргу.

ПОДАТКОВА ЗНИЖКА

це документально підтверджена сума (вартість) витрат платника податку – резидента у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг) у резидентів протягом звітного року, на яку дозволяється зменшити його загальний річний оподатковуваний дохід, одержаний у вигляді заробітної плати, у випадках, визначених Податковим кодексом України. Податкова знижка є однією з форм податкових пільг з податку на доходи фізичних осіб і має соціально-стимулювальне призначення.

Перелік витрат, які платник має право включити до податкової знижки, визначений статтею 166 Податкового кодексу України: до них належать, зокрема, частина процентів за іпотечним житловим кредитом, пожертвування неприбутковим організаціям у встановлених межах, оплата навчання у вітчизняних закладах освіти, страхові платежі за договорами довгострокового страхування життя та внески до недержавного пенсійного забезпечення. Право на податкову знижку реалізується шляхом подання річної податкової декларації не пізніше 31 грудня року, що настає за звітним, з доданням копій підтвердних документів. Загальна сума податкової знижки не може перевищувати річного доходу платника, нарахованого як заробітна плата, зменшеного на суму податкової соціальної пільги.

ПОДАТКОВА КОНСУЛЬТАЦІЯ

це роз'яснення контролюючого органу з питань практичного застосування окремих норм податкового законодавства, що надається безоплатно за зверненням платника податків (ст. 52 Податкового кодексу України). Індивідуальна податкова консультація надається у письмовій або електронній формі протягом 30 календарних днів, що настають за днем отримання звернення, та вноситься до єдиної бази індивідуальних податкових консультацій. Узагальнюючі податкові консультації з питань, що стосуються значної кількості платників, затверджує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики.

Основне правове значення консультації полягає в захисті добросовісного платника: не може бути притягнуто до відповідальності платника податків, який діяв відповідно до податкової консультації, наданої йому у письмовій або електронній формі, а також відповідно до узагальнюючої податкової консультації, на тій підставі, що в майбутньому таку консультацію було змінено або скасовано (ст. 53 ПКУ). Індивідуальна податкова консультація має індивідуальний характер, використовується виключно платником, якому вона надана, і може бути оскаржена в судовому порядку. Від консультацій контролюючих органів слід відрізняти висновки приватних податкових консультантів, які не є обов'язковими для контролюючих органів, хоча й можуть використовуватися для обґрунтування позиції платника.

ПОДАТКОВА НАКЛАДНА

це електронний документ, який складається платником податку на додану вартість (ПДВ) при здійсненні операцій з постачання товарів чи послуг. Суть цього документа полягає у фіксації виникнення податкового зобов'язання у продавця та одночасного надання права покупцеві на формування податкового кредиту. Вона є ключовим інструментом контролю за сплатою ПДВ до бюджету, оскільки без належним чином складеної та зареєстрованої в Єдиному реєстрі податкових накладних (ЄРПН) накладної покупець не має законних підстав для зменшення своїх податкових зобов'язань.

Адміністрування податкових накладних є одним із найбільш ризикових процесів у бухгалтерському обліку. Помилки в обов'язкових реквізитах (зокрема в кодах УКТ ЗЕД, індивідуальних податкових номерах контрагентів чи сумах податку) або несвоєчасна реєстрація в ЄРПН призводять до

блокування документа, що спричиняє фінансові втрати для постачальника (штрафи) та покупця (втрата податкового кредиту). Окрім цього, функціонування системи моніторингу критеріїв ризиковості вимагає від підприємства підтримки належного документообігу та готовності до оперативного надання пояснень контролюючим органам у разі зупинення реєстрації.

ПОДАТКОВА ПЕРЕВІРКА

це спосіб здійснення контролю контролюючими органами за дотриманням платниками податків вимог податкового, валютного та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на органи податкової служби. Суть перевірки полягає у вивченні первинних документів, облікових реєстрів, фінансової звітності та інших даних, що підтверджують показники, відображені в податкових деклараціях. Залежно від мети та обсягу контролю, перевірки поділяються на камеральні (проводяться в приміщенні податкового органу), документальні (виїзні або невиїзні) та фактичні.

Податкова перевірка є одним із найбільш відповідальних процесів у діяльності суб'єкта господарювання. Результати контрольних заходів оформлюються актом або довідкою, на підставі яких у разі виявлення порушень виносяться податкові повідомлення-рішення. Мінімізація пов'язаних ризиків передбачає наявність налагодженої системи внутрішнього аудиту, дотримання вимог до первинної документації та своєчасне надання роз'яснень. Системний супровід перевірки та належне обґрунтування позиції платника підвищують ймовірність успішного оскарження необґрунтованих донарахувань в адміністративному або судовому порядку.

ПОДАТКОВА ПІЛЬГА

це встановлене законом звільнення (повне або часткове) платника податків від обов'язку сплачувати податки чи збори, або можливість зменшити розмір податкового зобов'язання. Суть податкових пільг полягає у використанні державою фіскальних інструментів для стимулювання окремих секторів економіки, підтримки соціально вразливих верств населення або сприяння інвестиційній діяльності. Відповідно до ст. 30 Податкового кодексу України пільга надається шляхом податкової знижки, що зменшує базу оподаткування, зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку, встановлення зниженої ставки або звільнення від сплати податку чи збору.

Використання податкових пільг є інструментом податкової оптимізації, який вимагає високої юридичної точності. Застосування будь-якої пільги має бути чітко обґрунтованим нормами податкового законодавства, оскільки контролюючі органи приділяють особливу увагу правомірності їх використання під час перевірок. Помилки при розрахунку пільг або невідповідність діяльності умовам їх надання призводять до донарахування податкових зобов'язань, штрафних санкцій та пені. Через це ефективний фінансовий менеджмент передбачає постійний моніторинг змін у законодавстві щодо пільгових режимів та ретельний документальний супровід, який підтверджує право платника на отримання відповідного податкового звільнення чи знижки.

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА

це стратегічний курс держави у сфері формування та стягнення податків, що визначає методи наповнення бюджету, регулювання економічних процесів та вплив на соціальний добробут суспільства. Суть податкової політики полягає у пошуку оптимального балансу між фіскальною функцією (забезпеченням держави фінансовими ресурсами) та регуляторною функцією (стимулюванням інвестицій, підприємництва та економічного зростання). Це цілісна система, що включає структуру податкової системи, порядок адміністрування, види пільг та міжнародні податкові угоди.

Податкова політика є основним драйвером інвестиційного клімату та конкурентоспроможності бізнесу. Вона може бути спрямована як на стимулювання капітальних інвестицій, інновацій і створення робочих місць через зниження податкового тиску, так і на максимізацію бюджетних надходжень шляхом посилення адміністрування. Розуміння поточної податкової політики держави дає змогу прогнозувати зміни в регулюванні, адаптувати податкову стратегію компанії та оцінювати ризики, пов'язані з трансформацією ставок чи правил звітування. Прозора та передбачувана податкова політика створює сприятливі умови для розвитку, тоді як часті та непрозорі зміни стають суттєвим бар'єром для довгострокового стратегічного планування, що є критично важливим при виборі юрисдикцій для реєстрації бізнесу та оптимізації міжнародних холдингових структур.

ПОДАТКОВА СИСТЕМА

це сукупність установлених державою податків, зборів та інших обов'язкових платежів, а також механізмів, принципів і методів їхнього встановлення, справляння та адміністрування. Суть податкової системи полягає у забезпеченні фінансового фундаменту для функціонування держави шляхом перерозподілу частини доходів суб'єктів господарювання та громадян на суспільні потреби. Вона охоплює законодавчу базу, органи, що контролюють надходження коштів, та сукупність прав і обов'язків платників податків, що разом утворюють єдину інфраструктуру фіскального регулювання.

Податкова система визначає умови функціонування бізнесу, безпосередньо впливаючи на формування собівартості, ціноутворення та прибутковості проєктів. Ефективність цієї системи оцінюється за простотою адміністрування, стабільністю ставок, справедливістю навантаження та наявністю дієвих механізмів захисту прав платників. Розуміння архітектури податкової системи – від загальнодержавних до місцевих податків – є ключовим під час вибору організаційно-правової форми підприємства та побудови структури володіння активами. Здатність адаптуватися до вимог податкового середовища з урахуванням специфіки спеціальних режимів та міжнародних угод про уникнення подвійного оподаткування дає змогу компаніям мінімізувати фіскальні ризики й оптимізувати чистий грошовий потік у межах правового поля.

ПОДАТКОВА СТАВКА

це законодавчо встановлений розмір податку на одиницю оподаткування, який визначає частку, що підлягає сплаті до бюджету від бази оподаткування. Податковий кодекс України визначає ставку податку як розмір податкових нарахувань на (від) одиницю (одиниці) виміру бази оподаткування. Ставки можуть бути фіксованими (абсолютна сума), пропорційними (єдиний відсоток незалежно від розміру бази), прогресивними (зростають із збільшенням бази) або регресивними (зменшуються зі зростанням бази).

Податкова ставка є одним із найважливіших параметрів під час розрахунку прибутковості інвестиційних проєктів і моделювання грошових потоків. Для фінансового менеджера чи консультанта вибір режиму оподаткування передбачає аналіз ефективних податкових ставок, які можуть відрізнятися від номінальних через застосування пільг, вирахувань або податкових кредитів.

Надмірно високі ставки стримують розвиток бізнесу та стимулюють перехід у «тіньовий» сектор, тоді як оптимальні – забезпечують стабільність бюджетних надходжень. Ретельний моніторинг змін ставок є обов'язковим елементом податкового планування, оскільки навіть незначне коригування відсоткових значень у законодавстві здатне суттєво змінити чисту прибутковість бізнес-моделі та стратегічну привабливість активу.

ПОДАТКОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

це сума коштів, яку платник податків, у тому числі податковий агент, повинен сплатити до відповідного бюджету як податок або збір на підставі, в порядку та у строки, визначені податковим законодавством. Суть податкового зобов'язання полягає у виникненні юридичного зв'язку між державою як кредитором та платником податків як боржником, де базою для нарахування виступають відповідні об'єкти оподаткування: доходи, прибутки, вартість товарів, послуг або володіння майном. Це фундаментальний фінансовий обов'язок, невиконання якого тягне за собою застосування заходів адміністративного та фінансового примусу.

Управління податковими зобов'язаннями є ключовим завданням фінансового менеджменту, що вимагає бездоганного обліку та своєчасного планування руху грошових коштів. Неправильне визначення моменту виникнення зобов'язання (наприклад, за правилом першої події) або помилка в розрахунку бази оподаткування призводять до виникнення податкового боргу, що тягне за собою нарахування пені та штрафних санкцій. Для успішного функціонування бізнесу важливо інтегрувати процес нарахування зобов'язань у систему оперативного фінансового контролю, що дає змогу уникнути касових розривів та забезпечити стабільні відносини з фіскальними органами, мінімізуючи ризики блокування операційної діяльності через несплачені податкові платежі.

ПОДАТКОВЕ ПРАВО

це підгалузь фінансового права (за іншим підходом – самостійна галузь права), що регулює суспільні відносини у сфері встановлення, запровадження та справляння податків і зборів, а також визначає порядок адміністрування та відповідальність за порушення податкового законодавства. Суть податкового права полягає у створенні чіткого нормативного каркасу,

який забезпечує легітимність вилучення частини доходу платників податків на користь держави та гарантує захист прав суб'єктів оподаткування від свавілля фіскальних органів. Воно охоплює як матеріальні норми (хто, що, скільки і коли сплачує), так і процесуальні норми (порядок подання звітності, процедури перевірок та оскарження рішень). Відповідно до статті 92 Конституції України система оподаткування, податки і збори встановлюються виключно законами України.

Глибоке розуміння податкового права є професійною необхідністю для власника бізнесу, фінансового директора чи консультанта, оскільки саме на цій базі будується вся стратегія податкової безпеки компанії. Знання правових конструкцій дає змогу не лише мінімізувати податкові ризики шляхом правомірного використання передбачених законом пільг, а й ефективно відстоювати інтереси підприємства під час досудових розглядів або судових спорів з контролюючими органами. Високий рівень правової грамотності у цій сфері допомагає структурувати бізнес-процеси так, щоб вони були максимально прозорими та стійкими до викликів, пов'язаних із змінами в законодавстві чи проведенням податкових аудитів, забезпечуючи стабільність і захищеність активів.

ПОДАТКОВЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

це протиправне діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвело до невиконання або неналежного виконання податкового обов'язку. Суть податкового правопорушення полягає у відхиленні від встановлених законом норм у сфері оподаткування, що заподіює шкоду фінансовим інтересам держави. Сюди відносять порушення порядку взяття на облік, неподання або несвоєчасне подання звітності, заниження податкових зобов'язань, порушення строків сплати, а також перешкоджання здійсненню податкового контролю.

Податкове правопорушення є підставою для притягнення суб'єкта господарювання до фінансової, адміністративної або, у виняткових випадках, кримінальної відповідальності. Наслідками таких порушень є нарахування штрафних санкцій, пені, а також можливе застосування заходів адміністративного впливу, зокрема арешту активів чи блокування рахунків. Виявлення факту правопорушення вимагає термінового аналізу причин, оцінки ризиків та формування правової позиції для захисту інтересів компанії. Систематичний контроль за дотриманням податкової дисципліни та своєчасне

виправлення помилок у звітності до їх виявлення контролюючими органами є критично важливими для збереження репутації сумлінного платника та забезпечення стабільної діяльності без застосування примусових санкцій.

ПОДАТКОВИЙ АГЕНТ

це особа, на яку податковим законодавством покладено обов'язок щодо обчислення, утримання з доходів, що виплачуються на користь платника податку, та перерахування податків до відповідного бюджету від імені та за рахунок коштів такого платника. Суть інституту податкового агента полягає у спрощенні процесу адміністрування податків державою шляхом делегування виконання фінансового обов'язку професійним суб'єктам, які безпосередньо здійснюють виплату доходу (наприклад, роботодавці – при виплаті заробітної плати, емітенти – при виплаті дивідендів, банки – при нарахуванні процентів за вкладками). Податковий агент виступає посередником між платником податку та державою, несучи повну юридичну відповідальність за правильність розрахунку та своєчасність виконання податкових перерахунків.

Статус податкового агента накладає на суб'єкт господарювання значний обсяг адміністративної та фінансової відповідальності. Помилки в утриманні податку, неврахування пільг платника або несвоєчасне перерахування коштів до бюджету розцінюються як податкові правопорушення, що тягнуть за собою штрафні санкції та пеню для самого агента. Це вимагає чіткої інтеграції процесів розрахунку податкових зобов'язань у систему оплати праці та розрахунків з контрагентами. Автоматизація податкового обліку, регулярна звірка даних щодо утриманих сум та підтримання актуальної бази нормативної документації є критично важливими для мінімізації ризиків, оскільки контролюючі органи під час перевірок приділяють особливу увагу повноті та своєчасності виконання агентських функцій.

ПОДАТКОВИЙ БОРГ

це сума узгодженого грошового зобов'язання (з урахуванням штрафних санкцій за їх наявності), не сплачена платником податків у встановлений законодавством строк, а також пеня, нарахована на суму такого грошового зобов'язання. Суть податкового боргу полягає у фактичному невиконанні платником свого фінансового обов'язку перед державою, що виникає після

завершення граничного терміну розрахунку. Це стан фінансової заборгованості, який переводить відносини з податковими органами у площину примусового стягнення, обмежуючи право платника на вільне розпорядження власними активами.

Виникнення податкового боргу є сигналом про фінансові труднощі або системні помилки в управлінні грошовими потоками. Податковий борг стає підставою для застосування органами контролю інструментів примусу, таких як податкова застава (що обмежує право продажу або відчуження майна), стягнення коштів з банківських рахунків, а в окремих випадках – зупинення видаткових операцій. Управління податковим боргом потребує негайних дій, починаючи від звірки стану розрахунків з бюджетом до ініціювання процедур розстрочення чи відстрочення грошових зобов'язань. Своєчасна комунікація з податковими органами та активна робота із заборгованістю дають змогу уникнути ескалації санкцій та зберегти операційну стійкість бізнесу навіть у складних економічних умовах.

ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС

це основний законодавчий акт, який регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, визначає вичерпний перелік податків, порядок їх адміністрування, права та обов'язки платників податків, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки органів державної влади, а також відповідальність за порушення податкового законодавства. Суть Податкового кодексу полягає у систематизації та уніфікації норм, що забезпечують правову визначеність у фіскальних відносинах, створюючи єдиний фундамент для функціонування податкової системи країни та захисту інтересів як держави, так і платників. Податковий кодекс України прийнято 2 грудня 2010 року; він набрав чинності з 1 січня 2011 року.

Податковий кодекс є основним документом для кожного юриста чи власника бізнесу, оскільки він визначає правила гри для всіх економічних суб'єктів. Розуміння структури кодексу, механізмів обчислення податкових зобов'язань та порядку оскарження рішень фіскальних органів є критично важливим для забезпечення податкової безпеки та планування діяльності компанії. Постійний моніторинг змін, що вносяться до цього документа, дає змогу вчасно адаптувати податкову стратегію бізнесу, мінімізувати ризики виникнення податкових боргів та використовувати законні інструменти оптимізації грошових потоків.

ПОДАТКОВИЙ КРЕДИТ (з ПДВ)

це сума, на яку платник податку на додану вартість має право зменшити свої податкові зобов'язання за звітний період. Суть цього механізму полягає в тому, що суб'єкт господарювання віднімає суму «вхідного» ПДВ, сплачену постачальникам при купівлі товарів, робіт чи послуг, від суми «вихідного» ПДВ, яку він нарахував при продажу власних товарів чи послуг. Таким чином, до бюджету сплачується лише різниця – реальна додана вартість, створена на кожному етапі виробництва та обігу.

Право на податковий кредит виникає лише за умови належного документального оформлення операцій, насамперед наявності податкових накладних, зареєстрованих в Єдиному реєстрі. Якщо сума податкового кредиту за певний період перевищує суму податкових зобов'язань, виникає від'ємне значення, яке може бути зараховане в рахунок майбутніх платежів або, за дотримання визначених умов, підлягає бюджетному відшкодуванню. Помилки в реквізитах накладних чи відсутність підтвердження реальності господарської операції призводять до зняття податкового кредиту контролюючими органами, тому контроль за коректністю первинної документації є критично важливим аспектом роботи бухгалтерії.

ПОДАТОК

це обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету, що справляється з платників податку відповідно до Податкового кодексу України (п. 6.1 ПКУ). На відміну від податку, збір (плата, внесок) – це обов'язковий платіж, справляння якого пов'язане з одержанням платником спеціальної вигоди, зокрема внаслідок вчинення на його користь юридично значимих дій (п. 6.2 ПКУ). Суть податків полягає у забезпеченні фінансової бази для виконання державою її функцій, зокрема таких як фінансування соціальних програм, оборони, освіти, охорони здоров'я та інфраструктурних проєктів. Податки є ключовим інструментом перерозподілу національного доходу та регулювання економічних процесів у державі. Відповідно до статті 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Система оподаткування базується на принципах справедливості, рівності, економічної обґрунтованості та стабільності. Прямі податки стягуються безпосередньо з доходу або майна, тоді як непрямі податки включаються до

ціни товарів чи послуг і фактично сплачуються споживачами. Управління податковим навантаженням є одним із найскладніших аспектів ведення бізнесу, що вимагає ретельного податкового планування в межах чинного законодавства для оптимізації зобов'язань та уникнення порушень. Податкова дисципліна не лише мінімізує ризики взаємодії з контролюючими органами, а й формує ділову репутацію підприємства, при цьому будь-які зміни в податковому адмініструванні потребують оперативного аналізу, оскільки вони безпосередньо впливають на фінансові результати та грошові потоки організації.

Податок на додану вартість (ПДВ)

це непрямий податок, який включається до ціни товарів, робіт чи послуг і сплачується до бюджету на кожному етапі їх виробництва та обігу. Суть цього податку полягає в оподаткуванні лише тієї частини вартості, яку суб'єкт господарювання додає до вартості придбаних ним ресурсів, що дозволяє уникнути багаторазового оподаткування одного й того самого продукту. ПДВ є одним із основних джерел наповнення державного бюджету та виконує регуляторну функцію через систему податкового кредиту та податкових зобов'язань.

Адміністрування ПДВ вимагає від підприємства суворого дотримання правил документального оформлення, адже право на формування податкового кредиту виникає виключно на підставі податкових накладних, належним чином зареєстрованих в Єдиному реєстрі. Платники податків нараховують податкові зобов'язання при реалізації продукції та вираховують з них суми ПДВ, сплачені постачальникам при закупівлях, перераховуючи до бюджету лише різницю. У разі, якщо вхідний ПДВ перевищує вихідний, у платника виникає від'ємне значення, яке за певних умов може бути відшкодоване з бюджету або зараховане в рахунок майбутніх періодів, що робить контроль за своєчасністю реєстрації документів та реальністю господарських операцій вирішальним фактором для стійкості бізнесу.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)

це прямий податок, який справляється з доходів, отриманих платником податку як на території держави, так і за її межами, і є одним з основних джерел доходів бюджету, а для місцевих бюджетів – найвагомішим податковим

джерелом. Суть цього податку полягає у вилученні частини індивідуального доходу громадян для забезпечення суспільних потреб, при цьому база оподаткування визначається як загальний оподатковуваний дохід за вирахуванням податкової соціальної пільги, якщо право на неї передбачено законодавством. Основна ставка податку становить 18 % (п. 167.1 ПКУ); для окремих видів доходів, зокрема дивідендів, встановлено інші ставки, тобто ставки диференціюються залежно від виду доходу, а не від його розміру.

Функцію податкового агента зазвичай виконує роботодавець, який зобов'язаний самостійно нараховувати, утримувати та перераховувати податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) до бюджету під час виплати заробітної плати або інших винагород. Для фізичних осіб, які отримують доходи від незалежної професійної діяльності або з джерел без податкового агента, виникає обов'язок самостійного подання річної податкової декларації. Правильність визначення об'єкта оподаткування, своєчасність перерахування сум ПДФО до бюджету та коректність звітності є критично важливими, оскільки порушення цих обов'язків тягне за собою відповідальність не лише для платника, а й для податкового агента, який несе повну правову та фінансову відповідальність за правильність проведених операцій.

ПОДАТОК НА МАЙНО

це місцевий податок, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, транспортного податку та плати за землю. Суть цього податку полягає у щорічному стягненні платежів з власників об'єктів нерухомості, земельних ділянок або транспортних засобів, що підпадають під оподаткування, з метою формування дохідної бази місцевих бюджетів та забезпечення фінансового ресурсу для розвитку територіальних громад. Податок на майно є інструментом майнового оподаткування, який не залежить від фінансових результатів діяльності власника, а базується виключно на об'єктивних характеристиках володіння майном.

Обчислення та сплата податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, вимагають від платників постійного контролю за змінами в облікових реєстрах та відповідних нормативно-правових актах, що визначають ставки, пільгові площі нерухомості чи перелік об'єктів, що підлягають оподаткуванню. Для фізичних осіб сплата податку найчастіше здійснюється на підставі повідомлень-рішень контролюючих органів, тоді як для юридичних осіб передбачено механізм самостійного розрахунку та подання річної податкової декларації. Важливим аспектом є своєчасність звітування та

погашення зобов'язань, оскільки затримка у сплаті призводить до нарахування пені, при цьому неправильна ідентифікація об'єктів чи ігнорування граничних строків подання звітності створює серйозні ризики застосування штрафних санкцій та адміністративної відповідальності, що потребує ведення ретельного внутрішнього обліку майнових активів підприємства.

ПОДАТОК НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ

це прямий податок, об'єктом оподаткування якого є прибуток, визначений шляхом коригування фінансового результату до оподаткування, сформованого за правилами бухгалтерського обліку, на різниці, передбачені податковим законодавством. Суть цього податку полягає у вилученні до бюджету частини прибутку суб'єкта господарювання, що відображає його фінансову ефективність. Цей інструмент є індикатором успішності бізнес-моделі компанії, оскільки безпосередньо залежить від результативності операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Розрахунок податку на прибуток підприємств вимагає від бухгалтерії глибокої інтеграції фінансового та податкового обліку, оскільки підсумковий показник формується як результат бухгалтерського обліку з наступним його коригуванням на податкові різниці. Компанії зобов'язані подавати відповідну декларацію та здійснювати авансові або звітні платежі в установлені строки, дотримуючись при цьому правил визнання доходів та витрат. Особливу увагу необхідно приділяти документальному підтвердженню витрат, адже відсутність первинних документів або їх неналежне оформлення призводить до виключення відповідних сум із витрат, що автоматично збільшує податкове зобов'язання. Ефективний контроль цього податку передбачає не лише точність розрахунків, а й стратегічне планування капітальних інвестицій та операційних витрат, що дозволяє оптимізувати податкове навантаження в межах правового поля.

ПОЗАБЮДЖЕТНІ КОШТИ

це фінансові ресурси, які органи влади або бюджетні установи акумулюють і використовують поза затвердженим бюджетом. Історично до них належали позабюджетні фонди та доходи бюджетних установ від платних послуг, оренди майна, благодійних внесків тощо. Чинний Бюджетний кодекс України (ст. 13) не допускає створення позабюджетних фондів органами влади та

бюджетними установами, а також відкриття рахунків для зарахування коштів, що мають бути зараховані до бюджету; власні надходження бюджетних установ включаються до спеціального фонду бюджету.

Тому в сучасній практиці термін «позабюджетні кошти» вживається переважно в історичному або економічному значенні, а надходження бюджетних установ від платних послуг, оренди майна, грантів і благодійних внесків обліковуються як власні надходження спеціального фонду кошторису. Вони мають цільовий характер, використовуються відповідно до кошторису установи та підлягають казначейському обслуговуванню і звітності на загальних підставах. Ефективне залучення таких коштів дає змогу бюджетним установам зменшити залежність від загального фонду бюджету, проте вимагає суворого дотримання бюджетного законодавства щодо порядку їх витрачання.

ПОРТФЕЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ

це вкладення капіталу в цінні папери або інші фінансові активи з метою отримання доходу у вигляді дивідендів, відсотків або прибутку від зміни вартості активів, без прямого впливу на операційне управління діяльністю компанії. Суть таких інвестицій полягає у формуванні диверсифікованого набору (портфеля) фінансових інструментів, таких як акції, облігації, інвестиційні сертифікати чи похідні фінансові інструменти, для мінімізації ризиків та оптимізації дохідності. На відміну від прямих інвестицій, портфельний інвестор зазвичай не прагне отримати контроль над підприємством, а орієнтується на отримання доходу від володіння фінансовими інструментами та зміни їхньої ринкової вартості.

Формування інвестиційного портфеля вимагає глибокого аналізу ринкових тенденцій, стану емітентів та макроекономічних факторів, що впливають на вартість активів. Використання різних стратегій залежно від схильності до ризику та горизонту планування дозволяє балансувати між інструментами з високою прибутковістю та консервативними активами з мінімальним рівнем ризику. Ефективність портфельних інвестицій безпосередньо залежить від періодичного перегляду (ребалансування) складу активів, оскільки зміна кон'юнктури ринку вимагає адаптації структури портфеля для збереження цільових показників дохідності та захисту капіталу від неочікуваних втрат.

ПОТОЧНІ ВИДАТКИ

це частина бюджетних асигнувань, які спрямовуються на фінансування повсякденної діяльності держави або підприємства, забезпечення функціонування установ та виконання ними своїх оперативних завдань. Суть цих видатків полягає у забезпеченні безперервності процесів, оскільки вони спрямовуються на оплату праці, нарахування на заробітну плату, придбання предметів споживання, оплату комунальних послуг, енергоносіїв, обслуговування державного боргу та надання трансфертів населенню чи іншим бюджетам. На відміну від капітальних видатків, поточні витрати не призводять до збільшення вартості активів чи створення нових основних засобів, а забезпечують життєдіяльність поточної інфраструктури.

Структурування поточних видатків є основою бюджетного процесу, оскільки вони складають переважну частину всіх фінансових ресурсів держави або організації. Ретельне планування цих витрат і дотримання лімітів, визначених кошторисом, дозволяють уникнути виникнення заборгованості з першочергових платежів, таких як заробітна плата чи соціальні виплати. Контроль за ефективністю поточних видатків здійснюється шляхом моніторингу цільового використання коштів та відповідності фактичних витрат запланованим показникам, що дозволяє утримувати фінансовий баланс і не допускати дефіциту ресурсів для підтримки функціонування бюджетних установ.

ПРЯМЕ ОПОДАТКУВАННЯ

це система стягнення податків, за якої суб'єктом платежу виступає безпосередньо власник доходу або майна, а розмір податкового зобов'язання встановлюється залежно від результатів господарської діяльності або наявності активів. Суть прямого оподаткування полягає у тому, що податок сплачується платником самостійно або утримується з його доходу до моменту розпорядження ним, що створює прозорий зв'язок між платником та державою. До основних видів прямих податків належать податок на прибуток підприємств, податок на доходи фізичних осіб, податок на майно та земельний податок.

Застосування прямих податків дає змогу державі враховувати платоспроможність кожного конкретного платника, запроваджуючи прогресивні або диференційовані ставки, які відповідають рівню доходу. Однак для суб'єктів господарювання та громадян цей вид оподаткування є більш відчутним,

оскільки він безпосередньо зменшує дохід чи прибуток, що залишається в розпорядженні платника. Ефективність адміністрування прямих податків залежить від якості податкового контролю та своєчасності звітування, адже викривлення бази оподаткування або приховування доходів призводить до нарахування штрафних санкцій та відповідальності, що робить точний облік та дотримання законодавчих вимог обов'язковою умовою фінансової стабільності.

Р

РЕВАЛЬВАЦІЯ

це офіційне підвищення курсу національної валюти щодо іноземних валют або золота, яке здійснюється центральним банком або урядом країни. Суть цієї операції полягає у зміцненні купівельної спроможності грошової одиниці, що робить імпортовані товари дешевшими для внутрішнього ринку, але водночас може знизити цінову конкурентоспроможність експорту. Ревальвація часто впроваджується як інструмент боротьби з інфляцією, коли необхідно знизити вартість імпортованої сировини або збалансувати платіжний баланс при тривалому позитивному сальдо.

Цей процес супроводжується комплексними наслідками для економіки, оскільки впливає на обсяги зовнішньої торгівлі та потоки капіталу. Для бізнесу, орієнтованого на експорт, ревальвація створює додаткові виклики, оскільки продукція стає дорожчою на світових ринках, що потребує пошуку шляхів зниження собівартості. Водночас для імпортерів та споживачів, що купують закордонні товари, таке рішення є вигідним. Центральні банки ретельно зважують ризики перед прийняттям рішення про ревальвацію, оскільки занадто різке зміцнення валюти може призвести до уповільнення економічного зростання та негативно вплинути на прибутковість галузей, залежних від зовнішнього попиту.

РЕЗЕРВНА ВАЛЮТА

це іноземна валюта, яка накопичується центральними банками та іншими фінансовими установами держав у складі міжнародних золотовалютних

резервів. Суть її використання полягає у забезпеченні стабільності національної грошової одиниці, здійсненні міжнародних розрахунків, погашенні зовнішнього боргу та проведенні інтервенцій на валютному ринку. Як правило, такий статус отримують валюти країн з потужною економікою, стабільною фінансовою системою та високим рівнем довіри на світовому ринку.

Дотримання структури резервів, що включає провідні світові валюти, дозволяє країнам зменшити валютні ризики та підтримувати ліквідність при виконанні зовнішньоекономічних зобов'язань. Вибір конкретної валюти для резервування залежить від її частки у світовій торгівлі, вільності конвертації та рівня інфляції емітента. Зміни в геополітичній обстановці або економічні шоки можуть призвести до перегляду валютного кошика країнами, що змушує центральні банки постійно коригувати свою стратегію управління золотовалютними активами для збереження купівельної спроможності накопичених ресурсів.

РЕЗЕРВНИЙ КАПІТАЛ

це частина власного капіталу підприємства, яка формується за рахунок чистого прибутку для покриття можливих збитків, непередбачених витрат або виплати дивідендів, якщо прибутку недостатньо. Суть цього фонду полягає у забезпеченні фінансової стійкості компанії та захисті інтересів кредиторів і акціонерів у періоди несприятливої кон'юнктури. Розмір резервного капіталу та порядок його формування зазвичай визначаються статутом товариства або чинним законодавством.

Відрахування до резервного капіталу часто мають обов'язковий характер для акціонерних товариств, досягаючи певної частки від статутного капіталу. Ці кошти обліковуються окремо від нерозподіленого прибутку і не можуть бути використані для операційних потреб, не пов'язаних з покриттям збитків або погашенням зобов'язань перед інвесторами. Ефективне управління резервним капіталом є показником консервативної фінансової політики підприємства, спрямованої на довгострокову стабільність та мінімізацію ризиків втрати ліквідності у критичних ситуаціях.

РЕЗЕРВНИЙ ФОНД БЮДЖЕТУ

це складова частина бюджетних асигнувань, яка формується для фінансування непередбачених видатків, що не мають постійного характеру і не

могли бути передбачені під час затвердження бюджету. Суть цього фонду полягає у забезпеченні оперативного реагування держави або органу місцевого самоврядування на надзвичайні ситуації, ліквідацію наслідків стихійних лих чи реалізацію невідкладних заходів, що мають загальнодержавне значення. Кошти фонду використовуються виключно на основі рішень уряду або відповідної місцевої ради.

Розпорядження коштами резервного фонду вимагає суворого документального обґрунтування, оскільки це виняткові видатки. Важливою умовою є те, що витрати не повинні бути спрямовані на фінансування заходів, які можна було запланувати заздалегідь під час бюджетного планування. Контроль за використанням цих ресурсів здійснюється органами казначейства та фінансового аудиту для запобігання нецільовому витрачання бюджетних активів. Через ризик зловживань процес розподілу коштів є прозорим і регулюється нормативно-правовими актами; зокрема, Бюджетний кодекс України обмежує обсяг резервного фонду одним відсотком видатків загального фонду відповідного бюджету.

РЕЗИДЕНТ

це фізична або юридична особа, яка має постійне місце проживання або офіційне місцезнаходження в межах конкретної держави та підпадає під дію її національного законодавства, зокрема у сфері податкового регулювання. Суть цього статусу полягає у виникненні обов'язку сплачувати податки з доходів, отриманих як у межах країни, так і з джерел за її межами (залежно від юрисдикції), а також у дотриманні місцевих правил валютного контролю та звітності. Для фізичних осіб таким критерієм зазвичай є факт перебування в країні понад 183 дні на рік, тоді як для компаній – місце здійснення управління або реєстрації.

Статус резидента є визначальним при застосуванні угод про уникнення подвійного оподаткування, оскільки він встановлює пріоритетне право держави на оподаткування світових доходів особи. Компанії та приватні інвестори повинні ретельно відстежувати зміни у своєму резидентському статусі, адже його втрата або набуття автоматично змінює режим фінансової звітності, рівень податкових ставок та перелік обов'язкових декларацій. У міжнародному контексті правильна ідентифікація резидентства є критично важливою для мінімізації податкових ризиків та уникнення штрафних санкцій з боку контролюючих органів.

РЕСТРУКТУРИЗАЦІЯ БОРГУ

це процес зміни умов кредитного договору між позичальником та кредитором, спрямований на полегшення процесу повернення заборгованості. Суть такої процедури полягає в перегляді графіку платежів, зниженні відсоткової ставки, відстроченні виплати основного боргу або навіть його частковому списанні. Це рішення дозволяє уникнути оголошення дефолту та дає позичальнику можливість відновити платоспроможність, а кредитору – підвищити ймовірність повернення коштів у довгостроковій перспективі.

До реструктуризації вдаються як фізичні особи, так і великі корпорації чи навіть держави, коли виникають об'єктивні фінансові труднощі. Успіх цього процесу залежить від прозорості діалогу між сторонами та підтвердженої спроможності позичальника виконувати оновлені зобов'язання. Важливо розуміти, що погодження нових умов може супроводжуватися додатковими вимогами з боку кредитора, такими як надання додаткового забезпечення або обмеження на певні фінансові операції. Ретельне планування та документальне оформлення змін є критично важливими для стабілізації фінансового стану учасників угоди.

РЕФІНАНСУВАННЯ

це процес отримання нового кредиту або залучення фінансування для погашення існуючої заборгованості на більш вигідних умовах. Суть цієї операції полягає у зміні структури боргу, що може включати зниження відсоткової ставки, подовження терміну виплати або об'єднання кількох кредитів в один для спрощення процесу обслуговування. Така стратегія дозволяє позичальникам оптимізувати свої фінансові потоки та зменшити загальне боргове навантаження. У грошово-кредитній сфері рефінансуванням також називають кредитування центральним банком комерційних банків для підтримання їхньої ліквідності.

Рефінансування найчастіше використовується як інструмент антикризового управління або як спосіб підвищення рентабельності при зміні ринкової кон'юнктури. Клієнти банків звертаються до нього, коли поточні умови кредитування на ринку стають кращими, ніж ті, за якими було отримано первинну позику. Важливо враховувати, що процес рефінансування часто супроводжується додатковими витратами, такими як комісії за видачу нового кредиту, витрати на переоформлення застави чи оцінку майна, тому перед

прийняттям рішення необхідно ретельно порівняти вигоду від зниження відсотків із загальною вартістю переоформлення.

РИНКОВА КАПІТАЛІЗАЦІЯ

це сукупна ринкова вартість усіх розміщених акцій компанії, розрахована шляхом множення поточної ринкової ціни однієї акції на їх загальну кількість. Цей показник відображає ринкову оцінку вартості бізнесу в конкретний момент часу, базуючись на очікуваннях інвесторів щодо майбутніх прибутків та ризиків компанії. Капіталізація дозволяє учасникам ринку класифікувати підприємства за розміром (великі, середні, малі) та порівнювати їх інвестиційну привабливість у межах однієї галузі.

Цей показник є ключовим індикатором для формування інвестиційних портфелів, оскільки компанії з різною капіталізацією мають різний рівень волатильності та потенціал зростання. Великі корпорації часто сприймаються як більш надійні та стабільні активи, тоді як компанії з малою капіталізацією можуть пропонувати вищу прибутковість при значно більших інвестиційних ризиках. Варто пам'ятати, що ринкова капіталізація може суттєво коливатися під впливом новин, макроекономічних факторів чи настроїв інвесторів, тому вона не завжди збігається з балансовою (бухгалтерською) вартістю активів компанії.

РОЗПОРЯДНИК БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ

це бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення видатків з бюджету. Суть статусу розпорядника полягає у забезпеченні цільового та ефективного використання виділених ресурсів відповідно до встановлених бюджетних призначень та паспортів бюджетних програм. Розпорядники поділяються на головних, які отримують повноваження шляхом встановлення їм бюджетних призначень законом про Державний бюджет України чи рішенням про місцевий бюджет, та розпорядників нижчого рівня, діяльність яких координують головні розпорядники.

Головним обов'язком розпорядника є організація бухгалтерського обліку, складання звітності та контроль за тим, щоб кожна видаткова операція відповідала бюджетному розпису. Неналежне виконання цих функцій або нецільове використання коштів призводить до застосування заходів впливу за

бюджетні правопорушення, включаючи зупинення операцій з рахунками або вилучення бюджетних асигнувань. Ефективність управління фінансами в установі безпосередньо залежить від прозорості внутрішніх контрольних процедур та суворого дотримання законодавчих норм під час проведення тендерних закупівель та оплати праці.

Роялті

це плата за користування правами на об'єкти інтелектуальної власності, такі як авторські права, патенти, торговельні марки, програмне забезпечення чи технічні ноу-хау. Суть таких платежів полягає у винагороді власника інтелектуального активу за надання права іншим особам використовувати цей продукт у своїй господарській діяльності протягом певного часу. Зазвичай розмір винагороди визначається у вигляді відсотка від доходу, отриманого від використання ліцензованого об'єкта, або як фіксована сума за кожну одиницю виробленої продукції.

Грамотне структурування договорів роялті дозволяє правовласникам отримувати стабільний пасивний дохід, водночас забезпечуючи ліцензіатам доступ до інноваційних технологій без необхідності їх створення з нуля. Важливим аспектом є чітке визначення бази нарахування платежів, термінів виплат та територіальних меж використання прав, щоб уникнути конфліктів та податкових ризиків. Компанії, що активно працюють з нематеріальними активами, повинні забезпечувати суворий контроль за обсягами використання об'єктів інтелектуальної власності, оскільки прозорий облік є запорукою захисту авторських інтересів та фінансової стабільності правовласника.

С

Санація

це комплекс заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового стану підприємства-боржника з метою запобігання його банкрутству та відновлення платоспроможності. Суть цього процесу полягає у зміні структури капіталу, реорганізації управління, технологічному переоснащенні або залученні зовнішніх інвестицій для погашення боргів. На відміну від ліквідації, санація має

на меті збереження суб'єкта господарювання та забезпечення його подальшого функціонування на ринку. В Україні процедура санації боржника врегульована Кодексом України з процедур банкрутства.

Санація потребує детального розроблення плану, який має бути узгоджений з кредиторами та затверджений відповідними органами. Ефективність таких заходів залежить від спроможності керівництва провести глибоку оптимізацію витрат та знайти нові джерела доходу. Для інвесторів успішна санація може стати вигідною можливістю для виходу в активи, що недооцінені через тимчасові труднощі, проте вона несе високі ризики невиконання плану фінансового оздоровлення. Ретельний контроль за ходом виконання санаційних процедур є обов'язковою умовою для мінімізації ймовірності остаточного банкрутства.

СВОП (ФІНАНСОВИЙ)

це похідний фінансовий інструмент, який передбачає обмін грошовими потоками між двома сторонами протягом визначеного періоду часу відповідно до заздалегідь узгоджених умов. Найчастіше учасники здійснюють обмін відсотковими платежами або валютними номіналами, що дозволяє їм оптимізувати структуру своїх зобов'язань або захиститися від несприятливих ринкових змін. Основна ідея полягає у взаємному обміні перевагами, коли кожна сторона отримує доступ до більш вигідних умов фінансування чи специфічної валюти, ніж вона могла б отримати самотійно.

Свопи застосовуються для управління відсотковим ризиком, валютними коливаннями та як інструмент стратегічного планування ліквідності. Компанії часто використовують ці угоди для переходу з фіксованої відсоткової ставки на плаваючу або навпаки, щоб краще відповідати структурі своїх доходів. Успішна реалізація таких контрактів потребує врахування ризику контрагента та ретельного оцінювання майбутніх грошових потоків, оскільки умови свопу фіксуються на тривалий термін. Цей інструмент вимагає високого рівня компетенції в оцінці ринкових очікувань та безперебійного моніторингу економічних індикаторів.

СЕК'ЮРИТИЗАЦІЯ

це процес трансформації неліквідних фінансових активів, зокрема кредитів чи дебіторської заборгованості, у цінні папери, які можуть вільно обертатися

на ринку. Суть цієї операції полягає у виокремленні пулу однорідних фінансових вимог, їх переданні спеціалізованій компанії (SPV) та подальшому випуску на цій основі облігацій, забезпечених грошовими потоками від цих активів. Така конструкція дозволяє власникам портфелів заздалегідь отримувати ліквідність, не очікуючи повного терміну погашення первинних зобов'язань.

Сек'юритизація слугує потужним інструментом управління балансом фінансових установ, дозволяючи їм звільняти капітал для надання нових позик. Для інвесторів такі цінні папери привабливі диверсифікованим профілем ризику, оскільки виплати за ними залежать від виконання зобов'язань великою кількістю позичальників. Ефективність цього механізму критично залежить від якості та прозорості відібраних активів, адже будь-яке погіршення їхньої структури безпосередньо впливає на надійність випущених паперів. Професійне структурування угод вимагає глибокого аналізу ризиків та дотримання жорстких вимог щодо обліку майбутніх надходжень.

СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД БЮДЖЕТУ

це частина бюджету, кошти якої утворюються з визначених законом джерел і мають чітко окреслене цільове призначення. На відміну від загального фонду, де ресурси спрямовуються на фінансування загальнодержавних видатків, кошти спеціального фонду можна використовувати виключно на заходи, пов'язані із джерелами формування цих надходжень. Така структура дозволяє державі забезпечувати стабільне фінансування окремих програм, які мають власну базу доходів.

Джерелами формування спеціального фонду є власні надходження бюджетних установ, екологічний податок, благодійні внески та спеціальні цільові збори. Керівники установ та розпорядники бюджетних коштів повинні приділяти особливу увагу адмініструванню цих ресурсів. Необхідно суворо дотримуватися вимог щодо цільового використання, оскільки спроба спрямувати кошти спеціального фонду на потреби, не передбачені паспортом відповідної програми, класифікується як бюджетне правопорушення. Ретельний облік та періодична звітність є обов'язковими компонентами управління цими активами.

СПРЕД

це різниця між ціною купівлі (bid) та ціною продажу (ask) певного фінансового активу в один і той самий момент часу. Цей показник виступає основним джерелом доходу для маркет-мейкерів та посередників, які забезпечують ліквідність на ринку. Величина спреда безпосередньо залежить від активності торгів, оскільки на високоліквідних ринках він зазвичай вузький, тоді як на активах з низькою ліквідністю різниця між котируваннями стає значно ширшою.

Аналіз спреда дозволяє інвесторам оцінити реальні транзакційні витрати при здійсненні операцій. Занадто широкий спред часто свідчить про низьку ліквідність ринку або високу волатильність, що підвищує ризики при виконанні великих заявок. Фінансові менеджери та трейдери постійно відстежують цей параметр, оскільки він прямо впливає на рентабельність короткострокових стратегій. Розуміння динаміки спреда допомагає ефективніше планувати час виходу на ринок та мінімізувати втрати від різниці в котируваннях під час укладання угод.

СТРОКОВИЙ КОНТРАКТ

це угода між сторонами про купівлю або продаж базового активу за заздалегідь визначеною ціною з відстрочкою виконання зобов'язань на майбутню дату. Основна сутність такого інструменту полягає у фіксації умов транзакції сьогодні, тоді як фактичне постачання активу та повний розрахунок відбудуться пізніше. Це дозволяє учасникам ринку заздалегідь знати свої майбутні фінансові зобов'язання та захищати себе від негативних цінових змін на ринку.

Строкові контракти виконують функцію ключового інструменту управління фінансовими ризиками. Підприємства використовують їх для хеджування, щоб нівелювати вплив валютних коливань, зміни цін на сировину чи енергоносії. Для трейдерів та інвесторів це також дієвий спосіб спекулятивної гри, де прибуток формується на різниці між прогнозованою та реальною ціною активу на момент виконання контракту. Важливо розуміти, що такі угоди несуть у собі ризик контрагента, тому для мінімізації ймовірності невиконання зобов'язань сторони часто обирають біржові інструменти, де гарантом виступає клірингова установа (центральний контрагент).

СУБВЕНЦІЯ

це форма цільової фінансової допомоги, яка надається з одного бюджету іншому для використання на певну мету в порядку, визначеному органом, що прийняв рішення про її надання. Відмінність цього інструменту від інших видів бюджетних трансфертів полягає у суворій цільовій спрямованості. Отримувач коштів зобов'язаний використати їх виключно для реалізації певного проєкту або на виконання заходів, передбачених умовами надання субвенції, у встановлені терміни.

Цей механізм є незамінним під час фінансування масштабних інфраструктурних проєктів чи реалізації державних програм на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування часто використовують субвенції для будівництва об'єктів соціального значення, закупівлі обладнання чи розвитку транспортних мереж, на які не вистачає власних надходжень. Для адміністраторів бюджетних програм критично важливим є дотримання режиму використання таких коштів, адже їх нецільове спрямування тягне за собою жорстку фінансову відповідальність та обов'язкове повернення ресурсу до бюджету вищого рівня.

СУБОРДИНОВАНІ ОБЛІГАЦІЇ

це інструмент боргового фінансування, який у разі ліквідації чи банкрутства емітента має нижчий пріоритет задоволення вимог порівняно зі звичайними (старшими) облігаціями. Оскільки власники таких цінних паперів стоять останніми в черзі на виплати після погашення всіх пріоритетних зобов'язань, вони беруть на себе підвищений ризик. Як компенсацію за цей ризик, субординовані облігації зазвичай пропонують вищий купонний дохід (відсоткову ставку) у порівнянні з іншими борговими інструментами того самого емітента.

Випуск субординованих облігацій найчастіше використовується фінансовими установами (зокрема банками) для зміцнення капіталу другого рівня відповідно до міжнародних регуляторних вимог (наприклад, Базель III). Для інвесторів такі цінні папери є інструментом підвищеної доходності, проте вимагають глибокого аналізу фінансової стійкості емітента, оскільки ймовірність часткової або повної втрати інвестиції у разі фінансової кризи значно вища. Інвесторам також слід звертати увагу на умови конвертації цих

облігацій у акції, що часто передбачається емітентами як механізм порятунку капіталу під час настання несприятливих подій.

Субсидія

це цільова фінансова допомога, яка надається державою, місцевими органами влади або іншими організаціями юридичним чи фізичним особам для підтримки певного виду діяльності або зниження вартості товарів і послуг. Основна мета такого фінансування полягає у стимулюванні виробників, підтримці споживання соціально значущих благ або реалізації державної політики в конкретних галузях економіки. Це інструмент прямого чи опосередкованого впливу, що дозволяє коригувати ринкові ціни та забезпечувати доступність необхідних ресурсів для окремих груп населення чи підприємств.

Субсидування розглядається як дієвий механізм коригування ринкових диспропорцій. Виробники можуть отримувати субсидії для впровадження інноваційних технологій, експортної підтримки або утримання низьких цін на стратегічні товари, як-от сільськогосподарська продукція чи енергоносії. Для споживачів це виступає формою соціального захисту, що пом'якшує наслідки зростання цін на житлово-комунальні послуги або базові продукти харчування. Разом із тим, тривале використання субсидій може призвести до зниження конкурентоспроможності галузей, оскільки вони часто послаблюють стимули до оптимізації витрат та підвищення ефективності діяльності.

Т

ТАРГЕТУВАННЯ ІНФЛЯЦІЇ

це режим грошово-кредитної політики центрального банку, за якого основним орієнтиром та цільовим показником діяльності є досягнення і утримання публічно оголошеного рівня (таргету) інфляції протягом певного періоду. Для досягнення цієї мети центральний банк використовує переважно процентні інструменти, зокрема зміну облікової ставки, прогнозує інфляційні тенденції та забезпечує високий рівень прозорості й підзвітності своїх дій перед суспільством та фінансовим ринком. Національний банк України запровадив

режим інфляційного таргетування у 2016 році; середньострокова ціль становить $5\% \pm 1$ в. п.

Запровадження режиму інфляційного таргетування є ключовою умовою забезпечення довгострокової купівельної спроможності національної валюти та стабільності фінансово-кредитної системи. Аналіз ефективності даного режиму передбачає оцінку рівня довіри до прогнозів центрального банку, глибини трансмісійного механізму та адаптивності монетарних заходів до зовнішніх економічних шоків. Розуміння логіки інфляційного таргетування дозволяє суб'єктам господарювання та інвесторам будувати обґрунтовані довгострокові фінансові плани, правильно оцінювати вартість капіталу та знижувати невизначеність під час прийняття інвестиційних рішень.

ТРАНСФЕРТНЕ ЦІНОУТВОРЕННЯ

це система встановлення цін на товари, роботи або послуги при здійсненні господарських операцій між пов'язаними особами або в межах однієї міжнародної групи компаній, а також при операціях із контрагентами з низькоподаткових юрисдикцій. Головною метою державного регулювання у цій сфері є запобігання виведенню прибутків з-під оподаткування та забезпечення відповідності умов таких операцій принципу «витягнутої руки» (arm's length principle).

Дотримання правил трансфертного ціноутворення є фундаментальним елементом забезпечення податкової дисципліни та захисту національної податкової бази. Аналіз трансфертних цін передбачає порівняння умов контрольованих операцій із зіставними неконтрольованими операціями на ринку з використанням спеціальних методів, встановлених законодавством. Розуміння механізмів трансфертного ціноутворення дозволяє суб'єктам господарювання мінімізувати податкові ризики, правильно формувати документацію та обґрунтовувати об'єктивність застосованих цін перед контролюючими органами.

ТРАНСФЕРТНИЙ ПЛАТІЖ

це вид державних виплат, які здійснюються без отримання натомість жодних товарів чи послуг. В економічній теорії такі операції не включаються до складу валового внутрішнього продукту, оскільки вони не відображають поточне виробництво нових цінностей. Це механізм одностороннього

перерозподілу національного доходу, за допомогою якого держава підтримує певні верстви населення або сектори економіки, що потребують фінансової допомоги.

Трансферти відіграють ключову роль у соціальному забезпеченні та стабілізації добробуту. До цієї категорії належать пенсії, стипендії, допомога по безробіттю, субсидії на оплату житлово-комунальних послуг або виплати малозабезпеченим родинам. Керівники бюджетних установ та фахівці соціальних служб розглядають трансферти як інструмент виконання державних соціальних стандартів. При плануванні бюджету важливо чітко розмежовувати ці виплати та державні закупівлі, оскільки вони мають різну мету, правову природу та вплив на макроекономічні показники держави.

ТРАСТОВІ (ДОВІРЧІ) ОПЕРАЦІЇ

це комплекс фінансово-правових послуг, що надаються банками або іншими спеціалізованими фінансовими установами (довірчими товариствами, трастами) щодо управління майном, цінними паперами, грошовими коштами чи іншими активами клієнта (установника трасту) в його інтересах або в інтересах визначених ним третіх осіб (бенефіціарів). Передача майна в довірче управління не означає переходу права власності на нього до управителя, який зобов'язаний здійснювати управління виключно в межах, визначених договором та чинним законодавством.

Здійснення трастових операцій є важливим інструментом збереження, примноження та ефективного розподілу капіталу в приватній і корпоративній сферах. Аналіз механізмів довірчого управління включає оцінку рівня ризиків, прозорості діяльності управителя, а також специфіки оподаткування доходів, отриманих від управління активами. Розуміння природи трастових операцій дозволяє суб'єктам господарювання та приватним інвесторам оптимізувати управління майновими комплексами, забезпечити захист активів і побудувати довгострокові стратегії збереження добробуту.

ТРАТТА (ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ)

це цінний папір, який містить письмовий безумовний наказ однієї особи (векселедавця або трасанта) іншій особі (платнику або трасату) сплатити у визначений строк або за пред'явленням чітко окреслену суму коштів третій особі (векселедержателю або ремітенту). На відміну від простого векселя,

тратта передбачає участь трьох сторін, а зобов'язання платника здійснювати виплату за векселем виникає з моменту його підтвердження шляхом здійснення акцепту.

Застосування тратти є фундаментальним інструментом обслуговування міжнародної торгівлі, розрахунково-кредитних відносин та оптимізації руху оборотних коштів. Аналіз обігу переказного векселя включає оцінку процедур акцептування, авалювання та індосування, які визначають надійність виконання зобов'язання та коло відповідальних осіб. Розуміння механізмів вексельного права та практики використання тратти дозволяє суб'єктам господарювання ефективно комбінувати розрахункові й кредитні функції, знижувати транзакційні ризики та забезпечувати гнучкість у фінансуванні торгових операцій.

Ф

ФАКТОРИНГ

це фінансова операція, при якій компанія (постачальник) відступає право грошової вимоги до свого дебітора на користь фінансової установи (фактора) з метою отримання негайного фінансування. Замість того, щоб чекати оплати за відвантажену продукцію або надані послуги протягом терміну відстрочки (наприклад, 60-90 днів), постачальник отримує від фактора більшу частину суми рахунку одразу. Це дозволяє компанії швидко вивільнити обігові кошти, поліпшити структуру балансу та зменшити розрив між касовими надходженнями та відтоками. В Україні договір факторингу регулюється главою 73 Цивільного кодексу України.

Факторинг є ефективним інструментом управління дебіторською заборгованістю. Окрім фінансування, фактор часто бере на себе функції адміністрування боргів, контролю за своєчасністю платежів та прийняття кредитних ризиків (у випадку безрегресного факторингу). Для бізнесу це означає стабільність грошових потоків навіть у періоди, коли замовники затримують оплату. Важливо розуміти, що факторинг є платною послугою. Фактор утримує комісію (дисконт) за свої послуги та відсотки за користування коштами, тому перед укладанням договору необхідно порівняти вартість факторингу з іншими джерелами короткострокового кредитування, оцінивши реальний вплив на маржинальність продажів.

ФІНАНСОВА СИСТЕМА

це сукупність взаємопов'язаних фінансових інститутів, ринків, інструментів та законодавчих норм, які забезпечують акумуляцію, перерозподіл та використання фінансових ресурсів у межах економіки. Вона виступає своєрідною «кровоносною системою» держави, спрямовуючи капітал від суб'єктів, що мають його надлишок (заощаджувачів, інвесторів), до суб'єктів, які потребують фінансування для розвитку (підприємств, держави, домогосподарств). Стабільність цієї системи визначає рівень економічного розвитку країни та її здатність реагувати на зовнішні та внутрішні фінансові виклики.

Функціонування фінансової системи базується на чотирьох основних сегментах: фінансових ринках, фінансових посередниках (банках, страхових компаніях, пенсійних фондах), фінансових інструментах (акціях, облігаціях, деривативах) та органах регулювання (центральні банки, комісії з цінних паперів). Для бізнесу та держави це середовище створює умови для залучення інвестицій, управління ризиками через страхування та проведення ефективних розрахунків. Ефективна фінансова система мінімізує транзакційні витрати, сприяє раціональному розподілу капіталу та забезпечує інструменти для довгострокового планування, що є критично важливим для забезпечення сталості економічного зростання в умовах глобальної конкуренції.

ФІНАНСОВЕ ПРАВО

це галузь публічного права, сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі утворення, розподілу і використання централізованих і децентралізованих публічних фондів коштів, необхідних для виконання завдань і функцій держави та органів місцевого самоврядування. Предметом фінансового права є фінансові відносини, однією зі сторін яких завжди виступає держава, територіальна громада або уповноважений ними орган.

Основним методом фінансового права є імперативний метод владних приписів, що поєднується з окремими елементами рекомендаційного регулювання. Систему фінансового права утворюють загальна частина та інститути й підгалузі особливої частини: бюджетне, податкове, банківське і валютне право, право державного та муніципального кредиту, фінансовий контроль. Основними джерелами є Конституція України, Бюджетний і Податковий

кодекси України, закони у сфері банківської діяльності, валютного регулювання та фінансових послуг, а також підзаконні акти Кабінету Міністрів України і Національного банку України. Фінансове право тісно пов'язане з конституційним, адміністративним і цивільним правом; від цивільного його відрізняє наявність владних повноважень в однієї зі сторін правовідносин.

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ

це діяльність уповноважених органів держави, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів щодо перевірки законності, доцільності й ефективності утворення, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів. Фінансовий контроль спрямований на запобігання фінансовим порушенням, їх виявлення та усунення, забезпечення фінансової дисципліни і збереження публічного майна.

За суб'єктами розрізняють парламентський контроль, який здійснюють Верховна Рада України та Рахункова палата, державний фінансовий контроль Державної аудиторської служби, казначейський контроль Державної казначейської служби, податковий і митний контроль, банківський нагляд Національного банку України, а також внутрішній і незалежний аудиторський контроль. За часом проведення контроль поділяють на попередній, поточний і наступний. До основних форм державного фінансового контролю належать державний фінансовий аудит, інспектування (ревізія), перевірка та моніторинг публічних закупівель. Правові засади державного фінансового контролю визначає Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні».

ФІНАНСОВІ САНКЦІЇ

це вид обмежувальних заходів, що застосовуються державами, міжнародними організаціями або регуляторами до суб'єктів (держав, юридичних чи фізичних осіб) з метою примусу до зміни їхньої поведінки, що загрожує міжнародній безпеці, стабільності фінансової системи або порушує норми права. Ці заходи можуть включати заморожування активів, обмеження доступу до міжнародних платіжних систем, заборону на проведення фінансових транзакцій, блокування інвестиційних операцій або обмеження на залучення капіталу. Фінансові санкції діють як механізм економічного тиску, що має на меті ізоляцію об'єкта санкцій від доступу до світових фінансових

ресурсів. В Україні правові засади застосування санкцій визначає Закон України «Про санкції» 2014 року.

Дотримання режиму фінансових санкцій є критичним елементом комплаєнсу для будь-якої фінансової установи чи компанії, що працює з міжнародними контрагентами. Недотримання цих обмежень може призвести до колосальних штрафів, втрати ліцензій, примусового відключення від розрахункових мереж та репутаційної катастрофи. Для фахівців у сфері фінансів та юристів це означає необхідність постійної перевірки всіх контрагентів за санкційними списками (такими як списки OFAC, ЄС або ООН) перед здійсненням будь-яких платіжних доручень, а також впровадження внутрішніх систем контролю, які автоматично зупиняють підозрілі транзакції до моменту отримання вичерпних доказів їхньої легітимності та відсутності санкційних ризиків.

ФОРВАРДНИЙ КОНТРАКТ

це позабіржова угода між двома сторонами про купівлю або продаж певного базового активу за заздалегідь визначеною ціною з поставкою або розрахунком у майбутній термін. На відміну від ф'ючерсів, форвардні контракти є індивідуальними. Сторони самостійно узгоджують усі умови, такі як обсяг, якість активу, точна дата виконання та порядок розрахунків. Оскільки ці угоди укладаються безпосередньо між учасниками (часто через посередництво банків) і не проходять через клірингову палату біржі, вони мають вищий ризик невиконання зобов'язань (контрагентський ризик).

Форварди найчастіше використовуються для хеджування – захисту від несприятливих коливань цін на валюту, сировину чи сільськогосподарську продукцію. Для підприємства, яке має зобов'язання в іноземній валюті в майбутньому, форвардний контракт дозволяє зафіксувати курс зараз і усунути валютний ризик. При цьому важливо пам'ятати, що форвард – це тверде зобов'язання: незалежно від того, якою буде ринкова ціна активу на дату виконання, сторони зобов'язані здійснити операцію на раніше обумовлених умовах. Це вимагає від фінансового менеджера чіткого прогнозування потреби в активах, оскільки відмова від виконання форварда пов'язана зі значними штрафними санкціями та репутаційними втратами.

Ф'ЮЧЕРС

це стандартизований строковий контракт на купівлю або продаж базового активу (товарів, валюти, цінних паперів, індексів) у визначений термін у майбутньому за ціною, зафіксованою в момент укладання угоди. На відміну від форварда, ф'ючерси обертаються на організованих біржах, що гарантує виконання зобов'язань через систему клірингових палат. Це інструмент, який дозволяє учасникам ринку або застрахуватися від цінових коливань (хеджування), або отримати прибуток від прогнозування зміни вартості активу (спекуляція), не вимагаючи при цьому повної оплати вартості активу в момент підписання контракту.

Ф'ючерси потребують ретельного управління ризиками, оскільки вони мають ефект кредитного плеча, що може як багаторазово збільшити прибуток, так і призвести до миттєвих значних збитків. Основною вимогою для відкриття та підтримки позицій є внесення гарантійного забезпечення, розмір якого щоденно коригується шляхом процедури маркування на ринок (mark-to-market). Для інвестора це означає необхідність постійного моніторингу залишків на рахунку та готовність до оперативного поповнення маржі в разі несприятливого руху ціни, що вимагає високої дисципліни та розуміння механізмів ціноутворення деривативів.

Ц

ЦІННІ ПАПЕРИ

це документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера і особи, яка має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань згідно з таким цінним папером, а також можливість передачі прав на нього іншим особам (ст. 194 Цивільного кодексу України).

За змістом прав розрізняють пайові (акції, інвестиційні сертифікати), боргові (облігації, казначейські зобов'язання, ощадні сертифікати, векселі), похідні, товаророзпорядчі та інші цінні папери. За способом визначення власника цінні папери бувають іменними, ордерними та на пред'явника; емісійні цінні

папери в Україні існують переважно в бездокументарній формі. Випуск і обіг цінних паперів регулюються Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», а нагляд здійснює Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Права на бездокументарні цінні папери переходять до набувача з моменту зарахування паперів на його рахунок у депозитарній установі.

Ч

ЧЕК БАНКІВСЬКИЙ

це цінний папір, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму. Платником за чеком є банк, у якому чекодавець має кошти, якими він може розпоряджатися, проте чек не підлягає акцепту, а відповідальність за його оплату перед чекодержателем несе чекодавець. Залежно від способу визначення чекодержателя розрізняють іменні, ордерні чеки та чеки на пред'явника; особливими різновидами є розрахункові (кросовані) та дорожні чеки.

Використання банківських чеків вимагає суворого дотримання процедурних правил, оскільки будь-яка помилка в реквізитах, підписі чи даті може стати підставою для відмови у виплаті. Для фінансового менеджера або бухгалтера важливо перевіряти статус чека, його строк дії та наявність необхідних грошових коштів на рахунку для покриття суми. Незважаючи на поступове витіснення чеків електронними платіжними системами, вони залишаються важливим інструментом в окремих секторах фінансового ринку, оскільки забезпечують доказову базу для проведення транзакцій та можуть бути використані як гарантія платоспроможності в умовах, де прямі банківські перекази обмежені або недоцільні.

ЧИСТА ЗАБОРГОВАНІСТЬ

це фінансовий показник, що відображає реальний обсяг боргів підприємства з урахуванням наявних високоліквідних активів, якими ці борги можуть бути оперативно покриті. Він розраховується як сукупна сума

довгострокових і короткострокових процентних зобов'язань (загального боргу) за вирахуванням грошових коштів, їх еквівалентів та короткострокових фінансових інвестицій.

Оцінка чистої заборгованості є критично важливою для аналізу фінансової стійкості, платоспроможності та рівня кредитного ризику компанії. Порівняння цього показника з іншими операційними метриками, зокрема з EBITDA, дозволяє визначити стійкість боргового навантаження та здатність суб'єкта господарювання обслуговувати свої зобов'язання. Розуміння структури чистої заборгованості допомагає інвесторам і кредиторам об'єктивно оцінювати реальний стан ліквідності, приймати обґрунтовані рішення щодо надання фінансування та коригувати стратегію управління капіталом.

Чистий прибуток

це частина валового доходу підприємства, яка залишається після вирахування всіх операційних та інших витрат, собівартості реалізованої продукції (товарів, послуг), нарахованих відсотків за кредитами, а також усіх належних до сплати податків та обов'язкових платежів. Чистий прибуток відображає кінцевий фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання за звітний період і формує джерело для виплати дивідендів, формування резервних фондів чи реінвестування в розвиток бізнесу.

Показник чистого прибутку є головним критерієм ефективності комерційної діяльності та рентабельності капіталу компанії. Аналіз його динаміки та структури дозволяє оцінити якість операційного управління, ефективність податкового планування та загальну фінансову привабливість суб'єкта господарювання для зовнішніх інвесторів. Розуміння механізмів формування чистого прибутку є необхідним для прийняття стратегічних рішень щодо розподілу ресурсів, оптимізації витрат та забезпечення довгострокової платоспроможності підприємства.

Чисті активи

це реальна вартість майна підприємства, що визначається як різниця між сукупною вартістю його активів і сумою боргових зобов'язань за даними балансу. Цей показник відображає частку майна суб'єкта господарювання, яка звільнена від претензій кредиторів і фактично належить його власникам

(засновникам, акціонерам), тобто відповідає розміру власного капіталу компанії.

Показник чистих активів є ключовим індикатором майнових гарантій та загальної фінансової стабільності підприємства. Його аналіз передбачає оцінку співвідношення із статутним капіталом, що має принципове значення для контролю за відновленням платоспроможності та виконання законодавчих вимог щодо діяльності товариств. Розуміння динаміки чистих активів дозволяє інвесторам оцінювати балансову вартість бізнесу, приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу дивідендів та визначати реальний рівень захищеності вкладеного капіталу.

Ю

ЮРИДИЧНА ОСОБА

це організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку, яка наділена цивільною правоздатністю та дієздатністю, має відокремлене майно, може від свого імені набувати майнових та особистих немайнових прав, нести обов'язки, а також бути позивачем та відповідачем у суді. На відміну від фізичної особи, юридична особа існує як самостійний суб'єкт права, що дозволяє відокремити активи організації від особистих активів її засновників чи учасників. Вона функціонує на підставі установчих документів (статуту або засновницького договору) і реалізує свої повноваження через відповідні органи управління.

Статус юридичної особи є необхідною умовою для здійснення професійної господарської, некомерційної чи державної діяльності. Для керівника або власника бізнесу цей інститут забезпечує механізм обмеження відповідальності: за зобов'язаннями юридичної особи вона відповідає всім своїм майном, тоді як засновники зазвичай не несуть відповідальності за її боргами (за винятком випадків, передбачених законом, наприклад, при доведенні до банкрутства). З погляду управління, це вимагає чіткого документування всіх корпоративних рішень, дотримання процедур подання звітності та суворого розмежування між особистими фінансами та коштами юридичної особи, що є фундаментом для легального ведення комерційної діяльності та ефективного податкового планування.

ЯВНЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

це безумовне, чітко зафіксоване в нормативно-правових актах, договорах або офіційних гарантіях фінансове зобов'язання держави чи суб'єкта господарювання, яке підлягає обов'язковому виконанню в установлений строк. На відміну від неявних (прихованих або потенційних) зобов'язань, які виникають на основі неофіційних очікувань суспільства чи політичного тиску, явне зобов'язання має пряму юридичну підставу та передбачає виділення конкретних обсягів бюджетних коштів або фінансових ресурсів під загрозою настання юридичної відповідальності.

Прямий облік та планування явних зобов'язань є базовою передумовою формування реалістичного бюджету та забезпечення фінансової стійкості держави. Аналіз сукупного обсягу таких зобов'язань дозволяє оцінити граничний рівень боргового навантаження, уникнути дефолтних ситуацій та забезпечити належне обслуговування державних гарантій. Розуміння природи явних зобов'язань допомагає суб'єктам бюджетних правовідносин правильно оцінювати ступінь фінансової відповідальності, планувати видаткову частину та гарантувати виконання взятих на себе майнових і соціальних зобов'язань.

ЯКІРНИЙ ІНВЕСТОР

це великий, фінансово спроможний та авторитетний інвестор, який виступає ключовим учасником угоди, проєкту або розміщення цінних паперів, забезпечуючи тим самим довіру та стабільність для інших учасників ринку. При первинному публічному розміщенні акцій (IPO) якірний інвестор бере на себе зобов'язання придбати значну частку активів ще до початку торгів, що створює позитивний ринковий сигнал. У девелоперських чи інфраструктурних проєктах якірним інвестором часто виступає компанія, яка стає головним користувачем об'єкта, гарантуючи прогнозовані грошові потоки та залучаючи до проєкту дрібніших інвесторів або орендарів.

Залучення якірного інвестора є стратегічним кроком, який значно підвищує шанси на успіх фінансового або бізнес-проєкту. Його участь діє як

своєрідний «сертифікат якості»: потенційні кредитори та дрібні інвестори сприймають наявність потужного партнера як ознаку належної перевірки (due diligence) та зниження ризиків. Проте, співпраця з таким інвестором часто супроводжується складними переговорами, оскільки якірний інвестор зазвичай вимагає особливих умов, таких як участь у прийнятті стратегічних рішень, пріоритетне право на активи або захист від розмиття частки. Для ініціатора проєкту успішний пошук такого партнера стає підґрунтям для залучення необхідного капіталу та стабілізації довгострокової операційної моделі.

ЯКІСТЬ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ

це якісна характеристика власного капіталу банківської установи, що визначається його здатністю безперешкодно поглинати можливі фінансові збитки як у процесі поточної діяльності, так і в разі виникнення кризових явищ. Найвищою якістю володіє базовий капітал першого рівня (Common Equity Tier 1, CET1), який складається переважно з простого акціонерного капіталу та нерозподіленого прибутку, оскільки ці ресурси є постійними, не тягнуть за собою обов'язкових регулярних фінансових виплат та повністю доступні для покриття втрат.

Забезпечення високої якості капіталу є фундаментальною вимогою банківського нагляду та пруденційного регулювання відповідно до міжнародних стандартів Базельського комітету. Аналіз структури капіталу дозволяє визначити рівень стійкості фінансової установи до кредитних, ринкових та операційних ризиків. Розуміння показників якості капіталу допомагає регуляторам, вкладникам та інвесторам об'єктивно оцінювати надійність банку, його платоспроможність у довгостроковій перспективі та здатність функціонувати без залучення зовнішньої державної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

ВИКОРИСТАНІ ТА РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Бандурка О. М., Гетманець О. П., Жорнокуй Ю. М. та ін. Фінансове право : підруч. / за заг. ред. О. П. Гетманець ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2017. 392 с.
2. Волощук М. Г., Карабін Т. О., Менджул М. В. Фінансове право : навч. посібник. 3-є вид., доп. та перероб. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.
3. Волощук М. Г., Петріченко О. О., Білаш О. В. та ін. Податкове право країн ЄС : посібник. Ужгород : Видавництво Олександри Гаркуші, 2021. 144 с.
4. Греца Я. В., Орлова О. С., Греца С. М. Фінансове право : навчально-методичні матеріали. Ужгород : Видавництво УжНУ, 2023. 25 с.
5. Дмитрик О. О., Алісов Є. О., Кобильнік Д. А. Фінансове право : підруч. Київ : Юридика, 2022. 466 с.
6. Дмитрик О. О., Криницький І. Є., Лукашев О. А. та ін. Фінансове право : підруч. / за ред. М. П. Кучерявенка, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2019. 416 с.
7. Дяків Т., Тетарчук І. Фінансове право : навч. посібник для підготовки до іспитів. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 160 с.
8. Жорнокуй Ю. М., Кашкарьова О. В., Колесник Т. В. та ін. Фінансове право : підруч. / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець. Харків : Екограф, 2015. 500 с.
9. Іванський А. Й. Фінансове право : підруч. / Міжнар. гуманітар. університет. Київ : Юрінком Інтер, 2022. 484 с.
10. Качула С. В., Павлова Г. Є., Лисяк Л. В. та ін. Бюджетна система України : навч. посібник в схемах і таблицях. Дніпро : Монолит, 2021. 332 с.
11. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Проць І. М. та ін. Фінансове право України : навч. посібник. Львів : СПОЛОМ, 2022. 394 с.
12. Кучерявенко М. П., Дмитрик О. О., Лукашев О. А. та ін. Фінансове право : підруч. / за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2016. 440 с.

- 13.** Латковська Т., Сідор М., Голоядова Т. Фінансове право : навч.-метод. посіб. 2-ге вид., доопр. і доп. Одеса : Фенікс, 2023. 140 с.
- 14.** Музика-Стефанчук О. А. Фінансово-правова основа місцевого самоврядування в зарубіжних країнах : навч. посібник. Київ : Правова єдність, 2009. 224 с.
- 15.** Музика-Стефанчук О. А., Якимчук Н. Я. Сучасне фінансове право. Право публічних фінансів : підручник. Київ : АртЕк, 2024. 656 с.
- 16.** Петровська І. І. Фінансове право : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2017. 149 с. URL: <https://dev.pnu.edu.ua/depart/ConstitutionalLaw/resource/file/11.pdf>.
- 17.** Податкове право : посіб. для підгот. до іспитів / І. М. Бондаренко, О. О. Головашевич, М. І. Дамірчиєв та ін. ; за ред. О. О. Головашевича. 2-ге вид., допов. та змін. Харків : Право, 2019. 222 с.
- 18.** Попова С. В., Роль В. Ф., Сергієнко В. В. Фінансове право : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 392 с.
- 19.** Сучасна бюджетна система: правила та процедури : навч. посібник / за заг. ред. В. В. Зубенка ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-II) впровадження». Київ, 2017. 184 с.
- 20.** Терела Г. В. Фінансове право : навч.-метод. посібник для самост. вивч. навч. дисц. підготовки бакалавра спеціальності 081 «Право». Полтава : Полтавський університет економіки і торгівлі, 2016. 320 с. URL: http://pravo.puet.edu.ua/files/lic2016bac/fp_03.pdf.
- 21.** Фінансове право : конспект лекцій / уклад. М. В. Плотнікова. Суми : Сумський державний університет, 2019. 253 с.
- 22.** Фінансове право : підруч. / за ред. Т. Є. Кагановської та М. П. Кучерявенка ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2022. 432 с.
- 23.** Фінансове право : посіб. для підгот. до іспитів / Д. О. Білінський, І. М. Бондаренко, О. О. Головашевич та ін. Харків : Право, 2019. 200 с.
- 24.** Фінансове право України (загальна частина) : навчальний посібник / Л. М. Касьяненко, Т. О. Мацелик, Н. Б. Новицька та ін. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 234 с.

25. Фінансове право України (особлива частина) : навчальний посібник / Л. М. Касьяненко, Т. О. Мацелик, Ю. І. Аністратенко та ін. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 580 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ:

26. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

27. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15 жовтня 1985 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text.

28. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>.

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 грудня 1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

30. Конвенція УНІДРУА про міжнародний факторинг від 28 травня 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_210#Text.

31. Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг від 28 травня 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_263#Text.

32. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05 жовтня 1961 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text.

33. Конвенція, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі від 07 червня 1930 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_009#Text.

34. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

35. Кредитна угода між Україною як Позичальником, Національним банком України як Фінансовим агентом Позичальника та Європейським Союзом як Кредитором від 14 вересня 2018 року. Ратифіковано Законом України № 2613-VIII від 08 листопада 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-18#top.

36. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

37. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

- 38.** Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14 січня 1998 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16/98-вр#top>.
- 39.** Податковий кодекс України : Закон України від 02 грудня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
- 40.** Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21 грудня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text>.
- 41.** Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07 грудня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
- 42.** Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
- 43.** Про бюджетну класифікацію : наказ Міністерства фінансів України від 14 січня 2011 р. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11#Text>.
- 44.** Про валюту і валютні операції : Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text>.
- 45.** Про джерела фінансування органів державної влади : Закон України від 30 червня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-14#Text>.
- 46.** Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>.
- 47.** Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 05 жовтня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#n534>.
- 48.** Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09 липня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>.
- 49.** Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 вересня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.
- 50.** Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02 березня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14#Text>.
- 51.** Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text>.

- 52.** Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08 липня 2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>.
- 53.** Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>.
- 54.** Про затвердження Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні : постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2017 р. № 148. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17#Text>.
- 55.** Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 03 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-п#Text>.
- 56.** Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2015 р. № 215. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-п>.
- 57.** Про затвердження Положення про Державну службу фінансового моніторингу України : постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 2015 р. № 537. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-2015-п>.
- 58.** Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-п>.
- 59.** Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : постанова Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-п#Text>.
- 60.** Про затвердження Порядку використання коштів резервного фонду бюджету : постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2002 р. № 415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/415-2002-п#Text>.
- 61.** Про затвердження Порядку здійснення місцевих запозичень : постанова Кабінету Міністрів України від 16 лютого 2011 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/110-2011-%D0%BF#Text>.
- 62.** Про затвердження Порядку інформування роботодавців платника податку про наявність порушень застосування податкової соціальної пільги,

позбавлення платника податку або відновлення його права на податкову соціальну пільгу та форми повідомлення про наявність порушень : наказ Міністерства фінансів України від 19 травня 2017 р. № 514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0693-17#Text>.

63. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування державного бюджету за витратами : наказ Міністерства фінансів України від 24 грудня 2012 р. № 1407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-13#Text>.

64. Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів : наказ Міністерства фінансів України від 23 серпня 2012 р. № 938. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12#Text>.

65. Про затвердження Порядку перерахування міжбюджетних трансфертів : постанова Кабінету Міністрів України від 15 грудня 2010 р. № 1132. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1132-2010-%D0%BF#Text>.

66. Про затвердження Порядку повернення бюджетних коштів до відповідного бюджету в разі їх нецільового використання : постанова Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 р. № 1163. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2010-%D0%BF#Text>.

67. Про затвердження Порядку складання, розгляду, затвердження та основних вимог до виконання кошторисів бюджетних установ : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2002 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2002-п#Text>.

68. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

69. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18 вересня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.

70. Про індексацію грошових доходів населення : Закон України від 03 липня 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1282-12#Text>.

71. Про інститути спільного інвестування : Закон України від 05 липня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17#Text>.

72. Про іпотеку : Закон України від 05 червня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.

- 73.** Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.
- 74.** Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- 75.** Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>.
- 76.** Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1063/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011#Text>.
- 77.** Про обіг векселів в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2374-14#Text>.
- 78.** Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>.
- 79.** Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України від 23 червня 2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-15#Text>.
- 80.** Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26 січня 1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.
- 81.** Про платіжні послуги : Закон України від 30 червня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#n1249>.
- 82.** Про публічні закупівлі : Закон України від 25 грудня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.
- 83.** Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
- 84.** Про Рахункову палату : Закон України від 02 липня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>.
- 85.** Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лютого 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#top>.
- 86.** Про санкції : Закон України від 14 серпня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>.

- 87.** Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лютого 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>.
- 88.** Про споживче кредитування : Закон України від 15 листопада 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text>.
- 89.** Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>.
- 90.** Про фінансовий лізинг : Закон України від 04 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-20#Text>.
- 91.** Про фінансові послуги та фінансові компанії : Закон України від 14 грудня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
- 92.** Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.